

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

KAROLINA KUBILIŪTĖ

LIETUVOS SVEIKATOS PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS –
ALKOHOLIO VARTOJIMO MAŽINIMO PASIEKIMŲ
VERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

asist. I. Čaplinskienė

Konsultantė

prof. dr. D. Jankauskienė

VILNIUS

2012

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

KAROLINA KUBILIŪTĖ

LIETUVOS SVEIKATOS PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS –
ALKOHOLIO VARTOJIMO MAŽINIMO PASIEKIMŲ
VERTINIMAS

Sveikatos apsaugos įstaigų administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621N71001

Vadovė

_____ asist. Irma Čaplinskienė

2012

Konsultantė

_____ prof. dr. Danguolė Jankauskienė

2012

Recenzentas

2012

Atliko

_____ stud. K. Kubiliūtė

2012 03 28

VILNIUS

2012

TURINYS

ĮVADAS	6
1. ALKOHOLIO VARTOJIMO IR ALKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKOS TEORINIAI ASPEKTAI.....	11
1.1. Alkoholio vartojimo pasekmės.....	11
1.2. Alkoholio kontrolės politika.....	15
1.2.1. Alkoholio vartojimo reguliavimo priemonės	16
1.2.2. Alkoholio kontrolės politikos infrastruktūra ir jos problematika	23
2. LIETUVOS ALKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKA.....	26
2.1. Lietuvos alkoholio kontrolės politikos teisinis reglamentavimas	26
2.2. Institucijos įgyvendinančios alkoholio kontrolės politiką.....	33
3. ALKOHOLIO VARTOJIMO IR ALKOHOLIO KONTROLĖS SITUACIJOS LIETUVOJE 1998-2010 M. ANALIZĖ.....	38
3.1. Statistinių rodiklių analizė.....	38
3.2. Alkoholio kontrolės politikos veiksmų analizė.....	52
3.3. 1998-2010 m. laikotarpio politinių veiksmų ir statistinių rezultatų sąsajos.....	63
4. ALKOHOLIO VARTOJIMO MAŽINIMO PASIEKIMŲ VERTINIMAS (KOKYBINIS EMPIRINIS TYRIMAS).....	67
4.1. Tyrimo metodologija.....	67
4.2. Kokybinio tyrimo ekspertų interviu rezultatų analizė.....	69
IŠVADOS.....	82
PASIŪLYMAI	83
LITERATŪRA.....	85
ANOTACIJA.....	92
ABSTRACT	93
SANTRAUKA	94
SUMMARY	95
PRIEDAI	97

LENTELĖS

1 lentelė. PSO paskelbtos su alkoholio vartojimu susijusios mirties priežastys (I)	13
2 lentelė. PSO paskelbtos su alkoholio vartojimu susijusios mirties priežastys (II)	14
3 lentelė. Lietuvos alkoholio kontrolės politiką įgyvendinančių institucijų atsakomybės ir funkcijos	34
4 lentelė. Alkoholio kontrolės politikos veiksmai 1998-2012 metų laikotarpiu	55
5 lentelė. Nuomonė apie alkoholio vartojimą skatinančius veiksnius.....	69
6 lentelė. Nuomonė apie alkoholio kontrolės priemonių efektyvumą.....	71
7 lentelė. Nuomonė apie programos priemonių įgyvendinimo pasiekimus	72
8 lentelė. Sunkumai įgyvendinant Lietuvos sveikatos programoje numatytą tikslą	74
9 lentelė. Nuomonė apie politinių sprendimų/iniciatyvų ir ekonominio nuosmukio įtaką pagerėjusiai alkoholio vartojimo situacijai.....	75
10 lentelė. Požiūris į prevencinį švietimą ir jo pakankamumą.....	76
11 lentelė. Nuomonė apie priemones reikalingas alkoholio vartojimo mažinimui vaikų ir paauglių tarpe	78
12 lentelė. Ekspertų prognozės ateities alkoholio vartojimo situacijai	80

PAVEIKSLAI

1 pav. Suvartojamo alkoholio kiekis (litrais) tenkantis 15 metų ir vyresniam asmeniui	12
2 pav. Planuoti ir esami alkoholinių gėrimų suvartojimo pokyčiai (vienam gyventojui tenkantys litrai absoliutaus alkoholio).....	38
3 pav. Absoliutaus alkoholio suvartojimas vienam gyventojui per metus (litrais)	39
4 pav. 20-64 m. amžiaus Lietuvos gyventojų, bent kartą per savaitę vartojusių alkoholinių gėrimų, dalies pokyčiai 1998-2010 m.	40
5 pav. Alkoholio suvartojimas ES šalyse 2009 m. (litrais vienam gyventojui)	40
6 pav. Gyventojų dalis (proc.), bent kartą per paskutinius 12 mėn. vartojusių alkoholi.....	41
7 pav. 100 tūkst. gyventojų tenkantis sergančiųjų alkoholine psichoze skaičius.....	42
8 pav. 100 tūkst. gyventojų tenkantis sergančiųjų lėtiniu alkoholizmu skaičius	42
9 pav. Alkoholio toksinis poveikis (100 tūkst. gyventojų)	43
10 pav. Mirtingumas dėl alkoholio vartojimo	43
11 pav. Mirtingumas dėl alkoholio vartojimo pagal mirties priežastis (proc.)	44
12 pav. Kelių eismo įvykiai ir juose žuvę bei sužeisti žmonės dėl neblaivių eismo dalyvių kaltės ...	44
13 pav. Neblaivių asmenų padarytos nusikalstamos veikos	45
14 pav. Nusikalstamos veikos, kurių padarymu įtariami (kaltinami) neblaivūs asmenys, pagal nusikalstamų veikų rūšis	45
15 pav. Socialinės rizikos šeimų dėl alkoholio vartojimo ir vaikų tokiose šeimose skaičius	46
16 pav. Nors kartą per savaitę vartojančių alkoholinius gėrimus berniukų ir mergaičių dalies (proc.) kitimas 1994-2010 metais	47
17 pav. Berniukų ir mergaičių, prisipažinusių, kad gyvenime buvo apsvaigę nuo alkoholio 2-3 ar daugiau kartų, dalies (proc.) kitimas 1994-2010 metais	47
18 pav. Vaikų, gydytų gydymo įstaigose dėl toksinio alkoholio poveikio, skaičiaus dinamika 2001-2010 m. (100 tūkst. gyventojų)	48
19 pav. Alkoholinių gėrimų gamyba.....	48
20 pav. Alkoholinių gėrimų importas	49
21 pav. Alkoholinių gėrimų mažmeninių kainų indeksai palyginti su ankstesniais metais.....	49
22 pav. Disponuojamų piniginių mėnesinių pajamų perkamosios galios dinamika	50
23 pav. Vidutinio mėnesinio neto darbo užmokesčio perkamosios galios dinamika.....	50
24 pav. Alkoholinių gėrimų pardavimas prekybos ir maitinimo įstaigose pagal rūšis (litrais vienam gyventojui)	51
25 pav. Savivaldybių išduotas licencijų skaičius verstis mažmenine prekyba alkoholiu	52
26 pav. Tyrimo atlikimo eiga	69

IVADAS

Alkoholio vartojimas pasaulyje laikomas viena pagrindinių problemų neigiamai įtakančių visuomenės sveikatą ir socialinį gyvenimą. Tai dar 1979 metais oficialiai patvirtino Pasaulio sveikatos organizacijos (toliau - PSO) Generalinė Asamblėja¹. Pasaulio mastu, Europa yra daugiausia alkoholio suvartojantis regionas – nustatyta, kad vienam (ne jaunesniam kaip 15 metų) Europos gyventojui vidutiniškai tenka apie 11 litrų gryno alkoholio per metus. PSO teigimu, alkoholis yra trečioji pagal svarbą neišvengiamos mirties priežastis po rūkymo ir arterinės hipertenzijos Europos Sąjungoje (toliau - ES)².

PSO Europos alkoholio chartija³ nustato, kad visi žmonės turi teisę į šeimą, gyvenimą bendruomenėje ir darbe, apsaugotą nuo nelaimių, smurto ir kitų negatyvių alkoholio vartojimo pasekmių. Taip pat, PSO strateginės veiklos dokumento „Sveikata visiems XXI amžiuje“⁴ dvyliktasis siekinys, raginantis mažinti alkoholinių gėrimų, narkotikų ir tabako žalą, įpareigoja pasaulio šalis skirti ypatingą dėmesį ir visas pastangas, alkoholinių gėrimų vartojimo sumažinimui iki 6 litrų vienam gyventojui per metus ir kad asmenys iki 15 metų jo visai nevartotų. Atsižvelgdamos į šiuos dokumentus šalys formuoja alkoholio politiką ir įgyvendina ją įvairiomis alkoholio kontrolės priemonėmis.

Įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką Lietuvoje, 1998 metais Seimo priimtoje 1998-2010 metų Lietuvos sveikatos programoje⁵ (toliau – Programa, LSP) buvo užsibrėžtas tikslas iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 proc. Šiam tikslui pasiekti buvo įgyvendinamos įvairios alkoholio kontrolės priemonės, jų efektyvumas bei įtaka alkoholio vartojimo mažinimui bus vertinama darbe.

Temos aktualumas. Girtavimas ir alkoholizmas išlieka viena skaudžiausių Lietuvos problemų, keliančių rimtą grėsmę modernios valstybės vizijai ir sėkmingai ekonominei bei socialinei plėtrai. Lietuvoje suvartojamas alkoholio kiekis, tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui PSO rekomenduojamą saugią ribą (t.y. 6 litrai) viršiją daugiau nei du kartus. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis⁶, 2010 metais vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui teko 13,3 litrų absoliutaus (100 proc.) alkoholio. Toks aukštas alkoholio vartojimas lygis neišvengiamai lemia įvairias neigiamas pasekmes gyventojų sveikatai ir socialinei gerovei. Paskutinių metų (2010 m.) duomenimis dėl alkoholio vartojimo šalyje mirė 2939 asmenys, tai sudaro apie 7 proc. visų mirčių. Alkoholinių

¹ WHO. The development of alcohol policies in federal countries. – Geneva, 1990, p. 1. http://whqlibdoc.who.int/hq/1990/WHO_MNH_ADA_90.6.pdf [žiūrėta 2011 10 15]

² Alcohol-related harm in Europe – Key data. – Brussels, October 2006. http://ec.europa.eu/health/archive/ph_determinants/life_style/alcohol/documents/alcohol_factsheet_en.pdf [žiūrėta 2011 11 14]

³ European Charter on Alcohol. – Paris, 1995. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0008/79406/EUR_ICP_ALDT_94_03_CN01.pdf [žiūrėta 2011 04 11]

⁴ Health 21: the health for all policy framework for the WHO European Region. European Health for All Series No. 6. – Copenhagen, 1999, p. 91. – ISSN 1012-7356. – URL: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0010/98398/wa540ga199heeng.pdf [žiūrėta 2012 01 05]

⁵ LR Seimo 1998 m. liepos 2 d. nutarimas Nr. VIII-833 “Dėl Lietuvos sveikatos programos patvirtinimo” // Valstybės žinios. 1998, Nr. 64-1842. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=60036&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 10 15]

⁶ Alkoholio vartojimas ir padariniai. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2604> [žiūrėta 2012 02 11]

psichozių skaičius per 1998-2010 metus išaugo nuo 58,5 iki 103,2/100 000 gyventojų. 2010 m. užregistruoti 528 kelių eismo įvykiai dėl neblaivių asmenų kaltės, arba kas septintas užregistruotas įvykis. 2010 m., palyginti su 2009 m., neblaivių asmenų sukeltų kelių eismo įvykių padaugėjo 23 procentais. Juose žuvo 63, buvo sužeisti 699 žmonės. Nors neblaivių vairuotojų sukeltų kelių eismo įvykių 2010 m. sumažėjo 9 procentais, tačiau neblaivūs vairuotojai buvo kalti dėl kas antro įvykio, kuriuose žuvo 33 ir buvo sužeisti 394 žmonės.

Ypatingą susirūpinimą kelia didėjantis vaikų ir jaunuolių girtavimas, bei vis jaunėjantis alkoholi vartojančiųjų amžius. Atlikti tyrimai rodo⁷, kad alkoholinių gėrimų reguliarus vartojimas nuo 1994 iki 2010 m. tarp šalies penkiolikmečių berniukų išaugo du kartus, tarp mergaičių – tris kartus.

Tokia Lietuvoje alkoholio vartojimo ir jo daromos žalos situacija verčia sunerimti ir reikalauja daugiau dėmesio skirti alkoholio vartojimo mažinimui bei jo sukeltų problemų sprendimui.

Temos iširtumas ir darbo naujumas. Alkoholio vartojimo mažinimas apima daug įvairių veiklų ir priemonių, todėl vertinimas yra sudėtingas ir apima daug sektorių. Per visą LSP įgyvendinimo laikotarpį analizuoti įvairūs Programos įgyvendinimo aspektai įvairiomis temomis susijusiomis su valstybine alkoholio vartojimo mažinimo politika. Šiuo metu pagrindinis oficialus dokumentas vertinantis Lietuvos sveikatos programos pasiekimus yra 2011 metų Nacionalinės sveikatos tarybos (toliau – NST) metinis pranešimas⁸ ir ekspertinis vertinimas „Sveikatos sistemos reformų analizė“⁹. Programos įgyvendinimo laikotarpiu taip pat buvo pateikiami ir tarpiniai LSP vertinimo rezultatai. Įvairius gretutinius alkoholio vartojimo klausimus nagrinėjo Lietuvos mokslininkai pvz., A. Veryga, V. Grabauskas ir kiti, vertino su alkoholinių gėrimų vartojimu susijusį Lietuvos gyventojų mirtingumo augimą, prasidėjusį nuo 2000 metų. Kitame savo darbe kartu su A. Zaborskiu, R. Petkevičiumi ir kitais, nagrinėjo Lietuvos mokinių alkoholinių gėrimų vartojimo ypatybes 1994-2006 m. laikotarpiu. Taip pat didelį indėlį padarė I. Tamutienė, kuri įvertino įrodymais pagrįstos alkoholio kontrolės politikos priemonių pritaikomumą Lietuvoje.

Alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimams įvertinti šiame darbe siekiama apjungti visą oficialiai prieinamą informaciją (mokslinius vertinimus, ekspertinę nuomonę, teisės aktų pakeitimus, statistinius rodiklius ir kt.) susijusių su alkoholio kontrole. Šis darbas išsiskiria tuo, kad jame analizuojami politikų priimti sprendimai (nuo 1998 m.) dėl alkoholio kontrolės šalyje bei šių sprendimų galimas poveikis alkoholio vartojimo paplitimui bei vartojimo įtaka Lietuvos gyventojų sveikatai. Taip pat šiame darbe analizuojami atitinkami politiniai sprendimai ir jų atitiktis Lietuvos sveikatos programoje numatytoms alkoholio vartojimo mažinimo priemonėms. Šis darbas papildys negausius tyrimus dėl alkoholio vartojimo paplitimo ir jo įtakos gyventojų sveikatai.

⁷ Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas. Lietuvos sveikatos programa: rezultatai ir išvados. – Vilnius, 2011. <http://www3.lrs.lt/docs2/PZACLURH.PDF> [žiūrėta 2011 12 15]

⁸ Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas. Lietuvos sveikatos programa: rezultatai ir išvados // ten pat.

⁹ <http://www.sveikatosprojektai.org/node/40> [žiūrėta 2012 03 14]

Tyrimo problema. Alkoholio vartojimo mažinimas Lietuvoje – nepakankamas priemonių taikymas siekiant išsikeltų, Lietuvos sveikatos programos dėl alkoholio vartojimo mažinimo, tikslų.

Tyrimo objektas. Alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimai.

Tyrimo dalykas. Alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo priemonės ir gyventojų sveikatos būklės pokyčiai jas įgyvendinus.

Darbo tikslas – nustatyti alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimus bei trūkumus įgyvendinant Lietuvos sveikatos programą per 1998-2010 metų laikotarpį.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti alkoholio vartojimo ir alkoholio kontrolės politikos teorinius aspektus.
2. Išanalizuoti Lietuvos alkoholio kontrolės politiką reglamentuojančius teisės aktus, reguliavimo priemones ir už alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimą bei formavimą atsakingų institucijų veiklą.
3. Išanalizuoti alkoholio vartojimo, jo padarinių ir su alkoholio kontrole susijusius statistinius rodiklius bei alkoholio kontrolės politikos veiksmus 1998-2010 metais ir jų įtaką alkoholio vartojimo mažinimui.
4. Remiantis ekspertų nuomone, įvertinti taikytų alkoholio kontrolės priemonių efektyvumą bei alkoholio politikos ir vartojimo situaciją Lietuvos sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu.

Hipotezė. Nepasiektas pagrindinis Lietuvos sveikatos programos dėl alkoholio vartojimo mažinimo tikslas, tačiau stebimi pažangūs kai kurie alkoholio vartojimo mažinimo pokyčiai.

Praktinė darbo reikšmė. Darbe išnagrinėjus įvairių alkoholio politikos sprendimų įtaką alkoholio vartojimo mažinimui, gautos išvalgos, pastebėjimai bei rezultatai galės būti panaudojami ateityje formuojant tolimesnę alkoholio kontrolės bei visuomenės sveikatos politiką siekiant Lietuvos gyventojų sveikatos gerinimo.

Darbo metodai. Darbe taikyti empirinis bei teoriniai metodai.

Teoriniai metodai:

1. Duomenų analizės metodas (naudojamas mokslinės literatūros, teisės aktų, statistikos duomenų analizei).
2. Lyginamosios analizės metodas (naudojamas statistinių rodiklių vertinimui, tyrimo duomenų apdorojimui lyginant respondentų atsakymus).
3. Apibendrinimo metodas (naudojamas apibendrinant naudotą literatūrą, tyrimo duomenis, darant galutines išvadas).

Empirinis metodas:

1. Standartizuotas ekspertų interviu metodas (naudojamas siekiant sužinoti kompetetingą ekspertų nuomonę tyrimo klausimais).

Darbo struktūra. Darbą sudaro keturi skyriai. Pirmame skyriuje pateikiamos alkoholio vartojimo pasekmės, nagrinėjamas alkoholio kontrolės politikos priemonių efektyvumas, politikos infrastruktūra ir jos problematika. Antrame skyriuje analizuojama Lietuvos alkoholio kontrolės politika, apimant teisinį jos reglamentavimą, taikomas alkoholio kontrolės priemones ir alkoholio kontrolės politiką įgyvendinančias institucijas. Trečiame skyriuje analizuojami statistiniai su alkoholio vartojimu ir jo kontrole susiję rodikliai, nagrinėjami teisinės bazės pokyčiai ir politiniai veiksmai Lietuvoje 1998-2010 metais, bei analizuojamos jų tarpusiavio sąsajos. Ketvirtame skyriuje atliekamas empirinis kokybinis tyrimas - standartizuotas ekspertinis interviu siekiant išsiaiškinti eksperų numonę tyrimo klausimais, įvertinti taikytų alkoholio kontrolės priemonių efektyvumą, alkoholio vartojimo pasiekimus ir identifikuoti trukdžius. Darbas baigiamas išvadomis ir pasiūlymais. Darbas iliustruotas 12 lentelių ir 26 paveikslais, darbe pateikti 7 priedai, literatūros sąrašė 92 šaltiniai. Darbo apimtis 114 puslapių.

SANTRUMPOS

BNP – bendras nacionalinis produktas

BVP – bendras vidaus produktas

EK – Europos komisija

ES – Europos Sąjunga

LR – Lietuvos Respublika

LSP – Lietuvos sveikatos programa

NST – Nacionalinė sveikatos taryba

NTAKD – Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas

NTAKK – Nacionalinė tabako ir alkoholio kontrolės koalicija

PSO – Pasaulio sveikatos organizacija

SAM – Sveikatos apsaugos ministerija

VMVT – Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba

VPSC – Valstybinis psichikos sveikatos centras

VTAKT – Valstybinė tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba

1. ALKOHOLIO VARTOJIMO IR ALKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKOS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Alkoholio vartojimo pasekmės

PSO žalingą alkoholio vartojimą pripažįsta pasauline problema, nulemiančia milijonus mirčių, tame tarpe tūkstančius jaunų žmonių gyvybių. Tai vienas iš pagrindinių rizikos veiksnių įtakančių ankstyvą mirtį, neįgalumą ir sveikatos sutrikimus¹⁰. Smurtas, nusikaltimai, problemos šeimoje, socialinė atskirtis, chuliganizmas ir mažas našumas darbe – padariniai, kuriuos taip pat lemia žalingas alkoholio vartojimas¹¹.

PSO teigimu, alkoholis yra trečioji pagal dydį mirties priežastis (pirmoji – rūkymas, antroji – arterinė hipertenzija), kuri pasaulyje kasmet nusineša 2,5 mln. gyvybių. Dėl alkoholio sukeltų problemų kasmet miršta 320 tūkst. jaunų žmonių (nuo 15 iki 29 metų)¹². Pasaulyje vienam 15 metų ir vyresniam asmeniui tenka vidutiniškai 6,13 litrų gryno alkoholio. Didžiausias alkoholio suvartojimas pastebimas išsivysčiusiose šalyse¹³. Pasaulio mastu Europa yra regionas turintis didžiausią alkoholio vartotojų skaičių ir vieno gyventojų išgeriamą alkoholio kiekį (žr. 1 pav.). PSO duomenimis, šiame regione kasmet vienam asmeniui tenka 11 litrų gryno alkoholio. Apytiksliai 58 mln. suaugusių europiečių alkoholį vartoja rizikingai, o 23 mln. yra nuo jo priklausomi. 7,4 proc. visų sveikatos sutrikimų ir ankstyvos mirties atvejų ES lemia nesaikingas alkoholio vartojimas, kuris sukelia beveik 195 tūkst. mirčių per metus. Dėl piktnaudžiavimo alkoholiu įvyksta 4 iš 10 nužudymų bei 1 iš 6 savižudybių. Taip pat, dėl žalingo ir pavojingo alkoholio vartojimo ES keliuose žūsta daug žmonių. Visa tai didžiulė finansinė našta sveikatos ir socialinio aprūpinimo sistemoms, kadangi jos nulemia apie 20 proc. nedarbingumo atvejų ir žymiai sumenkina produktyvumą darbe¹⁴.

Alkoholis neigiamai įtakoja jį vartojančio asmens sveikatą, kelia pavojų kitiems šalia nesaikingai alkoholį vartojančio asmens esantiems žmonėms bei daro žalą visai visuomenei¹⁵.

Pasekmės sveikatai. Nesaikingas alkoholio vartojimas dažnai gali tapti mirties priežastimi arba sukelti ilgalaikę žalą sveikatai. P. Andersonas ir B. Baumbergas, ataskaitoje Europos Komisijai (toliau – EK), nurodo, kad jei alkoholis pradedamas žalingai vartoti jauname amžiuje (14-15 m.), priklausomybė nuo alkoholio gali išsivystyti jau 20-21 m. žmogui. Vaikai yra labiau pažeidžiami alkoholio atžvilgiu nei suaugusieji, tiek dėl fizinių priežasčių (pvz., mažesnio kūno svorio, organizmo vystymosi ypatumų), tiek ir dėl to, kad jie neturi alkoholio vartojimo pasekmių patirties. Jie dar nesugeba kontroliuoti suvartojamo alkoholio kiekio, jų atveju dar nėra nusistovėjusios alkoholio

¹⁰ WHO. Global status report on alcohol and health. – Switzerland, 2011, p. 5.

http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/msbgsruprofiles.pdf [žiūrėta 2011 08 02]

¹¹ Ten pat, p. 34.

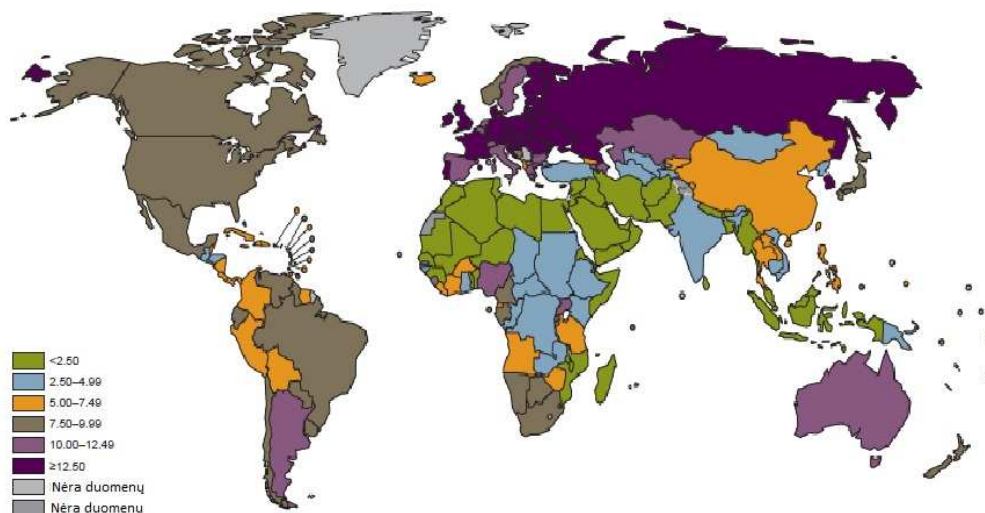
¹² Alcohol-related harm in Europe – Key data // ten pat..

¹³ WHO. Global status report on alcohol and health // ten pat, p. 11.

¹⁴ Alcohol-related harm in Europe – Key data // ten pat.

¹⁵ WHO. Global status report on alcohol and health // ten pat, p. 5.

toleravimo ribos. Žalingas alkoholio vartojimas jauname amžiuje dažnai tiesiogiai yra susijęs ir su prastesniais mokymosi rezultatais, savižudybėmis, rizika įsitraukti į nusikalstamas veikas bei patirti nesaugius lytinius santykius¹⁶.

1 pav. **Suvartojamo alkoholio kiekis (litrais) tenkantis 15 metų ir vyresniam asmeniui**

Šaltinis: adaptuota pagal Global status report on alcohol and health. World Health Organization, 2011, p. 4

Prieiga internete: http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/msbgsruprofiles.pdf [žiūrėta 2011 08 02]

Nors ankstyva alkoholio vartojimo pradžia susijusi su ankstyvesne kepenų ciroze bei lėtinio alkoholizmo išsivystymu, tačiau svarbiausios žalingo alkoholio vartojimo pasekmės sveikatai neapsiriboja vien tik kepenų ciroze ar alkoholinėmis psichozėmis. Alkoholis yra viena iš maždaug 60 skirtingų ligų bei sveikatos sutrikimų priežasčių. Jis susijęs su širdies ir kraujagyslių sistemos ligomis, psichikos ir elgsenos sutrikimais, vėžiu, skrandžio ir žarnyno veiklos sutrikimais, imunologiniais sutrikimais, plaučių ligomis ir kt. Didėjant suvartojamo alkoholio kiekiui auga rizika susirgti ir mirti nuo šių sutrikimų^{17,18,19}.

Dėl žalingo alkoholio vartojimo nukenčia ne tik jį vartojančio asmens sveikata: nėštumo metu alkoholi vartojančiai moteriai yra rizika susilaukti kūdikio su taip vadinamu vaisiaus alkoholiniu

¹⁶ Anderson P., Baumberg B. Alcohol in Europe: a public health perspective. A Report for the European Commission. June 2006, p. 8. http://ec.europa.eu/health-eu/news_alcoholineurope_en.htm [žiūrėta 2011 08 02]

¹⁷ Tamutienė I. ir kt. Pagalbos asmenims, sergantiems priklausomybės nuo alkoholio ligomis, priemonės ir sistema Lietuvoje: Sociologinio tyrimo atlikimo ataskaita / Užsakovas: LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. – Kaunas, 2008, p. 37. <http://www3.lrs.lt/docs2/OPDJOLW.PDF> [žiūrėta 2011 08 05]

¹⁸ Room R. et al. Alcohol and public health // Lancet, February 2005, no. 365 p. 519-530. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15705462> [žiūrėta 2011 10 12]

¹⁹ Alcohol-related harm in Europe – Key data // ten pat.

sindromu. Šis sindromas pasižymi nesugražinamais pakenkimais vaisiui ir tolesnei vaiko raidai (apsigimimu, vystymosi, augimo ir elgesio sutrikimais)²⁰.

Žemiau pateiktoje lentelėje nurodytos PSO paskelbtos su alkoholiu vartojimu susijusios mirties priežastys ir kokią jų dalį nulemia alkoholio vartojimas (žr. 1 lentelę). Kaip matyti lentelėje, nesaikingas alkoholio vartojimas gali turėti fatalines pasekmes.

1 lentelė. PSO paskelbtos su alkoholio vartojimu susijusios mirties priežastys (I)

Mirties priežastis	% dėl alkoholio vartojimo
Alkoholinė psichozę	100
Alkoholinės priklausomybės ir abstinencijos sindromas	100
Alkoholinė kardiomiopatija	100
Ūmus alkoholinis hepatitas	100
Alkoholinė kepenų cirozė	100
Kepenų cirozė nealkoholinės kilmės	50
Ūmus pankreatitas	42
Lėtinis pankreatitas	60
Apsinuodijimas alkoholiu	100
Alkoholinė polineuropatija	100
Burnos ertmės, lūpos, ryklės vėžys	40-50
Stemplės vėžys	75
Skrandžio vėžys	20
Kepenų vėžys	15
Gerklų vėžys	40-50
Esencialinė hipertenzija	8
Smegenų kraujagyslių ligos	7
Plaučių tuberkuliozė	25
Pneumonija ir gripas	5
Diabetas	5

Šaltinis: Evaluation and monitoring of action on alcohol. WHO Regional publications, European series No 59. 1995. Prieiga internete: <http://www.jaunimo-centras.lt/index.php?m=67> [žiūrėta 2011 08 14]

Socialinės pasekmės. Alkoholio vartojimas daro žalą ne tik asmens sveikatai, bet yra susijęs ir su socialinėmis problemomis. Žalingas alkoholio vartojimas yra viena iš nusikaltimų, smurto, prievartos, problemų šeimoje, lytiniu keliu plintančių ligų, skurdo ir savižudybių priežasčių. Ekonominius nuostolius padidina tokios alkoholio vartojimo pasekmės kaip pravaikštos, nelaimingi

²⁰ Turnhout J. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Ką daryti, kad ES strategija dėl alkoholio daromos žalos būtų tvari, ilgalaikė ir daugiasektorinė“ // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2009, gruodžio 23 d. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:318:0010:0014:LT:PDF> [žiūrėta 2011 12 01]

atsitikimai darbe, nepagaminta produkcija bei blogesnė jos kokybė ir pan. Tokie nuostoliai Lietuvos tipo šalyse gali sudaryti 10 proc. BNP ir viršyti 4 mlrd. litų per metus²¹.

Žemiau pateiktoje lentelėje pateikiamos su alkoholio vartojimu susijusios nelaimingų atsitikimų mirties priežastys. Kaip matome, PSO paskaičiavimais su alkoholiu yra susiję 46 proc. žmogžudysčių, 45 proc. mirčių gaisruose, 42 proc. – autoavarijose bei nustatytas tiesioginis ryšys tarp alkoholio vartojimo ir rizikos nusižudyti²².

2 lentelė. PSO paskelbtos su alkoholio vartojimu susijusios mirties priežastys (II)

MIRTIES PRIEŽASTIS	% dėl alkoholio vartojimo
Autoavarijos	42
Dviračių ir vandens sporto nelaimingi atsitikimai	20
Mirtys gaisruose	45
Nuskendimai	38
Oro transporto nelaimės	16
Kritimai iš aukštumos	35
Kiti nelaimingi atsitikimai	25
Savižudybės	28
Žmogžudystės	46

Šaltinis: Evaluation and monitoring of action on alcohol. WHO Regional publications, European series No 59. 1995. Prieiga internete: <http://www.jaunimo-centras.lt/index.php?m=67> [žiūrėta 2011 08 14]

Dauguma socialinių alkoholio vartojimo pasekmių skaudžiau atsiliepia ne nuo šios psichoaktyviosios medžiagos priklausomam asmeniui, bet kitiems visuomenės nariams esantiems jo aplinkoje²³.

Ypatingai didelę žalą alkoholis daro vaikams. Apskaičiuota, kad 5-9 mln. vaikų ES šeimose patiria neigiamą alkoholio poveikį. Alkoholis yra viena iš priežasčių 16 proc. šiurkštaus elgesio su vaikais ir nesirūpinimo jais atvejų. Taip pat viena iš priežasčių, dėl kurios kasmet gimsta apie 60 tūkst. naujagimių, kurių svoris yra per mažas. Skurdas ir socialinė atskirtis, gali turėti neigiamos įtakos vaikų sveikatai, išsilavinimui ir gerovei^{24,25}.

Rimta problema daugelyje šalių yra smurtas šeimoje, kuris glaudžiai susijęs su smurtautojų girtavimu. Pastarojo mažinimas naudingas ne tik aukoms ir smurtautojams, bet ir tokiose šeimose augantiems vaikams²⁶.

²¹ Alkoholio vartojimo sukeltos problemos. <http://www.jaunimo-centras.lt/index.php?m=67> [žiūrėta 2011 08 14]

²² Tamutienė I. ir kt. Pagalbos asmenims, sergantiems priklausomybės... // ten pat, p. 41.

²³ http://www.sam.lt/go.php/lit/Del_alkoholio_vartojimo_sukeliamu_mirciu/2135 [žiūrėta 2011 12 03]

²⁴ Room R. et al. Alcohol and public health // ten pat, p. 519-530.

²⁵ Turnhout J. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Ką daryti, kad ES strategija... // ten pat.

²⁶ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui dėl ES strategijos remti valstybes nares mažinant alkoholio daromą žalą // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2007, liepos 27 d. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:175:0078:0084:LT:PDF> [žiūrėta 2011 10 04]

Alkoholis daro poveikį ir suaugusiems, įskaitant maždaug 10 tūkst. mirčių vairuojant išgėrus sukeltuose autoįvykiuose, kai žūsta ne pats girtas vairuotojas. Be to, didelė dalis su alkoholiu susijusių nusikaltimų taip pat būna nukreipta kitų atžvilgiu²⁷.

Nepaisant neigiamų alkoholio vartojimo aspektų, EK pripažįsta, kad alkoholiniai gėrimai yra svarbus ekonomikos sektorius, nes jis kuria darbo vietas ir prisideda prie prekybos balanso dėl gaunamų pajamų iš mokesčių. Alkoholio gamyba, rinkodara ir prekyba prisideda prie ES ekonomikos augimo²⁸. Tačiau C.M. Doranas ir T.A. Jainullabudeenas tokiai EK nuomonei nepitaria. Mokslininkų nuomone, alkoholis daro neigiamą įtaką ekonomikai, kuri pasireiškia sveikatos priežiūros ir socialinių sąnaudų padidėjimu, produktyvumo praradimu²⁹. Apskaičiuota, kad alkoholio sukelta žala Europos Sąjungai kasmet kainuoja apie 125 mlrd. eurų ir tai atitinka 1,3 proc. BVP, įskaičiuojant išlaidas susijusias su nusikaltimais, eismo įvykiais, sveikatos priežiūra, pirmalaidėmis mirtimis, ligų prevencija ir gydymu³⁰.

Taigi, alkoholio vartojimas yra vienas iš pagrindinių rizikos veiksnių įtakojančių ankstyvą mirtį, neįgalumą ir sveikatos sutrikimus. Dėl žalingo jo vartojimo pasaulyje kasmet miršta tūkstančiai jaunų žmonių. Alkoholis didina smurto, nusikaltimų, problemų šeimoje, prievartos, skurdo ir kitų socialinių žalų riziką bei didina ekonominius nuostolius šalyje.

1.2. Alkoholio kontrolės politika

Pasak T. Baboro ir R. Caetano, alkoholio politika, *tai nuoseklūs ir kryptingi su alkoholio vartojimo problemų mažinimu susiję vaiksmai*³¹. PSO įvardindama alkoholio politikos tikslą sako, kad ji turi būti orientuota į alkoholio vartojimo bei su juo susijusios žalos mažinimą, siekiant visuomenės sveikatos bei socialinės gerovės. Skirtingų sričių valstybės politikos dažnai būna susiję ir įtakoja viena kitą, pavyzdžiui, saugumo keliuose didinimo strategijos paliečia ir neblaivių eismo dalyvių klausimą. Taigi efektyvi eismo saugumo politika neišvengiamai prisidės prie alkoholio vartojimo mažinimo ir atvirkščiai³².

Įvairūs mokslininkai yra išskyrę tokias alkoholio kontrolės priemones, nukreiptas į efektyvų alkoholio vartojimo mažinimą ir su tuo susijusių problemų sprendimą^{33,34}:

- 1) Fizinio alkoholio prieinamumo reguliavimas.

²⁷ Anderson P., Baumberg B. Alcohol in Europe: a public health perspective // ten pat, p. 6.

²⁸ http://ec.europa.eu/health-eu/my_lifestyle/alcohol/index_lt.htm [žiūrėta 2011 12 15]

²⁹ Doran C. M., Jainullabudeen T. A. Economic Efficiency of Alcohol Policy // Appl Health Econ Health Policy, 2010, no 8(5), p. 351-354. http://adisonline.com/healthconomics/Fulltext/2010/08050/Economic_Efficiency_of_Alcohol_Policy.6.aspx [žiūrėta 2011 11 13]

³⁰ Alcohol-related harm in Europe – Key data // ten pat.

³¹ Babor T., Caetano R. Evidence-based alcohol policy in the Americas: strengths, weaknesses, and future challenges // Pan Am J Public Health, 2005, no. 18 (4/5), p. 327. <http://www.scielosp.org/pdf/rpsp/v18n4-5/28095.pdf> [žiūrėta 2011 12 15]

³² WHO Regional Office for Europe. Evidence for the effectiveness and cost-effectiveness of interventions to reduce alcohol related harm. – 2009, p. 5. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0020/43319/E92823.pdf [žiūrėta 2011 12 22]

³³ Anderson P. et al. Effectiveness and cost-effectiveness of policies and programmes to reduce the harm cost by alcohol // The Lancet, June 2009, vol. 373, p. 2235-2236 [http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(09\)60744-3/fulltext](http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(09)60744-3/fulltext) [žiūrėta 2010 12 02]

³⁴ Babor T., Caetano R. Evidence-based alcohol policy...// ten pat, p. 330-331.

- 2) Alkoholio kainų reguliavimo politika.
- 3) Alkoholio reklamos reguliavimas.
- 4) Švietimas ir informacijos teikimas visuomenėje.
- 5) Alkoholio vartojimo konteksto reguliavimas.
- 6) Vairavimo išgėrus reguliavimo politika.
- 7) Nuo alkoholio priklausomų asmenų sveikatos priežiūros veikla.

Prie šių alkoholio kontrolės priemonių priskirtinos dar šios trys tikslinės alkoholio kontrolės sritys³⁵:

- 8) Efektyvus vadovavimas.
- 9) Nelegalios alkoholio rinkos mažinimas.
- 10) Stebėjimas ir priežiūra.

C. Godfrey ir A. Maynard įvardina tris tikslines alkoholio politikos kryptis, kuriomis reikėtų vadovautis siekiant alkoholio kontrolės tikslų:

- 1) Į visuomenę orientuota politika. Tai alkoholio kontrolės strategija siekianti visose visuomenės grupėse mažinti alkoholio vartojimą. Į šią kryptį patenka aukščiau išvardintos 1-5 alkoholio kontrolės reguliavimo priemonės;
- 2) Į alkoholio vartojimo problemas orientuota politika. Šių politikų strategijos būna nukreiptos į konkrečią sritį ar problemą (pvz., vairavimo išgėrus politika);
- 3) Į problemų su alkoholiu turinčius asmenis orientuota politika. Ji apibrėžia priklausomybę alkoholiui turinčių asmenų gydymą³⁶.

Šios aukščiau įvardintos alkoholio politikos kryptys turi būti kompleksiskai įtrauktos į šalies alkoholio politiką. Įgyvendinant pavienes kontrolės priemones nepavyks pasiekti reikšmingų rezultatų. Ekspertai rekomenduoja kompleksiską priemonių įgyvendinimą motyvuodami, kad tinkamai suderintos jų kombinacijos efektyviausiai prisidėtų prie alkoholio vartojimo bei jo daromos žalos mažinimo³⁷.

1.2.1. Alkoholio vartojimo reguliavimo priemonės

PSO ekspertai 1975 m. įvardijo pagrindines ir efektyviausias alkoholio kontrolės priemones, kurios, praėjus daugiau nei 35 metams vis dar išlieka itin aktualiomis, o per minima laikotarpį atsirado įvairių mokslinių studijų, pagrindžiančių minėtų priemonių efektyvumą. 1979 m. PSO Generalinėje Asamblėjoje buvo oficialiai patvirtintas faktas, kad alkoholio vartojimas – viena opiausių sveikatos problemų pasaulyje. Asamblėjoje buvo aptartos pagrindinės priemonės, kurios ne mažiau aktualios ir

³⁵ WHO Regional Office for South-East Asia. Global strategy to reduce harmful use of alcohol // Report on the WHO Regional Technical Consultation. – Thailand, 2009, p. 7-15. http://www.searo.who.int/LinkFiles/Meeting_reports_GSRH-Alcohol.pdf [žiūrėta 2011 12 18]

³⁶ WHO. Global Status Report: Alcohol Policy. – Switzerland, 2004, p. 2-3. http://www.who.int/substance_abuse/publications/en/Alcohol%20Policy%20Report.pdf [žiūrėta 2011 11 15]

³⁷ Anderson P. et al. Effectiveness and cost-effectiveness of policies and programmes... // ten pat, p. 2242.

šiandien (alkoholinių gėrimų mokesčių didinimas, prieinamumo ribojimas, alkoholinių gėrimų reklamos draudimas ir efektyvi jo kontrolė bei kt.)³⁸. PSO siūlo valstybėms savo alkoholio politikoje ryžtingai taikyti mokslo patvirtintas, bei daugelyje šalių sėkmingai naudojamas efektyvias priemones.

Išsamią alkoholio kontrolės priemonių efektyvumo analizę EK užsakymu atliko P. Andersonas ir B. Baumbergas. Alkoholio vartojimo reguliavimo priemonės ir bus analizuojamos pagal šių bei kitų mokslininkų rekomenduojamas į efektyvų alkoholio vartojimo mažinimą ir su tuo susijusių problemų sprendimą nukreiptas priemones. Pradedant pirmąją, mokslininkų pripažinta, viena efektyviausių priemonių:

1) Fizinio alkoholio prieinamumo reguliavimas. Visuomenės sveikatos strategijos siekia reaguluoti alkoholio reklamą ir prieinamumą įstatymais, politika ir specialiomis programomis. Jos nustato griežtas alkoholio prieinamumo taisykles. Reguliavimo lygis priklauso nuo vietinių aplinkybių, įskaitant socialinius, kultūrinius ir ekonominius kontekstus³⁹. Ši priemonė dažniausiai įgyvendinama šiomis iniciatyvomis:

- *Visiškas alkoholio produkcijos prekybos draudimas.* Šią iniciatyvą naudoja tik keletas šalių, kuriose didelė musulmonų populiacija ir kai kurios vietinės bendruomenės. Dažniausiai paplitęs prieinamumo apribojimas yra draudimas prekiauti alkoholiu tam tikrose viešose vietose (pvz., mokyklos, ligoninės, parkai, darbovietės ir pan.)⁴⁰. T. Baboras ir R. Caetanas laikosi pozicijos, kad toks visiškas prieinamumo draudimas yra efektyvi priemonė, tačiau tai neišvengiamai įtakoja nelegalios produkcijos mastų didėjimą⁴¹.
- *Minimalaus vartojimo amžiaus nustatymas.* Mokslininkai vieningai sutaria, kad minimalaus amžiaus nustatymas parduodant bei vartojant alkoholį yra viena efektyviausių priemonių. Verta paminėti, kad skirtingose šalyse nustatomas skirtingas minimalus vartojimo amžius, pavyzdžiui, Šiaurės Europos šalyse alkoholis dažniausiai yra parduodamas nuo 18 metų, o pietų Europoje – nuo 16 metų. Šiaurės Amerikoje šio amžiaus padidinimas nuo 18 iki 21 m. davė reikšmingų rezultatų, nes buvo pastebimas sumažėjęs avarijų ir žūčių jose tarp asmenų iki 21 m. skaičius. Danijai 1998 m. sumažinus šį amžių iki 15 metų, 36 proc. padidėjo paauglių ir 17 proc. moksleivių – studentų alkoholizmas⁴². T. Baboras ir R. Caetanas, teigia, kad efektyviai veikiančio pardavėjų nuolatinio tikrinimo mechanizmo atveju, ši priemonė tampa itin efektyvia ir pigia įgyvendinti⁴³.

³⁸ Matulas A., Veryga A. Alkoholio suvartojimo ir pasekmių mažinimo Lietuvoje programa. Programa parengta remiant Tėvynės sąjungos (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) "Nauja darbotvarkė Lietuvai" ir Demokratinės politikos institutui. http://www.blaivus.org/UserFiles/blaivi_karta/13.1.%20Alkoholio%20kontrol%C4%97%20ir%20prevencija/424_alkprograma.pdf [žiūrėta 2011 11 10]

³⁹ WHO. Strategies to reduce the harmful use of alcohol: draft global strategy // Sixty-third World Health Assembly. A Report by the Secretariat. March 2010, p. 13-14. http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA63/A63_13-en.pdf [žiūrėta 2011 11 10]

⁴⁰ Anderson P. et al. Effectiveness and cost-effectiveness of policies and programmes... // ten pat, p. 2238.

⁴¹ Babor T., Caetano R. Evidence-based alcohol policy...// ten pat, p. 330.

⁴² Alkoholio kontrolė ir teisinės atsakomybės reglamentavimas JAV ir Skandinavijos šalių jaunimo politikoje // LR Seimo kancelarija Parlamentinių tyrimų departamentas, 2007, rugsėjo 10 d. http://www.blaivus.org/UserFiles/blaivi_karta/13.1.%20Alkoholio%20kontrol%C4%97%20ir%20prevencija/420alkjavskand.pdf [žiūrėta 2010 12 14]

⁴³ Babor T., Caetano R. Evidence-based alcohol policy...// ten pat, p. 330.

- *Alkoholinių gėrimų pardavimo valandų ir dienų reguliavimas* – tai apribojimas, koku dienos (savaitės) laiku galima legaliai įsigyti alkoholio. PSO teigia, kad ilgėjantis legalios prekybos alkoholiu laikas tiesiogiai įtakoja smurtinių nusikaltimų skaičių. PSO atlikus tyrimą, kurio metu buvo laikomasi sąlygos, kad prekybos alkoholiniais gėrimais trukmė ES mažinama 24 valandomis per savaitę, buvo gauti rezultatai, kurie parodė, kad tokia prekybos laiko korekcija padėtų išvengti 123 tūkst. negalios metų ir ankstyvų mirčių per metus⁴⁴.
- *Alkoholio pardavimo tankumo taškų ribojimas*. Mokslininkai įrodė, jog kuo didesnis alkoholio pardavimo taškų tankis, tuo didesnis yra alkoholio suvartojimas visose visuomenės grupėse, o tai neišvengiamai didina alkoholio žalą visuomenėje. Įgyvendinant šią priemonę, turėtų būti pereinama prie prekybos alkoholiu specializuotose parduotuvėse⁴⁵. T. Baboras ir R. Caetanas mano, kad tai efektyvus bei nebrangus būdas siekiant suvaldyti alkoholio vartojimą, tačiau šios priemonės įgyvendinimas dažnai užtrunka ilgą laiko tarpą dėl gamintojų bei prekybininkų interesų⁴⁶.
- *Alkoholio prekybos monopolija*. Dažniausiai tai būna valstybinė institucija kuri vienintelė turi teisę vykdyti mažmeninę prekybą alkoholiu. Ši priemonė yra itin efektyvi kontroliuojant alkoholio prieinamumą, nes galima greitai ir efektyviai reguliuoti prekybos alkoholiu tankį. Tokio tipo prekyboje mažėja konkurencija tarp prekybininkų, lengviau reguliuojamos kainos. Tokio tipo prekybos sistema veikia Skandinavijos šalyse (išskyrus Daniją), Kanadoje, JAV ir kai kuriose Rytų Europos šalyse. Daugumoje šalių galioja liberalesnė, licencijavimo sistema. Tai tokia sistema, kai bet kuris subjektas, atitinkantis reikalavimus už atitinkamą kainą gali įsigyti licenciją prekybai alkoholiu. Šios sistemos atveju yra sunkiau kontroliuoti alkoholio vartojimą, kadangi ji reikalauja itin efektyvaus nustatytų reikalavimų laikymosi⁴⁷.

2) Alkoholio kainų reguliavimo politika. Daugelis mokslininkų vieningai sutaria, kad alkoholio kainos didinimas yra viena efektyviausių priemonių kovoje su alkoholio vartojimu bei jo daroma žala. Studijos rodo aiškų ryšį, kad kylant alkoholio kainoms, vartojimas mažėja visose amžiaus grupėse, drauge su mažėjančiu vartojimu stebimas ir vairavimo išgėrus, alkoholio salygotų mirčių, smurto ir kitų alkoholio padarinių mažėjimas. Alkoholio kainų didėjimas turėtų būti spartesnis nei visuomenės pajamų lygio didėjimas. Tik tokiu atveju priemonė skatina mažesnę alkoholio suvartojimą⁴⁸. Alkoholio kainų didėjimas ypatingai paliečia tuos, kurie disponuoja mažesnėmis pajamomis, yra jauni ir vartoja ypatingai daug alkoholio. Visapusiškas priemonės efektyvumas gali

⁴⁴ Anderson P., Baumberg B. Alcohol in Europe: a public health perspective // ten pat, p. 7.

⁴⁵ WHO. Global Status Report: Alcohol Policy // ten pat, p. 24.

⁴⁶ Babor T., Caetano R. Evidence-based alcohol policy...// ten pat, p. 330.

⁴⁷ WHO. Global Status Report: Alcohol Policy // ten pat, p. 16.

⁴⁸ WHO Regional Office for South-East Asia. Global strategy to reduce harmful use of alcohol // ten pat, p.13.

būti stebimas tuomet, kai šalyje veikia efektyvi apmokestinimo ir mokesčių surinkimo sistema⁴⁹. Šios srities reguliavimo iniciatyvoms priskiriama⁵⁰:

- *apmokestinimo sistemos kūrimas;*
- *reguliarus kainų peržiūrėjimas atsižvelgiant į pajamų ir infliacijos lygį;*
- *nuolaidų gaminiams draudimai arba apribojimai;*
- *minimalios alkoholio kainos nustatymas;*
- *nealkoholinių gėrimų kainų mažinimas;*
- *subsidijų alkoholio pramonei mažinimas arba sustabdymas.*

Didesni alkoholio akcizai ne tik mažina alkoholio vartojimą bei su juo susijusią žalą, tačiau kartu į valstybės biudžetą surenka lėšas^{51,52}. Anot mokslininkų T. Baboro ir R. Caetano, akcizų generuojamos pajamos į valstybės biudžetą turi būti ne mažesnės nei išlaidos, kurios patiriamos likviduojant alkoholio sukeltas pasekmes. Akcizai turi būti nuolat peržiūrimi atsižvelgiant į vartotojų perkamąją galią, kuriai didėjant, turėtų būti didinami ir akcizai. Tačiau svarbu žinoti, jog per didelis alkoholio kainos kėlimas, gali pasireikšti didėjančiais nelegalaus alkoholio gamybos bei prekybos mastais⁵³.

Jungtinėje Karalystėje atlikti tyrimai parodė, kad per paskutinius 30 metų alkoholio kainos didėjimas tiesiogiai įtakojo jo vartojimą. Buvo pastebėta, kad 10% padidėjus alkoholio kainai mirtingumas nuo alkoholio sumažėja apie 7-37%. Toks tyrimas įrodo, kad kainų reguliavimas tiesiogiai įtakoja alkoholio suvartojimą, todėl ši priemonė turėtų būti aktyviai naudojama⁵⁴.

3) Alkoholio reklamos reguliavimas. Alkoholio reklamos reguliavimas yra efektyvi priemonė, siekiant sumažinti žalingą alkoholio vartojimą⁵⁵. Alkoholio rinkodara pasitelkdama didelius finansinius išteklius bei naujausias reklamos galimybes (rinkodara televizijoje, internete, mobiliojoje erdvėje, per rėmimo kampanijas ir pan.) daro didelę įtaką visuomenei⁵⁶. Mokslininkų įrodyta, jog alkoholio reklama itin veiksminga formuojant jaunų žmonių požiūrį į alkoholį, bei jo vartojimą⁵⁷. Įrodyta, kad kuo intensyvesnis alkoholio reklamavimas, tuo daugiau jo ir suvartojama⁵⁸.

Išskiriamos tokios šios srities iniciatyvos⁵⁹:

- *Aiškių reguliavimo taisyklių nustatymas:*

⁴⁹ WHO Regional Office for Europe. Evidence for the effectiveness and cost-effectiveness... // ten pat, p. 76-81.

⁵⁰ Draft global strategy to reduce the harmful use of alcohol // WHO Executive Board 126th Session. - Geneva, February 2010, p. 11. http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA63/A63_13-en.pdf [žiūrėta 2011 12 15]

⁵¹ Doran C. M., Jainullabudeen T. A. Economic Efficiency of Alcohol Policy // ten pat, p. 352.

⁵² Babor T., Caetano R. Evidence-based alcohol policy...// ten pat, p. 330.

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ Alkoholio kontrolė ir teisinės atsakomybės reglamentavimas JAV ir Skandinavijos šalių jaunimo politikoje // ten pat.

⁵⁵ Casswell S., Maxwell A. Regulation of Alcohol Marketing: A Global View // Journal of Public Health Policy, 2005, vol. 26, no. 3, p. 343-358. <http://www.jstor.org/stable/4125157> [žiūrėta 2011 11 10]

⁵⁶ WHO. Strategies to reduce the harmful use of alcohol: draft global strategy // ten pat, p. 10.

⁵⁷ Bellis M. et al. Teenage drinking, alcohol availability and pricing: a cross-sectional study of risk and protective factors for alcohol-related harms in school children // BMC Public Health, 2009, vol. 9, no. 380, p. 2. <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/9/380> [žiūrėta 2010 07 02]

⁵⁸ WHO Regional Office for Europe. Evidence for the effectiveness and cost-effectiveness... // ten pat, p. 70-73.

⁵⁹ WHO. Strategies to reduce the harmful use of alcohol: draft global strategy, ten pat, p. 10.

- reklamos turinio ir kiekio reguliavimas;
 - tiesioginės arba netiesioginės reklamos reguliavimas tam tikrose žiniasklaidos srityse;
 - veiklų, kuriose reklamuojamas alkoholis, rėmimo reguliavimas;
 - draudimas reklamuotis veiklose, kuriose tikslinė grupė yra jauni žmonės.
- *Viešų nepriklausomų įstaigų vystymas, teikiančių alkoholio rinkodaros priežiūrą.*
 - *Rinkodaros taisyklių pažeidimų administravimo ir stebėjimo sistemų kūrimas.*

Alkoholio reklamos kontrolės laipsnis tarp skirtingų šalių yra įvairus. Retoje šalyje galioja įstatymai visiškai draudžiantys alkoholio reklamą, daugumoje šalių galioja dalinis reklamos draudimas, t.y. reklama galima tik tam tikromis valandomis, tam tikrose vietose, tam tikrų renginių metu ir pan.⁶⁰ Daugumoje Europos šalių ribojama televizinė alaus reklama. Reklaminiai skydai ir reklama spaudoje, bei reklama sporto renginių metu reguliuojami mažiau. Remiantis įvairių šalių patirtimi yra įrodyta, kad reklamos ribojimas efektyviai prisideda prie alkoholio vartojimo mažinimo (šalyse, kuriose draudžiama stipriųjų gėrimų reklama, jų suvartojima apie 16 proc. mažiau nei ten, kur draudimų nėra)⁶¹.

4) Švietimas ir informacijos teikimas visuomenėje. Tai yra svarbi prevencinė priemonė, kuri informuoja visuomenę apie alkoholį, jo neigiamą poveikį, tačiau moksliskai yra įrodyta, kad ši priemonė nėra pakankamai efektyvi siekiant mažinti alkoholio vartojimą visuomenėje. Ši priemonė labiau prisideda prie visuomenės supratimo apie alkoholį ir jo poveikį formavimo⁶². Informacijos teikimo visuomenėje iniciatyvas galima suskirstyti į:

- *mokyklos švietimo programos* (formuoja neigiamą požiūrį į alkoholį ir jo vartojimą);
- *visuomenės švietimo programos* (atlieka informavimo funkciją. Pavyzdžiui, viešai rodoma socialinė reklama, dažniausiai paliečianti vairavimo išgėrus problemą, gali tapti pakankamai efektyvia priemonė mažinant neblaivių vairuotojų skaičių);
- *alkoholio pramonės remiamos visuomenės švietimo kampanijos* (pramonė savo interesus dažnai palaiko pasinaudodama socialinės atsakomybės sąvoka, tokiomis kampanijomis gamintojai siekia teigiamai pasirodyti visuomenėje, tokiu būdu sušvelnindami giežtėjantį požiūrį į alkoholio reklamą);
- *vartotojų įspėjančios etiketės* (ši priemonė informuoja apie alkoholio daromą žalą, tačiau mažai efektyvi mažinant alkoholio vartojimą)⁶³.

5) Alkoholio vartojimo konteksto reguliavimas. Nustatyta, kad alkoholio vartojimo konteksto keitimas efektyviai prisideda siekiant sumažinti alkoholio vartojimą. Ši priemonė tinkamiausia naudoti baruose, restoranuose ir kt. įstaigose, tačiau labai svarbu nustatytą alkoholio vartojimo taisyklių

⁶⁰ WHO. Global Status Report: Alcohol Policy, ten pat, p. 58.

⁶¹ Anderson P., Baumberg B. Alcohol in Europe: a public health perspective // ten pat, p. 281.

⁶² Ten pat, p. 251-258.

⁶³ WHO Regional Office for Europe. Evidence for the effectiveness and cost-effectiveness... // ten pat, p. 29-31.

laikymosi priežiūra. Taisyklių nesilaikymas (pavyzdžiui, minimalus alkoholio pardavimo ar vartojimo amžius) turi būti pagrįstas realia grėsme – licencijos atėmimu⁶⁴. T. Baboro ir R. Caetano teigimu, tokios priemonės veikia efektyviau, kai yra naudojamos kartu su visuomenės prevencijos programomis⁶⁵.

6) Vairavimo išgėrus reguliavimo politika. Įrodyta, kad nuo alkoholio apsvaigęs asmuo praranda budrumą, suprastėja koordinacija, motorinės ir mąstymo funkcijos. Todėl neblaivus vairuotojas yra labai didelė visuomenės problema, kuri dažnai skaudžiai paliečia tiek neblaivų vairuotoją, tiek aplinkinius asmenis⁶⁶. Vairavimo išgėrus mažinimui naudojamos šios mokslininkų rekomenduojamos iniciatyvos:

- *Mažesnis leistinas alkoholio koncentracijos kiekis kraujyje.* Įvairiose šalyse galioja vairavimo išgėrus apribojimai. Visur, išskyrus Jungtinę Karalystę, Airiją ir Liuksemburgą, maksimalus leidžiamas alkoholio kiekis kraujyje atitinka EK rekomenduojamą lygį (0.5g/l)⁶⁷. Ekspertai teigia, kad griežtesnis alkoholio koncentracijos kiekio kraujyje reguliavimas lemia mažesnę nelaimingų atsitikimų skaičių kelyje. Daugelis ekspertų vieningai sutaria, kad ši alkoholio kontrolės iniciatyva yra viena iš efektyviausių^{68,69,70}. EK taip pat rekomenduoja griežčiau kontroliuoti jaunus vairuotojus, nustatant dar mažesnes leidžiamas alkoholio normas⁷¹.
- *Atsitiktinis vairuotojų blaivumo tikrinimas.* Tai viena iš efektyviausių ir dažniausiai naudojamų alkoholio kontrolės priemonių siekiant nustatyti įstatymų pažeidimus. Policijos pareigūnai bet kada gali sustabdyti transporto priemonę ir patikrinti vairuotojo blaivumą⁷².
- *Privalomas mokymas ir gydymo programos neblaiviams vairuotojams.* Šia iniciatyva siekiama padėti vairuotojams susiprasti ir susimąstyti apie vairavimo išgėrus grėsmes. Įrodyta, kad tokio pobūdžio mokymai yra pakankamai efektyvūs⁷³.
- *Baudos už transporto priemonės vairavimą neblaiviam.* Galimos įvairios nuobaudos nuo piniginių baudos, automobilio konfiskavimo iki teisės vairuoti atėmimo ar laisvės apribojimo. Verta paminėti, kad skirtingos nuobaudos turi skirtingą poveikį ir įtaką tolimesniam vairuotojo elgesiui. Pavyzdžiui, laikinas teisės vairuoti atėmimas efektyvus tik tam laikui, kol vairuotojas negali vairuoti transporto priemonės⁷⁴.
- *Žiniasklaidos kampanijos nukreiptos į blaivų vairavimą.* Žiniasklaida yra vienas efektyviausių informacijos sklaidymo kanalų. Juo lengva pasiekti tikslinę auditoriją, taip pat yra daug galimybių

⁶⁴ Alkoholio kontrolė ir teisinės atsakomybės reglamentavimas JAV ir Skandinavijos šalių jaunimo politikoje // ten pat.

⁶⁵ Babor T., Caetano R. Evidence-based alcohol policy... // ten pat, p. 330.

⁶⁶ Anderson P. et al. Effectiveness and cost-effectiveness of policies... // ten pat, p. 2238.

⁶⁷ Anderson P., Baumberg B. Alcohol in Europe: a public health perspective // ten pat, p. 242-244.

⁶⁸ WHO Regional Office for South-East Asia. Global strategy to reduce harmful use of alcohol // ten pat, p. 10-11.

⁶⁹ Alkoholio kontrolė ir teisinės atsakomybės reglamentavimas JAV ir Skandinavijos šalių jaunimo politikoje // ten pat.

⁷⁰ Babor T., Caetano R. Evidence-based alcohol policy... // ten pat, p. 330.

⁷¹ WHO Regional Office for Europe. Evidence for the effectiveness and cost-effectiveness... // ten pat, p. 55-57.

⁷² Anderson P., Baumberg B. Alcohol in Europe: a public health perspective // ten pat, p. 244.

⁷³ Babor T., Caetano R. Evidence-based alcohol policy... // ten pat, p. 331.

⁷⁴ WHO. Global Status Report: Alcohol Policy // ten pat, p. 39.

perteikti norimą žinią. Siekiant maksimalaus efekto dažnai kuriamos sukrečiančios socialinės reklamos⁷⁵.

7) Nuo alkoholio priklausomų asmenų sveikatos priežiūros veikla. Sveikatos paslaugoms (prevencinės priemonės bei gydymas) tenka pagrindinis vaidmuo nuo alkoholio vartojimo patirtai žalai įveikti⁷⁶. Ne mažiau svarbi funkcija yra visuomenės informavimas apie alkoholio vartojimo žalą bei pasekmes. Šios srities iniciatyvos gali būti:

- *sveikatos priežiūros ir socialinės gerovės sistemų našumo didinimas, vystant prevenciją, gydymą ir rūpinimąsi neigiamai alkoholio paveiktais asmenimis;*
- *asmenų ir šeimų gyvenančių su fetaliniu alkoholio sindromu identifikavimo, jų prevencijos ir intervencijos tobulinimas;*
- *integuoto ir efektyvaus koordinavimo, tarp prevencijos, gydymo ir priežiūros, vystymas;*
- *sveikatos paslaugų prieinamumo užtikrinimas;*
- *registracijos bei stebėjimo sistemos sukūrimas ir plėtojimas renkant informaciją apie sergamumą bei mirtingumą nuo alkoholio⁷⁷.*

Įrodyta, jog efektyviausios yra šios alkoholio kontrolės priemonės iniciatyvos sveikatos priežiūros srityje:

- *trumpos gydytojų konsultacijos.* Yra surinkta daug duomenų apie šių konsultacijų teigiamą poveikį mažinant piktnaudžiavimą alkoholiu;
- *anoniminis gydymas (anoniminių alkoholikų klubai)⁷⁸.*

8) Efektyvus vadovavimas. Šiai sričiai priskiriamos šios politikos veikimo galimybės⁷⁹:

- *esamų strategijų, planų bei veiksmų nuoseklus tobulinimas siekiant sumažinti žalingą alkoholio vartojimą;*
- *pagrindinės institucijos steigimas, kuri rūpintųsi minimais planais ir strategijomis;*
- *prieinamos informacijos užtikrinimas, kad informacija, susijusi su alkoholio keliamo žala, būtų prieinama visoms socialinėms grupėms;*
- *didinti susirūpinimą alkoholio žala tarp pažeidžiamų grupių, išvengiant alkoholio paveiktų asmenų bei jų grupių niekinimo ir diskriminacijos.*

9) Nelegalaus alkoholio mažinimas. Nelegalaus alkoholio gamyba ir pardavimas yra nuo seno išplitęs daugelyje šalių ir jiems reikalinga atskira kontrolė. Neteisėto alkoholio politikos veiksmams galima priskirti:

- *nelegalaus alkoholio pardavimų reguliavimą įtraukiant jį apmokestinimo sistemą;*
- *nelegalaus alkoholio sekimo ir stebėjimo sistemų plėtojimą;*

⁷⁵ Anderson P., Baumberg B. Alcohol in Europe: a public health perspective // ten pat, p. 246-247.

⁷⁶ WHO. Strategies to reduce the harmful use of alcohol: draft global strategy // ten pat, p. 11-12.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Babor T., Caetano R. Evidence-based alcohol policy... // ten pat, p. 331-332.

⁷⁹ WHO. Strategies to reduce the harmful use of alcohol: draft global strategy // ten pat, p. 10-11.

- *viešų įspėjimų rengimą apie nelegalaus alkoholio grėsmę sveikatai.*⁸⁰

10) Stebėjimas ir priežiūra. Renkama informacija apie alkoholio vartojimo žalą yra pagrindas pasirenkant sėkmingas ir tinkamas politikos priemones. Nacionalinis ir globalus duomenų rinkimas reikalingas siekiant nustatyti alkoholio vartojimo tendencijas ir su juo susijusią žalą⁸¹. Jis taip pat parodo kokie asmenys ir dėl kokių priežasčių linkę vartoti alkoholį. Šiai sričiai priklauso⁸²:

- *efektyvių stebėjimo ir priežiūros taisyklių nustatymas periodiškai teikiant ataskaitas apie alkoholio vartojimą ir su juo susijusią žalą;*
- *institucijos, kuri rūpintųsi informacijos rinkimu, analizavimu ir platinimu steigimas;*
- *pagrindinių indikatorių nustatymas, sekimas ir atitinkamas alkoholio politikos planavimas atsižvelgiant į juos;*
- *surinktos informacijos vertinimo mechanizmų vystymas siekiant nustatyti politikos priemonių įtaką žalingam alkoholio vartojimui.*

Apibendrinant visas alkoholio politikoje taikytinas alkoholio kontrolės priemones, daugumos šaltinių duomenimis, galima išskirti keletą efektyviausių ir nedidelių pastangų reikalaujančių priemonių, t.y. fizinis alkoholio prieinamumo mažinimas, pardavimo tankio reguliavimas, mokesčių politika, alkoholio reklamos ir vairavimo išgėrus reguliavimo politika. Kitos priemonės yra mažiau efektyvios, brangiau kainuojančios įgyvendinti, tačiau jas rekomenduojama naudoti, nes jos padeda formuoti visuomenės požiūrį į alkoholį, jo vartojimą. Visų išvardintų priemonių kompleksinis įgyvendinimas leidžia pasiekti maksimalių rezultatų, o atskiras vienos ar kelių priemonių įgyvendinimas greičiausiai neturės reikšmingos įtakos siekiant sumažinti alkoholio vartojimo mastus.

1.2.2. Alkoholio kontrolės politikos infrastruktūra ir jos problematika

Šalies alkoholio politikos vystymas neatsiejamas nuo alkoholio politikos infrastruktūros kūrimo bei plėtojimo. Evelyvios infrastruktūros vystymas lemia sėkmingą alkoholio politikos vystymą⁸³.

Ekspertai C. Koningas ir L. Segura, pateikia tokias alkoholio politikos infrastruktūros sudedamąsias dalis⁸⁴:

1) Nacionalinis alkoholio politikos dokumentas. Tai strategija, kurioje išdėstyti alkoholio kontrolės politikos principai, tikslai bei jų įgyvendinimo priemonės.

⁸⁰ WHO. Strategies to reduce the harmful use of alcohol: draft global strategy // ten pat, p. 17.

⁸¹ Ten pat.

⁸² Ten pat, p. 18.

⁸³ WHO. European status report on alcohol and health. – Copenhagen, 2010, p. 10. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0004/128065/e94533.pdf [žiūrėta 2011 08 14]

⁸⁴ Koning C., Segura L. Do infrastructures impact on alcohol policy making? // Society for the Study of Addiction, 2011, no. 106, p. 48-51. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1360-0443.2010.03325.x/pdf> [žiūrėta 2012 01 10]

- 2) Istatymai, reguliuojantys atskiras šalies alkoholio politikos dokumento sritis. Pavyzdžiui, reklamą, akcizus reglamentuojantys įstatymai. Šių įstatymų efektyvumas tiesiogiai priklauso nuo to, kaip griežtai atitinkamos valdžios institucijos kontroliuos jų įgyvendinimą.
- 3) Valstybinės institucijos ir departamentai atsakingi už alkoholio politikos formavimą, įgyvendinimą ir reguliavimą. Skirtingos institucijos atsakingos už skirtingas sritis bei atstovauja skirtingus interesus. Todėl įgyvendinant alkoholio politiką dažnai galima susidurti su atvejais, kai viena institucija palaiko prekybininkus, kita – visuomenės sveikatos interesus ir pan.
- 4) Politikai. Inicijuoja alkoholio kontrolės politikos tobulinimus, atstovauja institucijas. Taip pat politikai dažnai būna susiję su lobistine veikla, kuri dažniausiai palaiko pramonės pozicijas. Tuomet kyla grėsmė tolimesniam teisingam alkoholio politikos įgyvendinimui bei vystymui.
- 5) Alkoholio industrija – tai itin daug verslų apimanti sritis, pradedant gamyba, baigiant realizavimu platintojų tinkluose (parduotuvės, kavinės, restoranai ir pan.). Alkoholis verslams neša didžiulius pelnus, todėl bet koks kontrolės sugriežtinimas neigiamai paveikia jų verslo efektyvumą. Čia neišvengiamai atsiranda daug lobistų, kovojančių už liberalumą alkoholio rinkoje^{85,86}.
- 6) Bendruomenės. Dažnai tokios bendruomenės yra įvairios nevyriausybines organizacijos, kurios savo veiklą grindžia visuomenės sveikatos interesais. Tokioms grupėms, dėl mažo dydžio, finansavimo stokos, dažnai sunku turėti reikšmingą balsą alkoholio politikos formavime.
- 7) Mokslinių tyrimų organizacijos. Sėkminga alkoholio kontrolės politika turi būti grindžiama mokslu. Įvairios mokslinės studijos bei jų rezultatai svariai prisideda prie alkoholio politikos strategijų formavimo bei įgyvendinimo. Verta paminėti, jog dažnai finansavimo stoka lemia retus mokslinius tyrimus, tokiu atveju mokslas mažiau prisideda formuojant alkoholio politiką⁸⁷.
- 8) Alkoholio politikos monitoringo ir priežiūros sistema. Ši sistema itin svarbi ir aktuali sistemiant ir analizuojant alkoholio vartojimo situaciją šalyje. Tai yra informacijos šaltinis mokslininkams, kurie remdamiesi monitoringo ir priežiūros sistemos duomenimis atlieka mokslines analizes. Finansavimo trūkumas dažnai apsunkina šios infrastruktūros srities efektyvumą⁸⁸.
- 9) Darbuotojų kvalifikacijos kėlimas. Siekiant sėkmingos alkoholio politikos, tiek jos kūrimo tiek įgyvendinimo srityse turi dirbti savo srities specialistai. Todėl būtina rūpintis politikos formavimo darbuotojų, sveikatos priežiūros specialistų bei mokslininkų kvalifikacijos kėlimu.
- 10) Finansiniai ištekliai. Finansavimas dažniausiai yra iš valstybės biudžeto, taip pat gali būti ir nevyriausybinių organizacijų lėšos. Visos šios lėšos skiriamos alkoholio kontrolės politikos formavimui bei įgyvendinimui⁸⁹.

⁸⁵ Babor T. Alcohol research and the alcohol beverage industry: issues, concerns and conflicts of interest // Society for the Study of Addiction, 2009, no. 104, p. 35. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1360-0443.2008.02433.x/pdf> [žiūrėta 2011 08 02]

⁸⁶ Koning C., Segura L. Do infrastructures impact on alcohol policy making? // ten pat. p. 50.

⁸⁷ WHO Regional Office for Europe. Evidence for the effectiveness and cost-effectiveness... // ten pat, p. 37-38.

⁸⁸ Ten pat, p. 39-40.

⁸⁹ Koning C., Segura L. Do infrastructures impact on alcohol policy making? // ten pat, p. 51.

Taigi, kalbant apie alkoholio politikos infrastruktūros sudedamąsias dalis, verta paminėti, kad dažnai kuriant bei įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką susiduriama su finansavimo trūkumais. Taip pat aktyvūs pramonės atstovai dažnai kovoja prieš alkoholio politikos griežtinimą, taip apsunkindami ryžtingų bei greitų sprendimų, vystant alkoholio politiką, priėmimą.

2. LIETUVOS ALKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKA

Šiame darbo skyriuje bus nagrinėjama Lietuvos alkoholio kontrolės politika. Pirmiausia pristatoma Lietuvos įstatyminė bazė susijusi su alkoholio kontrole, nagrinėjant Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymą (toliau – Alkoholio kontrolės įstatymas), Lietuvos sveikatos programą bei Valstybės alkoholio kontrolės programą. Taip pat aptariamos Lietuvos alkoholio politikoje naudojamos alkoholio kontrolės priemonės, įtvirtintos Alkoholio kontrolės įstatyme, bei pristatomos pagrindinės Lietuvos institucijos atsakingos už alkoholio politikos įgyvendinimą, pateikiant pagrindines jų atsakomybes ir veiklas įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką.

2.1. Lietuvos alkoholio kontrolės politikos teisinis reglamentavimas

Lietuvoje alkoholio kontrolės politika pradėta vykdyti 1995 m. Lietuvos Respublikos Seimui priėmus **Alkoholio kontrolės įstatymą**. Šis įstatymas yra vienas pagrindinių teisės aktų, padėjusių alkoholio kontrolės politikos teisinius pagrindus ir reglamentuojantis visą Lietuvos valstybės alkoholio kontrolės politiką (įgyvendinimo tikslus, uždavinius, priemones, principus, įgyvendinimo tvarką ir pan.).

Alkoholio kontrolės įstatyme nurodomas toks pagrindinis **tikslas**: „Mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui, nustatyti teisės gaminti, parduoti, įvežti, importuoti ir eksportuoti šiame Įstatyme reglamentuojamus alkoholio produktus suteikimo ūkio subjektams teisinius pagrindus“⁹⁰.

Remiantis Alkoholio kontrolės įstatymo nuostatomis, **alkoholio kontrolė** yra įvardijama taip: „*Alkoholio produktų gamybos, įvežimo, importo, eksporto, prekybos, vartojimo, alkoholio reklamos visos valstybinio reglamentavimo priemonės, skirtos mažinti alkoholio bendrąjį suvartojimą, taip pat alkoholinių gėrimų, kitų produktų, kuriuose yra etilo alkoholio, vartojimo nulemtoms kenksmingoms pasekmėms sveikatai ir ūkiui mažinti, visuma*“⁹¹.

Įstatyme įvardijami tokie valstybės alkoholio kontrolės principai⁹²:

- 1) mokesčiais mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą;
- 2) riboti alkoholinių gėrimų pardavimo ir vartojimo skatinimą;
- 3) valstybinio reglamentavimo priemonėmis užtikrinti valstybės alkoholio kontrolės, gyventojų sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo, nepilnamečių švietimo programų finansavimą;
- 4) drausti priemones, skatinančias jaunimą pirkti ir vartoti alkoholinius gėrimus;

⁹⁰ LR alkoholio kontrolės įstatymas 1995 m. balandžio 18 d. Nr. I-857 // Valstybės žinios. 1995, Nr. 44-1073, str. 1.

⁹¹ Ten pat, str. 2.

⁹² Ten pat, str. 3.

- 5) didinti visuomenės informuotumą alkoholio vartojimo daromos socialinės ir ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui klausimais;
- 6) skatinti juridinius asmenis, kurie verčiasi alkoholio verslu, prisidėti įgyvendinant valstybės alkoholio kontrolės politiką;
- 7) remti sveikatos ir blaivybės organizacijų veiklos programas ir tuo didinti alkoholinių gėrimų nevartojančių gyventojų skaičių;
- 8) skatinti nealkoholinių gėrimų gamybą ir prekybą;
- 9) remti laisvos nuo alkoholio gyvenamosios aplinkos planavimą;
- 10) skatinti mokslinius tyrimus bei informacijos apie alkoholio vartojimo žalą sveikatai sklaidimą visuomenei;
- 11) skatinti socialinės aplinkos be alkoholio kūrimą;
- 12) stiprinti bendradarbiavimą su kitomis ES valstybėmis narėmis ir tarptautinėmis organizacijomis alkoholio vartojimo mažinimo klausimais

1998 m. liepos 27 d. Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino **Lietuvos sveikatos programą** laikotarpiui nuo 1998 iki 2010 metų⁹³. Ji buvo kuriama remiantis Europos sveikatos politika „Sveikata visiems XXI amžiuje“ bei Nacionalinėje sveikatos koncepcijoje išdėstyta ir Sveikatos sistemos įstatyme įteisintą sveikatos politikos strategiją.

Viena iš Sveikatos programos dalių buvo alkoholio vartojimo mažinimas su pagrindiniu jos tikslu iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 procentais. Šiam tikslui įgyvendinti, buvo numatyta parengti ir įgyvendinti **Valstybinę alkoholio kontrolės programą**. Pastaroji, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu buvo priimta 1999 m. vasario 25 d.⁹⁴ Valstybės alkoholio kontrolės programa buvo įgyvendinama 1999-2011 metais ir parengta vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas Alkoholio kontrolės įstatymo įgyvendinimo priemones. Programoje numatyti tikslai ir priemonės buvo suformuoti remiantis PSO strateginės veiklos dokumento „Sveikata visiems - 21“ numatytu dvyliktuoju siekiniu⁹⁵, kuris ragina mažinti alkoholio gėrimų, narkotikų ir tabako žalą ir įpareigoja pasaulio šalis skirti visas pastanga alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimui; Europos veiksnių prieš alkoholio vartojimą planą, kurį 1991 m. priėmė Europos valstybės PSO narės, 1995 metų gruodžio mėnesį Paryžiuje paskelbtą Europos šalių chartiją prieš alkoholį, bei 1998 metų liepos mėnesį Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintą Lietuvos sveikatos programą⁹⁶.

⁹³ LR Seimo 1998 m. liepos 2 d. nutarimas Nr. VIII-833 „Dėl Lietuvos sveikatos programos patvirtinimo“ // ten pat.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 25 d. nutarimas Nr. 212 „Dėl Valstybės alkoholio kontrolės programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1999, Nr. 21-603.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=74909&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2010 08 14]

⁹⁵ Health 21: the health for all policy framework for the WHO European Region // ten pat, p. 91.

⁹⁶ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Valstybės alkoholio kontrolės programos patvirtinimo“ // ten pat.

Svarbiausias Valstybės alkoholio kontrolės programos tikslas – vadovaujantis Alkoholio kontrolės įstatymu, mažinti alkoholio pasiūlą ir vartojimą, piktnaudžiavimą alkoholiu bei jo daromą žalą žmonių sveikatai ir Lietuvos ūkiui. Norint šį tikslą pasiekti, buvo numatyta⁹⁷:

- rengti ir tobulinti teisinę bazę;
- priklausomai nuo gyventojų pajamų ir kitų prekių kainų didėjimo nuolat branginti alkoholinius gėrimus;
- siekti, kad mažėtų alkoholinių gėrimų ir jų žaliavų importas bei gamyba;
- siekti, kad Lietuvoje nebūtų nelegalios alkoholinių gėrimų gamybos bei prekybos;
- iki 2005 metų parengti bendrąją alkoholio žalos sveikatai ir Lietuvos ūkiui stebėjimo sistemą, statistinę analizę ir pradėti monitoringą;
- stabilizuoti mirtingumą nuo lėtinio alkoholizmo, alkoholinės kepenų cirozės, apsinuodijimo alkoholiu ir kitų nelaimingų atsitikimų bei traumų, susijusių su alkoholio vartojimu, taip pat sergamumą alkoholinėmis psichozėmis, alkoholizmu, alkoholine kepenų ciroze;
- rūpintis, kad mažėtų žūvančiųjų autoavarijose dėl alkoholio vartojimo, su alkoholio vartojimu susijusių transporto traumų, nusikaltimų, kuriuos padaro apsvaigę nuo alkoholio asmenys (šiuos rodiklius iki 2010 m. tikimasi sumažinti 50 proc.);
- sukurti plačią alkoholio sukeltų problemų pirminės ir antrinės prevencijos sistemą;
- siekti glaudaus visų suinteresuotų valstybės institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir visos visuomenės bendradarbiavimo ugdant įprotį blaiviai gyventi.

Alkoholio kontrolės įstatyme numatytiems principams, Sveikatos programos ir Valstybės alkoholio kontrolės programos tikslams įgyvendinti yra numatomos atitinkamos alkoholio kontrolės priemonės, kurios iš esmės sutampa su PSO ekspertų rekomenduojamomis.

Valstybės alkoholio kontrolės programos įgyvendinimo priemonės finansuojamos iš valstybės biudžete ir Valstybės investicijų programoje atitinkamoms ministerijoms, valstybės institucijoms ir kitiems ūkio subjektams, atsakingiems už programos vykdymą, numatytų lėšų⁹⁸.

Ekspertų pripažinta viena efektyviausių priemonių – **fizinio alkoholio prieinamumo ribojimas** – įgyvendinama ir Lietuvos alkoholio kontrolės politikoje. Vienas iš pastarosios priemonės įgyvendinimo būdų yra alkoholinių gėrimų realizavimo 1) **licencijavimas**. Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas Alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklės išduodamos tiek alkoholinių gėrimų gamybos, mažmeninės ir didmeninės prekybos, alkoholinių gėrimų importo, įvežimo ir eksporto licencijos⁹⁹. Importuoti ir eksportuoti etilo alkoholį leidžiama tik įmonėms turinčioms Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliotos institucijos išduotą atitinkamą licenciją. Licencijas gamybai bei dimeninei prekybai alkoholio produktais išduoda Narkotikų, tabako

⁹⁷ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Valstybės alkoholio kontrolės programos patvirtinimo“ // ten pat.

⁹⁸ LR alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 24

⁹⁹ Ten pat, str. 13, 15, 16.

ir alkoholio kontrolės departamentas, o licencijas verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais – savivaldybių vykdomosios institucijos.

Kita alkoholio kontrolės priemonė, kuri leidžia riboti alkoholio prieinamumą yra 2) **alkoholio pardavimo taškų tankumo ribojimas**. Alkoholio kontrolės įstatyme nėra numatyti alkoholio pardavimo taškų tankumo ribojimai, tačiau prekiauti gėrimais draudžiama: laisvės atėmimo, karinėse, policijos, sveikatos priežiūros, ugdymo ir kitose statutinėse įstaigose ir jų teritorijose; valstybės valdžios institucijose, išskyrus protokolinius renginius (ši nuostata netaikoma šių institucijų patalpose įrengtose viešojo maitinimo įmonėse (turinčiose licencijas); mažmeninės prekybos įmonėse, kuriose vaikams ir paaugliams skirtų prekių dalis sudaro 30 arba daugiau proc. prekių apyvartos; masiniuose renginiuose ir mugėse bei parodose (išskyrus natūralios fermentacijos alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija atitinkamai neviršija 13 arba 6 proc. (parodose); prekyba draudžiama iš prekybos automatų, nestacionariuose mažmeninės prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse, sporto varžybų metu (išskyrus alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 6 proc.); visų rūšių viešajame transporte, išskyrus susisiekimo traukinius, siaurojo geležinkelio traukinius ir laivus, kuriuose yra atskirai įrengtos viešojo maitinimo vietos, taip pat orlaivius, skrendančius už Lietuvos Respublikos ribų¹⁰⁰.

Prekiauti alkoholiniais gėrimais, remiantis įstatymo 18 str., leidžiama daug kur, pradedant stacionariomis specializuotomis ir nespacializuotomis prekybos įmonėmis, kuriose įrengti alkoholinių gėrimų skyriai, viešosiomis maitinimo įmonėmis, degalinėmis ir baigiant masiniais renginiais (jei alk. gėrimai neviršija 6 proc. stiprumo) ir kt.¹⁰¹

3) **Minimalaus amžiaus įsigyti alkoholinius gėrimus nustatymas**. Lietuvoje nepilnamečiams iki 18 metų yra draudžiama vartoti ar turėti alkoholinių gėrimų¹⁰². Taip pat, alkoholinius gėrimus draudžiama pardavinėti asmenims, jaunesniems kaip 18 metų, o pardavėjams, kylant abejonėms dėl pirkėjo amžiaus, suteikiama teisė reikalauti pateikti asmens amžių liudijantį dokumentą, kurio nepateikimas suteikia pardavėjams teisę tam asmeniui alkoholio neparduoti visai¹⁰³. Lietuvos Respublikos administracinių teisių pažeidimų kodekse numatytos baudos nuo 250 iki 500 litų asmenims, padedantiems įsigyti alkoholio arba nugirdantiems nepilnamečius¹⁰⁴. Girtų nepilnamečių iki šešiolikos metų pasirodymas viešose vietose, alkoholinių gėrimų vartojimas ar jų turėjimas užtraukia baudą tėvams ar jų globėjams, nepilnamečiai nuo šešiolikos iki aštuoniolikos metų administracinę atsakomybę prisiima patys¹⁰⁵.

¹⁰⁰ LR alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 18.

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Ten pat, str. 22.

¹⁰³ Ten pat, str. 18.

¹⁰⁴ LR administracinių teisės pažeidimo kodeksas Nr. ADM // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1, str. 180.

¹⁰⁵ Ten pat, str. 178, 178¹.

4) **Alkoholinių gėrimų pardavimo valandų ir dienų reguliavimas.** Remiantis 2012 m. aktualia Alkoholio kontrolės įstatymo redakcija, Lietuvoje, ribojant alkoholinių gėrimų pardavimo laiką, draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais nuo 22 val. iki 8 val. mažmeninės prekybos įmonėse bei viešojo maitinimo vietose, turinčiose licencijas mažmeninei prekybai alkoholiniais gėrimais¹⁰⁶. Dienų skaičiaus reguliavimo nuostata įstatyme nėra įtvirtinta, išskyrus atvejį, kuomet alkoholiniais gėrimais draudžiama prekiauti kiekvienų metų rugsėjo 1 dieną, išskyrus viešojo maitinimo įmones bei tarptautinio susisiekimo traukinius, laivus ir orlaivius, vežančius keleivius tarptautiniais maršrutais, o taip pat ir neapmuitintas parduotuves ir specialias prekybos vietas, kuriose alkoholiniai gėrimai parduodami tik iš Lietuvos Respublikos išvykstantiems keleiviams¹⁰⁷.

5) **Aplinkos be alkoholio skatinimas.** Aktualia alkoholio kontrolės įstatymo redakcija, vartoti alkoholinius gėrimus draudžiama visų rūšių viešajame transporte, sporto renginių metu salėse, kuriose jie vyksta, sveikatos priežiūros bei ugdymo įstaigose ir kt. šio įstatymo numatytose vietose¹⁰⁸. Prekyba ir kitų svaigalų, pagamintų naudojant spiritą, gėrimas gatvėse, stadionuose, parkuose, visų rūšių visuomeniniame transporte ir kitose vietose, išskyrus prekybos ir viešojo maitinimo įmones, kuriose savivaldybių tarybų ar savivaldybių administracijų direktorių leista pardavinėti alkoholinius gėrimus išpilstant, arba girtu pasirodymas viešosiose vietose, įžeidžiant žmogaus orumą ir visuomeninę dorovę, yra draudžiamas ir už tai gresia administracinė atsakomybė¹⁰⁹. Taip pat draudžiama parduoti alkoholinius gėrimus neblaiviams asmenims¹¹⁰.

6) **Alkoholinių gėrimų prieinamumo ir vartojimo mažinimas mokesčiais.** Tai priemonė, kuri detalai reglamentuojama Lietuvos Respublikos akcizų įstatyme. Remiantis 23-26 šio įstatymo straipsniais, šiuo metu Lietuvoje taikomi tokie akcizų tarifai: alui taikomas akcizo tarifas yra 8,5 lito už 1 procentą faktinės tūrinės alkoholio koncentracijos procentais akcizų tarifas, kuris nustatomas už produkto hektolitrą; vynui gaminamam iš šviežių vynuogių ir kitiems fermentuotiems gėrimams, kurių stiprumas iki 8,5 proc., taikomas 53 litų tarifas už produkto hektolitrą; tarpiniams produktams, kurių faktinė tūrinė alkoholio koncentracija procentais yra ne didesnė kaip 15 procentų - 216 litų už produkto hektolitrą, kai koncentracija didesnė nei 15 proc. - 304 litai; etilo alkoholiui (kurio faktinė tūrinė alkoholio koncentracija procentais yra 100 proc.) taikomas 4416 litų už gryno etilo alkoholio hektolitrą akcizų tarifas. Beveik visų alkoholinių gėrimų akcizų sumokėjimą į valstybės biudžetą kontroliuoja Lietuvos Respublikos Valstybinė mokesčių inspekcija, o už importuojamas prekes, jei jos nevežamos toliau į akcizais apmokestinamų prekių sandėlius, esančius Lietuvos Respublikos teritorijoje, sumokėjimą kontroliuoja teritorinės muitinės¹¹¹. Šie akcizo mokesčiai surenkami į

¹⁰⁶ LR alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 18.

¹⁰⁷ Ten pat.

¹⁰⁸ Ten pat, str. 22.

¹⁰⁹ LR administracinių teisės pažeidimo kodeksas // ten pat, str. 178.

¹¹⁰ LR alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 18.

¹¹¹ LR akcizų įstatymas 2001m. spalio 30 d. Nr. IX-569 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 98-3482, str. 21.

valstybės biudžetą. Verta paminėti, kad šiuo metu 1 proc. nuo surenkamų akcizų už alkoholinius gėrimus įplaukų pervedama į Kūno kultūros ir sporto rėmimo fondą¹¹².

7) **Prevencinis švietimas.** Alkoholio kontrolės įstatyme numatyta, kad visuomenė turi būti informuota apie alkoholį, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija privalo parengti sveikatos ugdymo programas visose bendrojo lavinimo švietimo įstaigose ir šiuos klausimus įtraukti į naujai leidžiamus vadovėlius. Į programas turi būti įtraukta informacija apie alkoholio daromą žalą sveikatai ir ūkiui, sveikatai palankios aplinkos, užkertančios kelią alkoholio daromai žalai, kūrimą, sveikos gyvensenos puoselėjimą¹¹³. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos įsakymu priimta Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa, kurios tikslas atitinka Alkoholio kontrolės įstatymo keliamus reikalavimus. Pastaroji programa paremta bendradarbiavimu tarp mokyklos, šeimos ir įvairių specialistų, o jos turinys apima vaikų ir jaunimo ugdymą¹¹⁴.

Kaip numatyta įstatyme, visuomenės informavimas turi būti užtikrinamas ir Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos laidose, kur nurodoma, kad ne rečiau kaip du kartus per savaitę ir ne mažiau kaip po 5 minutes nuo 18 valandos iki 22 valandų 30 minučių turi būti transliuojamos laidos, propaguojančios blaivų gyvenimo būdą, ir informuojančios apie alkoholio vartojimo daromą žalą¹¹⁵.

8) **Vairavimo išgėrus ribojimas.** Kiekvienas asmuo vairuojantis transporto priemonę, įstatymo numatyta tvarka gali būti patikrintas dėl blaivumo¹¹⁶. Transporto priemonės vairuojančių asmenų neblaivumo kontrolės tvarka konkrečiai įtvirtinta Transporto priemonės vairuojančių ir kitų asmenų neblaivumo (girtumo) ar apsvaigimo nustatymo taisyklėse. Dažniausiai blaivumas tikrinamas iškvėptame ore ar kraujyje. Nustatyti blaivumą taip pat galima darant šlapimo ar seilių tyrimus. Leidžiama maksimali alkoholio koncentracija vairuojant yra 0,4 promilės¹¹⁷. Nuo 2008 m. sausio 1 d. neturintiems 2 metų vairavimo stažo - 0,2 promilės¹¹⁸. Administracinių teisės pažeidimų kodekse numatyta administracinė atsakomybė už vairavimą išgėrus, kuriuo remiantis priklausomai nuo neblaivumo laipsnio bei pakartotino vairavimo išgėrus ir pan., gali būti skiriamos piniginių baudos, areštas, teisės vairuoti atėmimas bei transporto priemonės konfiskavimas¹¹⁹.

9) **Narkologinės priežiūros organizavimas.** Ši priemonė apima nuo alkoholio priklausomų asmenų gydymo intervencijas. Alkoholio kontrolės įstatyme numatyta, kad asmenys, apsinuodiję alkoholiu, gali būti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka detoksikuojami asmens sveikatos

¹¹² LR kūno kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymas 2007 m. liepos 4 d. Nr. X-1261 // Valstybės žinios. 2007, Nr. 81-3321, str. 3.

¹¹³ LR alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 23.

¹¹⁴ LR švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 17 d. įsakymas Nr. ISAK-494 „Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 33-1197.

¹¹⁵ LR alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 23.

¹¹⁶ Ten pat, str. 26

¹¹⁷ LR Vyriausybės 2006 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 452 „Dėl transporto priemonės vairuojančių ir kitų asmenų neblaivumo (girtumo) ar apsvaigimo nustatymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2009, Nr. 76-3123. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=275868&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 08 14]

¹¹⁸ LR administracinių teisės pažeidimo kodeksas // ten pat, str. 126.

¹¹⁹ Ten pat, str. 126, 129, 130².

priežiūros įstaigose. Šiuos asmenis policija gali priverstinai pristatyti į asmens sveikatos priežiūros įstaigas tik tuo atveju, kai jie savo veiksmais (ar neveikimu) gali padaryti esminės žalos savo ar aplinkinių sveikatai, gyvybei. Be to, šiame įstatyme numatyta, kad gali būti apribotas asmenų, kuriems pasireiškia priklausomybės nuo alkoholio sindromas, veiksnumas¹²⁰. Kaip vykdoma narkologinė asmenų, turinčių priklausomybę nuo alkoholio, priežiūra, išsamiai reglamentuojama Narkologinės sveikatos priežiūros įstatyme¹²¹. Sveikatos priežiūros įstaigos narkologinės priežiūros srityje atlieka tokias pagrindines funkcijas: atlieka medicininę apžiūrą girtumui nustatyti, taiko prevencijos priemones, atlieka detoksikaciją, diagnozuoja alkoholizmo ligą, teikia socialines paslaugas alkoholikams ir rūpinasi jų socialine globa, tvarko pasekmių susijusių su piktnaudžiavimu alkoholiu ir narkotikais apskaitą, narkologinių ligonių įskaitą, bei rūpinasi visuomenės sveikatos ugdymu¹²².

10) **Alkoholinių gėrimų pardavimo skatinimo ribojimas.** Remiantis Alkoholio kontrolės įstatymo 28 str. nuostatomis, įmonėms, kurios turi teisę prekiauti alkoholiniais gėrimais, draudžiama skatinti vartoti juos tokiomis priemonėmis, kaip duoti alkoholinius gėrimus kaip premiją, juos dovanoti, duoti kaip priedą, taikyti nuolaidas su kuponais, organizuoti alkoholinių gėrimų pavyzdžių nemokamą platinimą, bei skatinimo veiklai pasitelkti nepilnamečius.¹²³

11) **Alkoholio reklamos ribojimas.** Lietuvoje reklama reguliuojama dviem įstatymais – Alkoholio kontrolės įstatymu ir Lietuvos Respublikos Reklamos įstatymu. Specialūs alkoholio reklamai reikalavimai aiškiai įtvirtinti Alkoholio kontrolės įstatyme. Remiantis pastarojo 2012 metų aktualia redakcija, Lietuvoje reguliuojama alkoholinių gėrimų reklamos vieta, laikas, forma ir turinys. Draudžiama visų formų reklama, skirta nepilnamečiams, jie negali dalyvauti ir reklamose. Taip pat draudžiama reklama, kurioje dalyvauja sportininkai, gydytojai, politikai, meno ir mokslo įžymybės, kiti garsūs visuomenės veikėjai, naudojamas jų vardas, atvaizdas ir pan. Reklamoje negalima sieti alkoholio vartojimo su fizinės būklės pagerėjimu, vairavimu, su stimuliuojančiomis, raminančiomis ir kitomis gydomosiomis savybėmis, su socialine sėkme, padidintu seksualiniu aktyvumu. Draudžiama reklama, palankiai vaizduojanti nesaikingą alkoholinių gėrimų vartojimą ar neigiamai atsiliepianti apie abstinenciją ir saikingumą; pateikianti didesnę tūrinę etilo alkoholio koncentraciją kaip alkoholinių gėrimų pranašumą; pateikianti neteisingą ir (ar) klaidinančią informaciją apie alkoholinius gėrimus.

Šiuo metu šalyje vyrauja dalinis alkoholinių gėrimų reklamos ribojimas, kuris draudžia gėrimų reklamą nuo 6 valandos iki 23 valandos transliuotojų ir retransliuotųjų transliuojamose programose, (išskyrus tiesiogiai ir ištiesai transliuojamus ar retransliuojamus tarptautinius meno, kultūros ar sporto renginius), laikraščių, žurnalų bei knygų išorinėse viršelių pusėse, vaikams ir paaugliams skirtuose laikraščiuose, žurnaluose, knygose, televizijos ir radijo programose, švietimo, mokslo ir ugdymo

¹²⁰ LR alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 27.

¹²¹ LR narkologinės priežiūros įstatymas 1997 m. kovo 25 d. Nr. VIII-156 // Valstybės žinios. 1997, Nr. 30-711

¹²² Ten pat, str. 12.

¹²³ LR alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 28.

įstaigose, visose sveikatos priežiūros įstaigose, visuomeninio transporto priemonių viduje ir išorėje, įvairių masinių renginių metu, teatro spektaklių ir kt. vietose, išskyrus šių renginių vietose esančias prekybos vietas. Lietuvoje draudžiama išorinė alkoholio reklama, išskyrus alaus, alaus mišinių su nealkoholiniais gėrimais bei natūralios fermentacijos vyno ir sidro išorinė reklama, kurioje turi būti įspėjamasis tekstas apie žalingą alkoholio poveikį sveikatai (išskyrus tuos atvejus, kai išorinėje reklamoje pateikiami tik alkoholinius gėrimus gaminančių arba jais prekiaujančių įmonių pavadinimai ir (ar) jų prekių ženklai). Šio teksto formą, turinį ir jo vietą reklamoje nustato Sveikatos apsaugos ministerija¹²⁴.

Taigi, alkoholio kontrolės politika Lietuvoje vykdoma vadovaujantis Alkoholio kontrolės įstatymu ir jame įtvirtintais alkoholio kontrolės principais, o visos aukščiau išvardintos alkoholio kontrolės priemonės naudojamos siekiant mažinti alkoholio vartojimą ir su juo susijusias problemas.

2.2. Institucijos įgyvendinančios alkoholio kontrolės politiką

Pagrindinė alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo organizavimo tvarka apibendrintai reglamentuota Alkoholio kontrolės įstatyme, kuriame nurodoma Valstybės alkoholio kontrolės valdymo institucijų kompetencija. Už valstybės alkoholio kontrolės politikos formavimą ir koordinavimą pagal kompetenciją atsakingos Lietuvos Respublikos Seimas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Nacionalinė sveikatos taryba, savivaldybių tarybos, kitos įstatymų nustatytos institucijos¹²⁵.

Valstybės alkoholio kontrolės vykdymą pagal kompetenciją atlieka ministerijos, Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, kuris yra pagrindinė institucija organizuojanti valstybės alkoholio kontrolės politikos įvairiose srityse įgyvendinimą ir ją įgyvendinanti, Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba, kitos valstybės institucijos, savivaldybių vykdomosios institucijos, policija, sveikatos priežiūros įstaigos¹²⁶. Išsamesnės Lietuvos institucijų atsakomybės ir funkcijos įgyvendinat alkoholio kontrolės politiką nurodytos žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 3 lentelę).

¹²⁴ LR alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 29.

¹²⁵ Ten pat, str. 30.

¹²⁶ Ten pat, str. 31.

3 lentelė. Lietuvos alkoholio kontrolės politiką įgyvendinančių institucijų atsakomybės ir funkcijos

Institucija	Atsakomybės ir funkcijos
LR Seimas	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Svarsto, priima ir leidžia įstatymus (pvz., Alkoholio kontrolės įstatymas, Akcizų įstatymas ir kt.)¹²⁷.
LR Vyriausybė	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vykdo įstatymų leidybos (pvz., Alkoholio kontrolės įstatymo, Akcizų įstatymo ir kt.) vykdymo koordinavimą¹²⁸; ▪ tvirtina valstybines sveikatinimo programas ir užtikrina jų įgyvendinimą (pvz., Valstybės alkoholio kontrolės 1999-2011 m. programa); ▪ pagal kompetenciją rengia ir priima teisės aktus kitais sveikatinimo veiklos reguliavimo klausimais (pvz., „Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“); ▪ steigia valstybines tarnybas ir inspekcijas ar kitas valstybės institucijas, kurios konkrečiai užsiima kurios nors alkoholio kontrolės politikos priemonės/ių įgyvendinimo užtikrinimu (pvz., VMVT); ▪ nustato ministerijų, Vyriausybės įstaigų ar kitų valstybės institucijų kompetenciją alkoholio kontrolės politikos klausimais¹²⁹.
Nacionalinė sveikatos taryba	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Atlieka patariamąją funkciją formuojant alkoholio kontrolės politiką¹³⁰; ▪ teikia išvadas dėl valstybės siekiamo sveikatos lygio rodiklių; ▪ teikia išvadas dėl LSP bei kitų valstybinių sveikatos programų įgyvendinimo efektyvumo alkoholio kontrolės politikos srityje¹³¹.
LR sveikatos apsaugos ministerija	<p>Atsakinga už alkoholio kontrolės politikos šalyje vystymą:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ organizuoja ir koordinuoja visuomenės sveikatos priežiūros strategijos įgyvendinimą alkoholio kontrolės srityje; ▪ rengia ir priima teisės aktus, alkoholio kontrolės politikos klausimais¹³² (pvz., nustato etilo alkoholio pripažinimo denatūruotu etilo alkoholiu kriterijus¹³³); ▪ nustato įspėjamojo teksto apie žalingą alkoholio poveikį sveikatai formą, turinį ir jo vietą reklamoje¹³⁴. ▪ analizuoja gyventojų sveikatos būklę, jos raidos prognozę; ▪ nustato sveikatinimo veiklos tikslus alkoholio kontrolės politikoje; ▪ nustato valstybės siekiamus sveikatos lygio rodiklius; ▪ įgyvendina LSP¹³⁵.
LR finansų ministerija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prižiūri akcizų už alkoholinius gėrimus surinkimą¹³⁶.

3 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹²⁷ Seimo darbas. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3803&p_k=1 [žiūrėta 2011 08 15]

¹²⁸ LR Vyriausybės įstatymas 1994 m. gegužės 19 d. Nr. I-464 // Valstybės žinios. 1994, Nr. 43-772, str. 22.

¹²⁹ LR sveikatos sistemos įstatymas 1994 m. liepos 19 d. Nr. I-552 // Valstybės žinios. 1994, Nr. 63-1231, str. 60

¹³⁰ Ten pat, str. 67.

¹³¹ Nacionalinė sveikatos taryba. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_k=1&p_r=692 [žiūrėta 2012 01 15]

¹³² LR sveikatos sistemos įstatymas // ten pat, str. 61

¹³³ LR Vyriausybės 2004 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr. 473 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymą“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 31-144. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=231894&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 09 09]

¹³⁴ LR alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 29.

¹³⁵ LR sveikatos sistemos įstatymas // ten pat, str. 61.

¹³⁶ LR Vyriausybės 2010 m. spalio 13 d. nutarimas Nr. 1453 „Dėl Lietuvos Respublikos finansų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2010, Nr. 123-6290. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=383414&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2012 02 17]

Institucija	Atsakomybės ir funkcijos
LR žemės ūkio ministerija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nustato alkoholinių gėrimų grupes, pogrupius ir/ar kategorijas; ▪ nustato maisto produktų, kuriuose yra alkoholio, gamybos tvarką; ▪ tvirtina laboratorijas, turinčias teisę atlikti alkoholio produktų tyrimus ir išduoti ištirtų produktų atitiktį patvirtinančius dokumentus¹³⁷.
LR švietimo ir mokslo ministerija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Formuoja alkoholio vartojimo prevencijos programas¹³⁸ bei metodines rekomendacijas mokytojams ir kitiems šių programų vykdytojams¹³⁹.
LR ūkio ministerija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rengia įstatymų ir kitų teisės aktų valstybės alkoholio ir tabako kontrolės klausimais projektus; ▪ rengia įstatymų ir kitų teisės aktų prekių ir paslaugų reklamos klausimais projektus¹⁴⁰; ▪ nustato skysčių (technologinių, parfumerijos, kosmetikos, buitinės chemijos pramonės gaminių ir kt.), kuriuose yra etilo alkoholio, gamybos, įvežimo, importo, prekybos, apskaitą ir vartojimą, maisto produktų, kuriuose yra alkoholio, įvežimo, importo, apskaitos ir prekybos tvarką; ▪ rengia ir tvirtina alkoholinių gėrimų realizavimo juridinių asmenų, užsienio juridinių asmenų filialų bei atstovybių reprezentacinėms reikmėms taisykles¹⁴¹.
Savivaldybės (taryba)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tvirtina kompleksines savivaldybės sveikatos programas (rengiant, tvirtinant, finansuojant ir įgyvendinant savivaldybių alkoholio kontrolės programas); ▪ kontroliuoja programų įgyvendinimą, nustatant savivaldybės reguliavimo sričiai priskirtų įstaigų įgaliojimus ir prižiūrint jų veiklą; ▪ organizuoja alkoholio reklamos išorinėse reklamos priemonėse ribojimo ir draudimų laikymosi kontrolę¹⁴²; ▪ nustato ir visuomenės informavimo priemonėse skelbia mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse licencijų išdavimo tvarką; ▪ turi teisę riboti ar uždrausti prekybą alkoholiniais gėrimais švenčių ir masinių renginių dienomis, riboti laiką, kada leidžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais bei neišduoti licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais¹⁴³.
Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Išduoda ir panaikina alkoholio produktų gamybos, didmeninės prekybos licencijas, leidimus bei pažymėjimus; ▪ kontroliuoja, kaip savivaldybių vykdomosios institucijos laikosi nustatytos licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais išdavimo tvarkos; ▪ teisės aktų nustatyta tvarka atlieka institucijų, vykdančių, alkoholio valstybinę kontrolę, veiksmų priežiūros ir koordinavimo funkcijas;

3 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹³⁷ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymą“ // ten pat.

¹³⁸ LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo“ // ten pat.

¹³⁹ Davidavičienė A.G. ir kt. Metodinės rekomendacijos: Mokytojo knyga (Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programai įgyvendinti) // Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministeria, 2006. – ISBN 978-9955-562-47. http://www.szemeneljai.lt/failai/knygos/alk_nark_rek_mokyt_knyga.pdf [žiūrėta 2011 11 17]

¹⁴⁰ LR Vyriausybės 1998 m. liepos 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1998, Nr. 67-1957. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=60410&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2012 02 17]

¹⁴¹ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymą“ // ten pat.

¹⁴² LR sveikatos sistemos įstatymas // ten pat, str. 63-64.

¹⁴³ LR alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 16, 18.

Institucija	Atsakomybės ir funkcijos
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ organizuoja mokslinius ir kitus tyrimus alkoholio kontrolės srityse; ▪ kontroliuoja, kaip juridiniai ir fiziniai asmenys laikosi Alkoholio kontrolės įstatymo nuostatų. Esant pažeidimams skiria baudas; ▪ kontroliuoja, kaip juridiniai ir fiziniai asmenys laikosi įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų, susijusių su alkoholio reklamos draudimu ir ribojimu, pardavimo ribojimu; ▪ savo kompetencijos klausimais konsultuoja ūkio subjektus, kurių veiklos priežiūra ar kontrolė yra priskirta NTAKD kompetencijai; ▪ teikia metodinę pagalbą dėl teisės aktuose nustatytų reikalavimų laikymosi; ▪ derina bei teikia Vyriausybei pasiūlymus dėl teisės aktų alkoholio kontrolės prevencijos srityse projektų rengimo; ▪ dalyvauja valstybinės alkoholio kontrolės prevencijos programos rengime, koordinuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą, analizuoja jos būklę šalyje; ▪ teikia Vyriausybei pasiūlymus, dėl teisės aktų tobulinimo. Savivaldybių vykdomosioms institucijoms pataria, kaip rengti alkoholio kontrolės programas.¹⁴⁴
Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Atlieka alkoholinių gėrimų atitikimo LR teisės aktų ir deklaruojamų norminių dokumentų reikalavimams kontrolę; ▪ užtikrina alkoholinių gėrimų gamybos, realizavimo, laikymo, vežimo, įvežimo į LR teritoriją reikalavimų laikymąsi¹⁴⁵.
Savivaldybių vykdomosioms institucijoms	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Atsakingos už išorinės reklamos draudimų pažeidimų kontrolę; ▪ atsakingos už mažmeninių alkoholinių gėrimų prekybos licencijų išdavimą neterminuotam laikui¹⁴⁶.
Policijos departamentas	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Užtikrina viešąją tvarką (alkoholio vartojimas viešojoje vietoje, transporto priemonių vairavimas apsvaigus, alkoholinių gėrimų nupirkimas ar pardavimas nepilnamečiams, prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklių laikymasis ir pan.).
Sveikatos priežiūros įstaigos	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Įgyvendina narkologinę sveikatos priežiūrą; ▪ gydo ūmios psichozės atvejus; ▪ teikia detoksikacijos, abstinencijos gydymo paslaugas¹⁴⁷.
Valstybinė mokesčių inspekcija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Užtikrina akcizų už alkoholinius gėrimus mokesčių ir kt. įmokų surinkimą į valstybės biudžetą, įgyvendinant jų apskaičiavimo, sumokėjimo bei išieškojimo kontrolę¹⁴⁸.

Apibendrinant matyti, kad įvairiose alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo srityse veikia nemažas valstybinių institucijų tinklas. Kiekvienos iš jų veikla svariai prisideda įgyvendinant Lietuvos alkoholio kontrolės politiką. Pradedant Lietuvos Respublikos Seimu, kurio priimti sprendimai

¹⁴⁴ LR Vyriausybės 2011 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. 224 „Dėl Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento nuostatų patvirtinimo // Valstybės žinios. 2011, Nr. 28-1331. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=393607&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2012 02 17]

¹⁴⁵ LR Vyriausybės 2011 m. birželio 1 d. nutarimas Nr. 638 „Dėl Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos nuostatų patvirtinimo pakeitimo“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 70-3314. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=400715&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2012 02 17]

¹⁴⁶ LR alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 16, 19.

¹⁴⁷ Tamutienė I. ir kt. Pagalbos asmenims, sergantiems priklausomybės nuo alkoholio ligomis, priemonės ir sistema Lietuvoje, min. veik., p. 61-65.

¹⁴⁸ LR finansų ministro 2004 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. 1K-183 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 82-2966. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233696&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2012 02 17]

formuoja alkoholio politiką, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, kuri atsakinga už jos koordinavimą ir baigiant institucijomis, kurios užtikrina kontrolės įgyvendinimą.

Apibendrinant skyrių, galima teigti, kad Lietuvos alkoholio kontrolės politikai vystyti suformuota palanki infrastruktūra: alkoholio kontrolės politika yra įtvirtinama atskirame Alkoholio kontrolės įstatyme, kuris reglamentuoja visą Lietuvos valstybės alkoholio kontrolės politiką (įgyvendinimo tikslus, uždavinius, priemones, principus, įgyvendinimo tvarką ir pan.), alkoholio kontrolės politikai įgyvendinti numatyta visa eilė institucijų, Valstybės alkoholio kontrolės programos preimonių įgyvendinimui numatytas finansavimas iš valstybės biudžeto. Alkoholio kontrolės įstatyme numatytiems principams, Lietuvos sveikatos programos ir Valstybės alkoholio kontrolės programos tikslams įgyvendinti yra numatomos atitinkamos alkoholio kontrolės priemonės, kurios iš esmės sutampa su PSO ekspertų rekomenduojamomis.

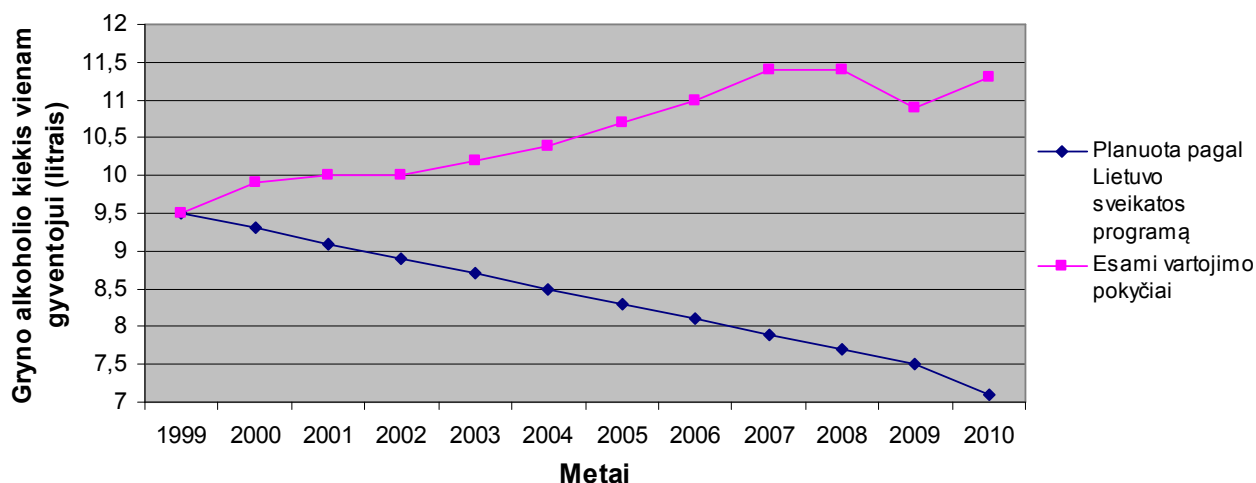
3. ALKOHOLIO VARTOJIMO IR ALKOHOLIO KONTROLĖS SITUACIJOS LIETUVOJE 1998-2010 M. ANALIZĖ

Vertinant alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimus Lietuvos sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu (1998-2010 m.), šiame skyriuje analizuojama to laikotarpio alkoholio kontrolės politika, nagrinėjant Lietuvos sveikatos bei Valstybės alkoholio kontrolės programose numatytus tikslus, statistinių rodiklių pokyčius, įstatymų pakeitimus bei kitus veiksmus turėjusius įtakos alkoholio vartojimui.

3.1. Statistinių rodiklių analizė

Dažniausiai alkoholio kontrolės politikos efektyvumas pradedamas vertinti nuo epidemiologinių tyrimų – statistikos. Remiantis Alkoholio kontrolės įstatymu, Lietuvoje yra atliekama alkoholio vartojimo, jo daromos ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui stebėseną (monitoringas). Tokių statistinių tyrimų organizavimo teisiniai pagrindai numatyti Lietuvos Respublikos statistikos įstatyme¹⁴⁹. Pagrindinė valstybinė institucija, atsakinga už tokio monitoringo atlikimą ir rezultatų pristatymą – Lietuvos statistikos departamentas.

1998 metais Seimo patvirtintoje LSP buvo numatytas tikslas iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 proc. Kaip tuo laikotarpiu kito alkoholio vartojimas Lietuvoje ir ko buvo siekiama pavaizduota paveiksle (žr. 2 pav.).

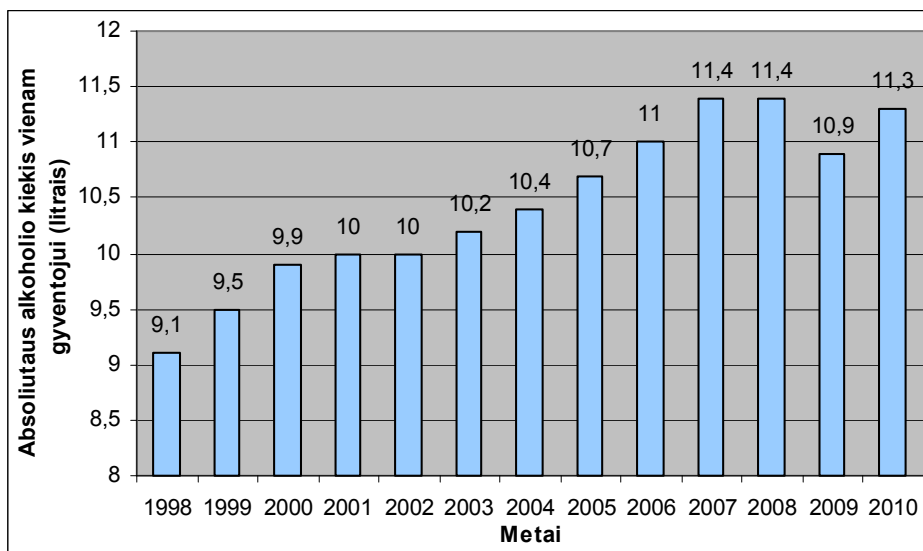
2 pav. Planuoti ir esami alkoholinių gėrimų suvartojimo pokyčiai (vienam gyventojui tenkantys litrai absoliutaus alkoholio)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis ir Lietuvos sveikatos programa (1998-2010 m.).

Iš šio grafiko matyti, kad pagrindinis Programos tikslas nebuvo pasiektas. Tačiau vertinant alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimus negalima apsiriboti tik šiuo rodikliu, tikslinga įvertinti ir kitus alkoholio politikos siekius.

¹⁴⁹ LR statistikos įstatymas 1993 m. spalio 12 d. Nr. I-270 // Valstybės žinios. 1993, Nr. 54-1048.

Alkoholinių gėrimų suvartojimas Lietuvoje, nuo 1999 m. sistemingai didėjęs, stabilizavosi tik 2008 m., o 2009 m. pirmą kartą stebimas jo sumažėjimas, kuris truko neilgai, nes jau 2010 m. alkoholio vartojimas vėl padidėjo ir beveik sugrįžo į 2007-2008 metų lygį. 1998 m. vienam Lietuvos gyventojui teko 9,1 litro absoliutaus (100 proc.) alkoholio, 2007 ir 2008 m. – po 11,4 litro, 2009 m. – 10,9 litro, 2010 m. – 11,3 litro (žr. 3 pav.). Vertinant Programos laikotarpio pradžią bei pabaigą, stebimas beveik 19 proc. (1,8 l) išaugęs alkoholio vartojimas vienam gyventojui.

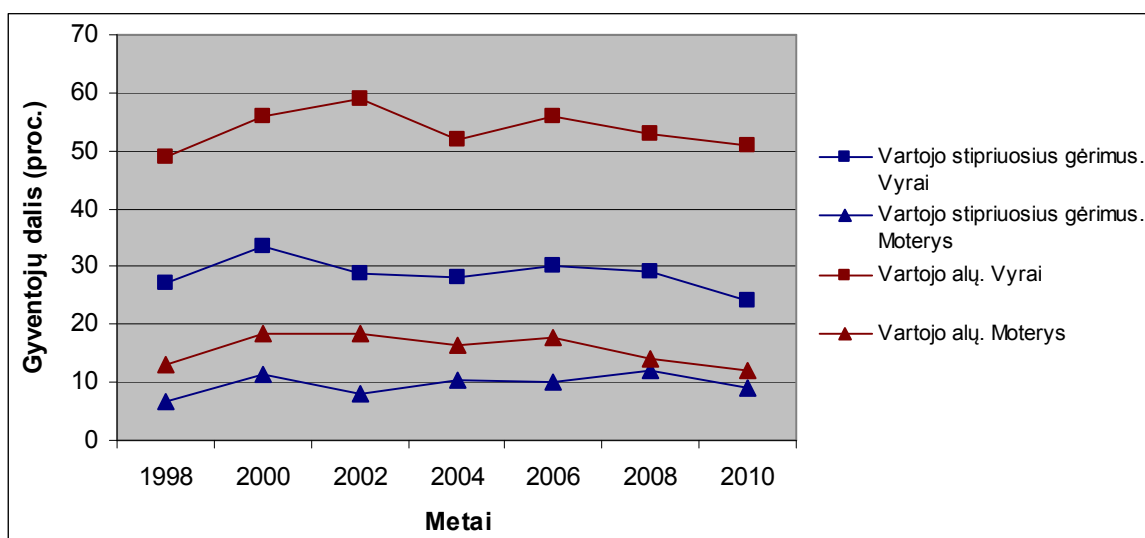

3 pav. Absoliutaus alkoholio suvartojimas vienam gyventojui per metus (litrais)

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto atliktame Suaugusių Lietuvos žmonių gyvenimo tyrimo (2010 m.) nustatyta, kad 20-64 m. amžiaus Lietuvos vyrų ir moterų grupėse labiausiai augo alaus vartojimas. Vyrų ir moterų, bent kartą per savaitę vartojančių alų dalis labiausiai buvo išaugusi 2002 m., kuomet lyginant su 1998 m. vyrų dalis išaugo nuo 49 proc. iki 59 proc., o moterų – nuo 13 proc. iki 18 proc. Palyginti su 2002 m., 2010 m. gyventojų, bent kartą per savaitę gėrusių alaus, dalis sumažėjo, bet išlieka gana didelė - 2010 m. bent kartą per savaitę alų gėrė pusė vyrų ir 12 proc. moterų (žr. 4 pav.).

4 paveiksle matyti, kad per dvylika metų bent kartą per savaitę gėrusių stiprius alkoholinius gėrimus vyrų dalis šiek tiek sumažėjo, o tarp moterų nustatytos stiprių alkoholinių gėrimų vartojimo didėjimo tendencijos. 1998 m. moterys, bent kartą per savaitę vartojusios stiprius alkoholinius gėrimus, sudarė 7 proc., vyrai – 27 proc., 2010 m. moterys – 9 proc., vyrai – 24 proc. Vyrų ir moterų, bent kartą per savaitę vartojančių stipriuosius alkoholinius gėrimus dalis labiausiai buvo išaugusi 2000 metais, kuomet lyginant su 1998 m. vyrų dalis išaugo nuo 27 proc. iki 34 proc., o moterų – nuo 7 proc. iki 12 proc. (žr. 4 pav.).

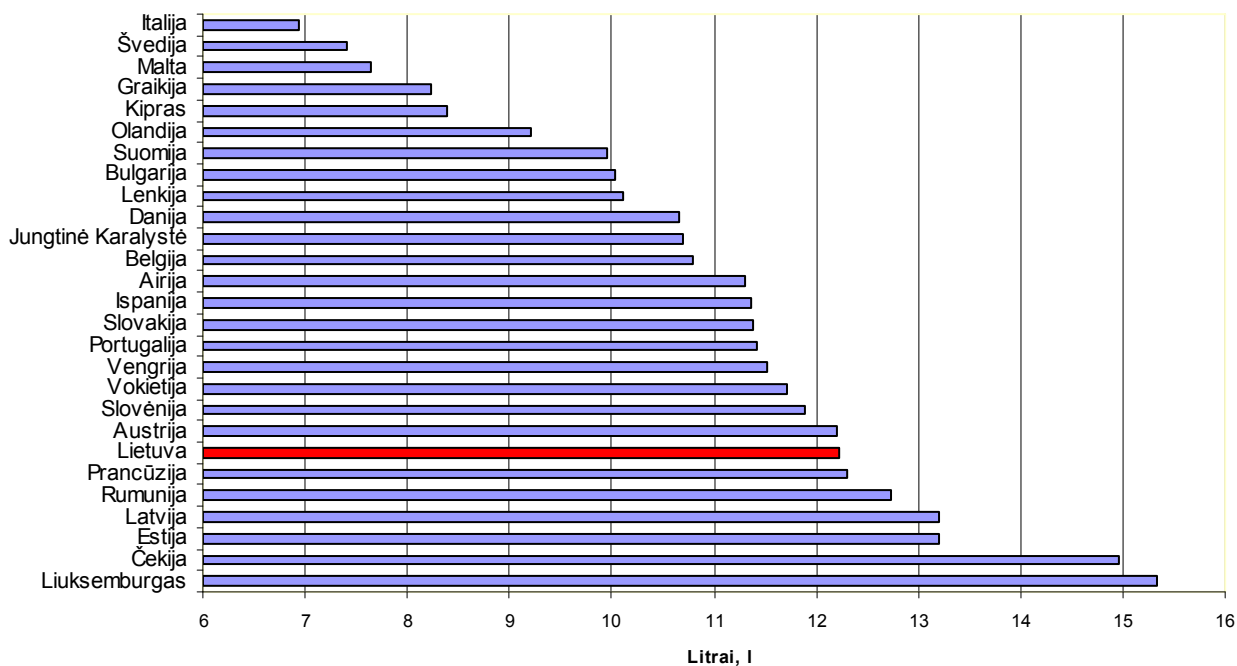

4 pav. 20-64 m. amžiaus Lietuvos gyventojų, bent kartą per savaitę vartojusių alkoholinių gėrimų, dalies pokyčiai 1998-2010 m.

Šaltinis: sudaryta remiantis Suaugusių Lietuvos žmonių gyvenimo tyrimo (2010 m.) duomenimis.

Prieiga internete: http://www.ntakd.lt/files/leidiniai/tyrimas/gyvensenos_tyrimas_2010.pdf [žiūrėta 2012 02 25]

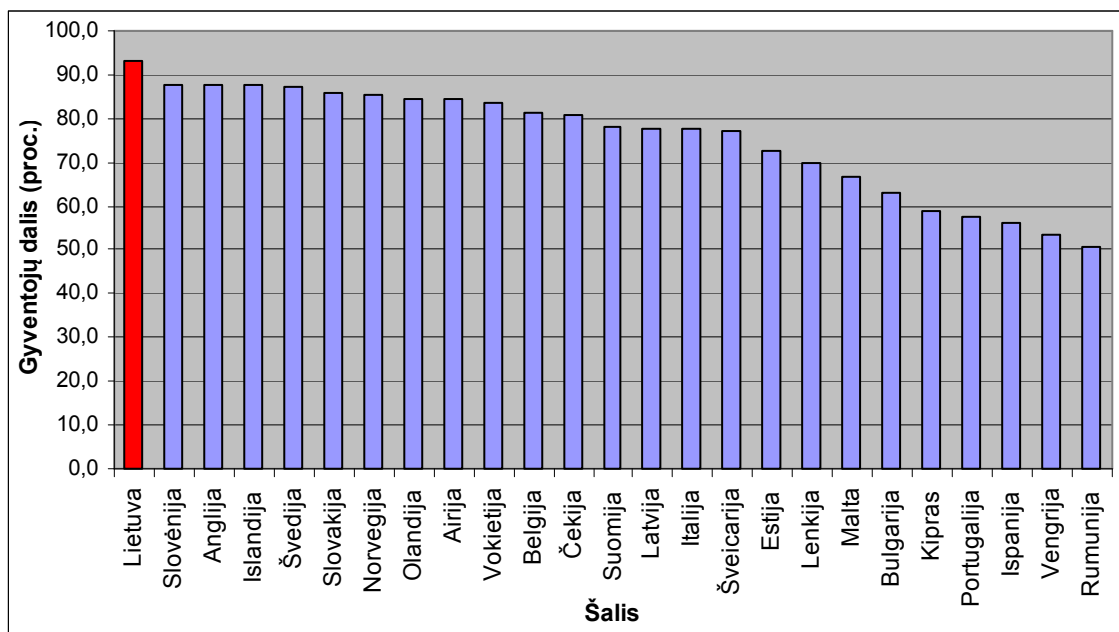
Vertinant vartojimo situaciją, svarbu Lietuvą palyginti kitų ES šalių kontekste. PSO duomenimis, Lietuva pagal legalaus alkoholio suvartojimą tarp ES šalių yra 7 vietoje (žr. 5 pav.). Tuo tarpu, Europos komisijos statistikos tarnybos (Eurostat) 2011 liepos mėn. atnaujintais duomenimis, pirmauja tarp Europos šalių pagal bent kartą per paskutinius 12 mėnesių alkoholį vartojusių asmenų skaičių (žr. 6 pav.). Net 93,3 proc. Lietuvos gyventojų bent kartą per 12 mėnesių vartojo alkoholinius gėrimus, o tai žymiai viršija į statistiką įtrauktą 25 Europos šalių vidurkį, kuris siekia 75,5 proc.

5 pav. Alkoholio suvartojimas ES šalyse 2009 m. (litrais vienam gyventojui)

Šaltinis: sudaryta, remiantis PSO 2009 metų duomenimis.

Prieiga internete: <http://apps.who.int/ghodata> [žiūrėta 2012 03 20]

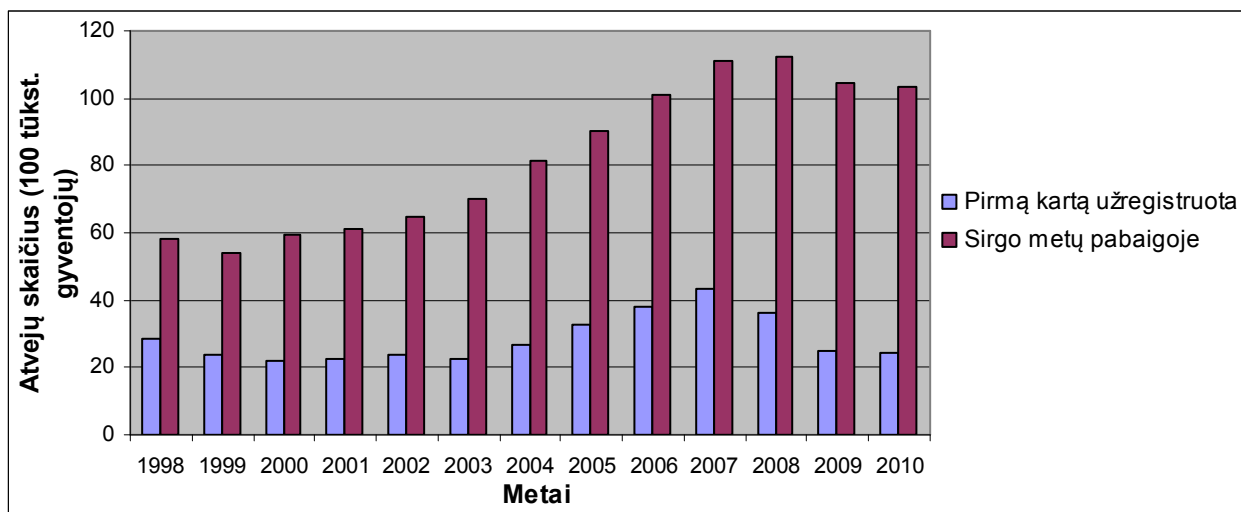
6 pav. Gyventojų dalis (proc.), bent kartą per paskutinius 12 mėn. vartojusių alkoholi

Šaltinis: sudaryta, remiantis Europos komisijos statistikos tarnybos (Eurostat) duomenimis.

Prieiga internete: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database [žiūrėta 2012 03 20]

Alkoholio vartojimo mastus geriausiai atspindi ir statistiškai patikimiausias rodiklis – alkoholinių psichozių skaičius, tenkantis 100 000 gyventojų. Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenimis, ligotumas alkoholinėmis psichozėmis nuo 1998 m. iki 2010 m. išaugo 74,2 proc. (43,4/100 000 gyv.), tačiau sergamumas (kuris rodo naujų atvejų atsiradimo tendenciją), sumažėjo 15,4 proc. (4,4/100 000 gyv.). Kaip matyti iš 7 paveikslo, sergamumo rodiklis per 1998-2003 m. pagerėjo 21,6 proc. ir sumažėjo nuo 28,5 iki 22,5/100 000 gyventojų. Deja, nuo 2003 m. alkoholinių psichozių skaičiaus dinamika įgavo nepalankią tendenciją ir per 2003-2007 m. laikotarpį sergamumas alkoholinėmis psichozėmis išaugo 91,6 procento. 2007 metais sergamumas alkoholinėmis psichozėmis buvo didžiausias per pastaruosius dvylika metų. Sergamumas ir ligotumas alkoholinėmis psichozėmis stabilizavosi tik 2008 metais. 2010 metais pirmą kartą užregistruotų alkoholinės psichozės atvejų buvo 24,3/100 000 gyventojų.

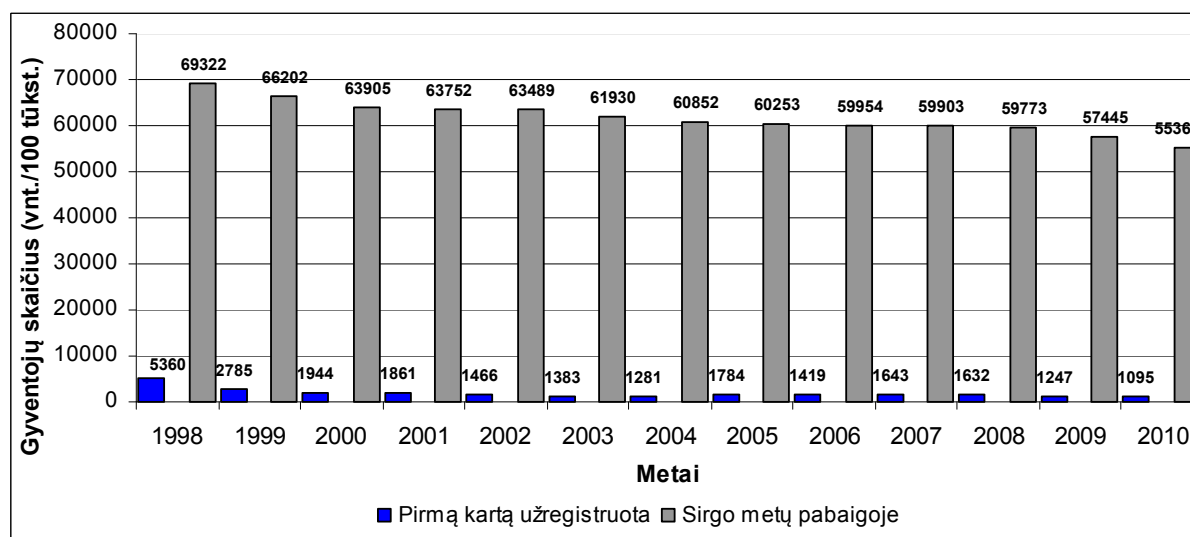
Taigi, nors lyginant su Lietuvos sveikatos programos įgyvendinimo pradžia sergamumas alkoholinėmis psichozėmis ir sumažėjo, tačiau Programoje numatytas tikslas iki 2010 m. sumažinti sergamumą iki 10 atv./100 000 gyventojų, nebuvo nepasiektas.

7 pav. 100 tūkst. gyventojų tenkantis sergančiųjų alkoholine psichoze skaičius

Šaltinis: sudaryta remiantis Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenimis.

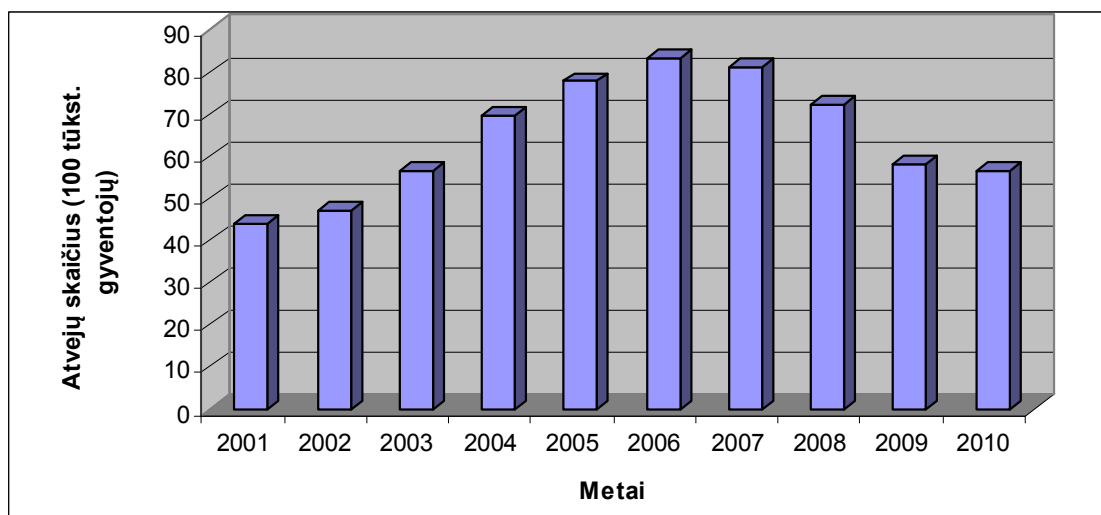
Programoje numatytas lėtinio alkoholizmo sergamumo stabilizavimo siekis buvo įgyvendintas. Kaip matome iš grafiko (žr. 8 pav.), lėtinio alkoholizmo atvejų kasmet nuosekliai mažėjo. 2010 m. į gydymo įstaigas dėl lėtinio alkoholizmo kreipėsi 1095 asmenys, tai 4265 asmenimis (79,7 proc.) mažiau nei 1998 m. 1998 m. pabaigoje nuo lėtinio alkoholizmo gydėsi 69322 ligoniai, o 2010 m. jų skaičius sumažėjo iki 55362 t.y. 13960 ligoniais. Šis sumažėjimas sudaro 20,1 procento.

8 pav. 100 tūkst. gyventojų tenkantis sergančiųjų lėtiniu alkoholizmu skaičius

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

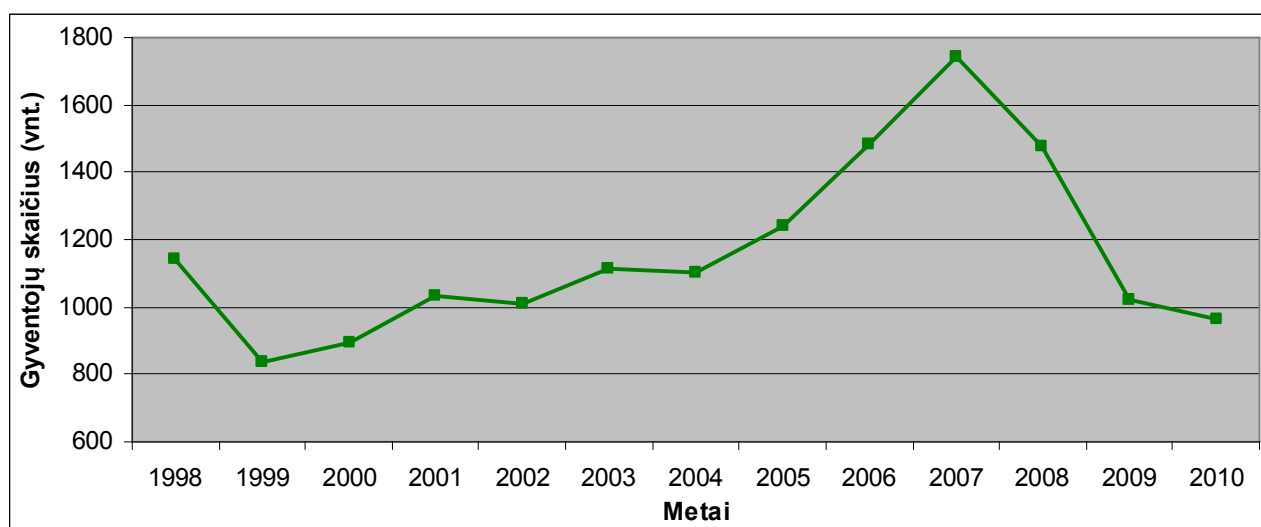
2010 m. Higienos instituto Sveikatos informacijos centro duomenimis, paremtais privalomojo sveikatos draudimo informacinės sistemos SVEIDRA duomenų baze, alkoholio toksinis poveikis, skaičiuojant 100 000 gyventojų augo iki 2006 metų. O nuo 2006 iki 2010 metų sumažėjo iki 56,7 atvejo (žr. 9 pav.).

9 pav. **Alkoholio toksinis poveikis (100 tūkst. gyventojų)**

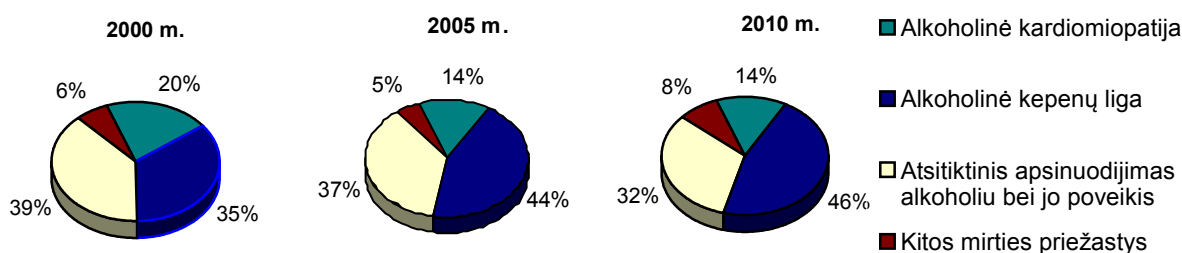
Šaltinis: sudaryta remiantis Higienos instituto Sveikatos informacijos centro duomenimis.

Remiantis Statistikos departamento duomenimis, alkoholio salygotų mirčių skaičius iki 2007 metų augęs, pasiekė aukščiausią lygį ir per 1998-2007 m. laikotarpį padidėjo net 52,5 proc. (t.y. 599 atvejais). Tačiau, nuo 2008 m. mirtingumo rodiklis gerėjo ir 2010 m. sumažėjęs 80,1 proc. pasiekė 2000-2001 metų lygį (žr. 10 pav.). Tiriamuoju laikotarpiu dažniausios mirties priežastys buvo alkoholinė kepenų liga ir atsitiktiniai apsinuodijimai alkoholiu (žr. 11 pav.). Mirtingumas nuo kepenų cirozės per 2000-2007 metų laikotarpį padidėjo nuo 8,9/100 000 gyventojų iki 25,5/100 000, o mirtingumas atsitiktinai apsinuodijus alkoholiu – nuo 9,8/100 000 gyventojų iki 14,3/100 000. Nuo 2007 iki 2010 metų mirtingumas nuo apsinuodijimo alkoholiu ir alkoholinės kepenų ligos reikšmingai sumažėjo. Taigi, Valstybės alkoholio kontrolės programoje numatytas siekis stabilizuoti mirtingumą nuo alkoholinės kepenų cirozės ir apsinuodijimo alkoholiu iki 2007 m. buvo sunkiai valdomas ir mirtingumas nuolat didėjo, tačiau po 2007 metų situacija pradėjo gerėti.

10 pav. **Mirtingumas dėl alkoholio vartojimo**

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

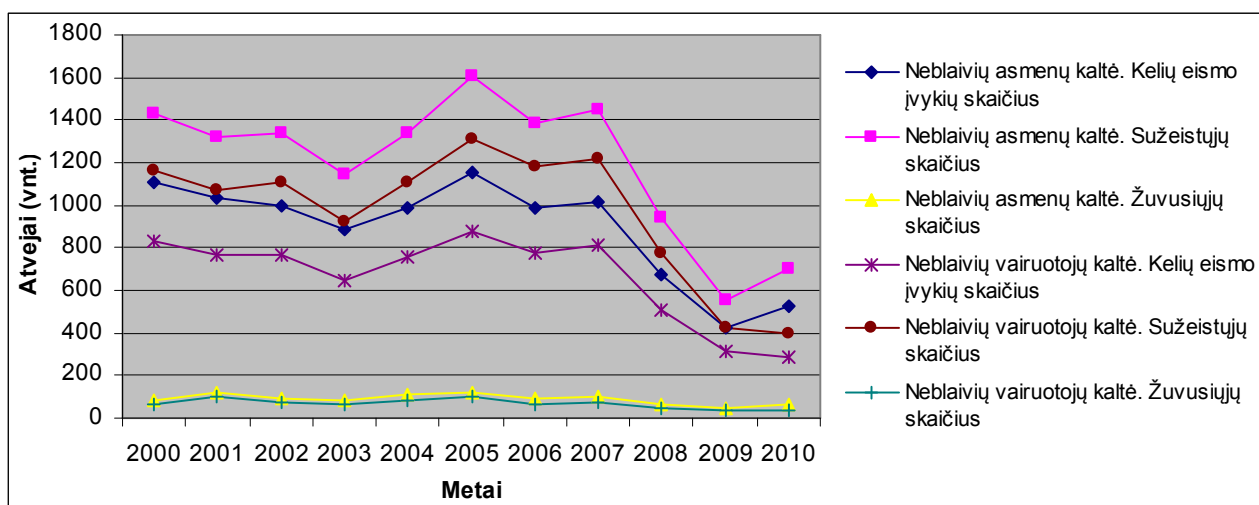

11 pav. Mirtingumas dėl alkoholio vartojimo pagal mirties priežastis (proc.)

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Vienas iš Valstybės alkoholio kontrolės programos tikslų buvo rūpintis, kad mažėtų žūvančiųjų eismo įvykiuose dėl alkoholio vartojimo. Lyginant šios programos įgyvendinimo laikotarpio eismo įvykių dėl neblaivių eismo dalyvių kaltės statistinius duomenis, pastebima mažėjimo tendencija (žr. 12 pav.). 2010 m., lyginant su 2000 m., neblaivūs vairuotojai eismo įvykių padarė 2,9 karto mažiau. Žuvusiųjų eismo įvykiuose dėl neblaivių vairuotojų kaltės skaičius sumažėjo 2 kartus, sužeistųjų skaičius – beveik 3 kartus.

Per dešimtmetį panašiai sumažėjo ir nukentėjusiųjų eismo įvykiuose dėl neblaivių asmenų kaltės (pvz., pėsčiųjų, dviratininkų). 2010 metais net 23 proc. visų eismo įvykių įvyko dėl neblaivių vairuotojų ar eismo dalyvių kaltės. Ir nors nuo 2007 m. mažėja eismo įvykių, taip pat sužeistųjų ir žuvusiųjų skaičius, tačiau šis rodiklis vis dar išlieka aukštame lygyje.

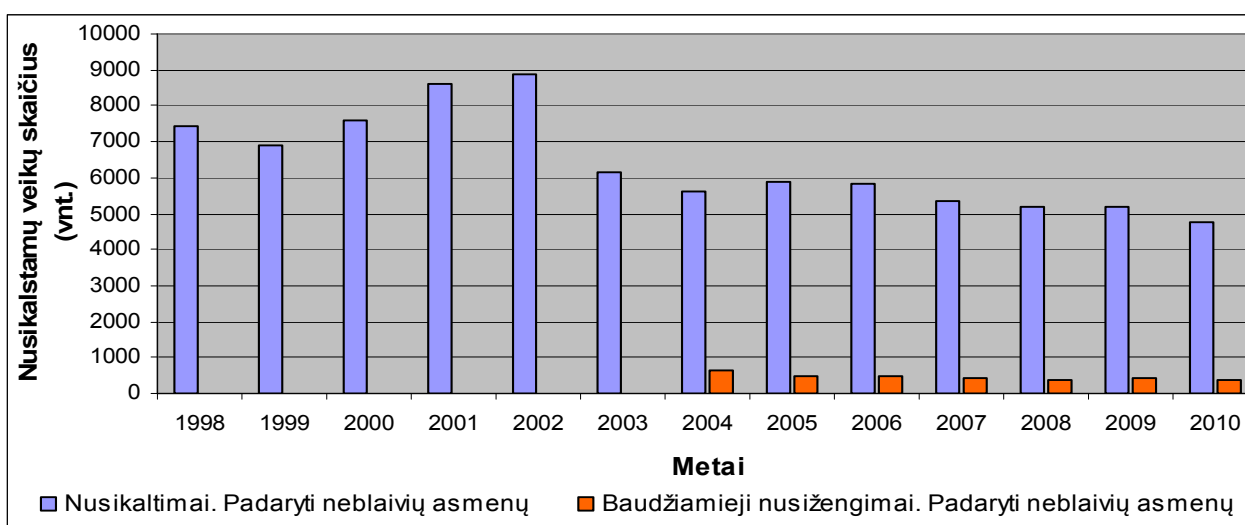

12 pav. Kelių eismo įvykiai ir juose žužę bei sužeisti žmonės dėl neblaivių eismo dalyvių kaltės

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

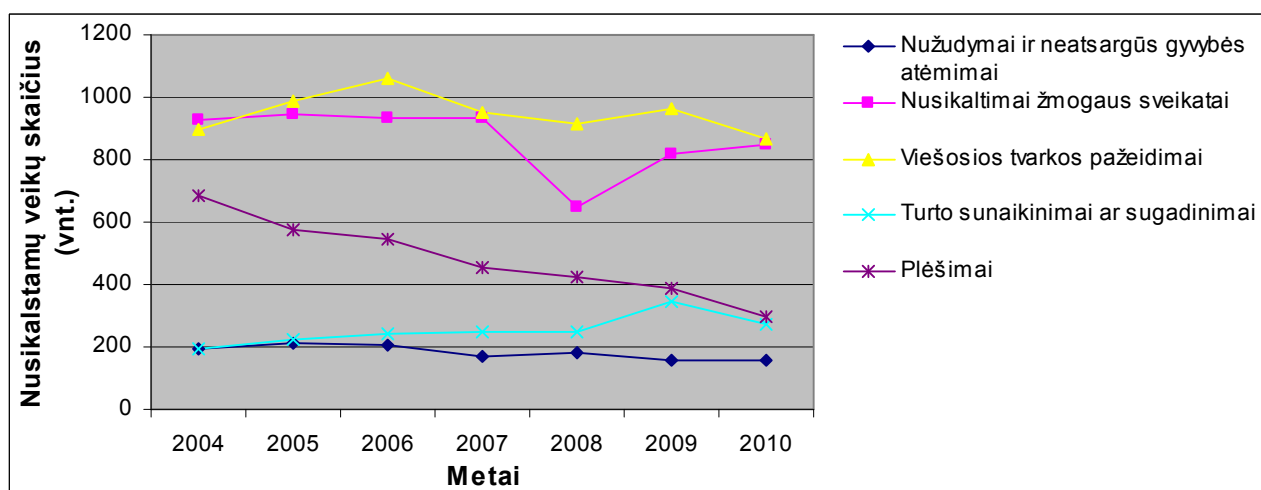
Alkoholis žaloja ne tik fizinę, bet ir dvasinę žmogaus sveikatą, lemia moralinį jo nuosmukį, skatina nusikalsti. Todėl į Valstybės alkoholio kontrolės programą taip pat buvo įtrauktas tikslas iki 2010 m. sumažinti nusikaltimų, kuriuos padaro apsvaigę nuo alkoholio asmenys, skaičių iki 50 proc. Iki 2002 m. didėjęs neblaivių asmenų padarytų nusikaltimų skaičius ryškiau sumažėjo 2003 m. (žr. 13 pav.). Lyginant visą LSP laikotarpį matome, kad nusikaltimų skaičius sumažėjo 36,4 proc. Lyginant 2004-2010 m. laikotarpio Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos

statistinius duomenis apie ištirtus baudžiamuosius nusižengimus, kurių padarymu įtariamai (kaltinami) neblaivūs asmenys, matyti, kad šių nusižengimų skaičius mažėja. 2010 m. lyginant su 2004 m. baudžiamųjų nusižengimų išaiškinta 37,3 proc. mažiau. Minėtu laikotarpiu sumažėjo išaiškintų nužudymų, neatsargių gyvybės atėmimo bei nusikaltimų žmogaus sveikatai atvejų, kurių padarymu įtariamai (kaltinami) neblaivūs asmenys, skaičius. 2010 m. tokių nužudymų ir neatsargių gyvybės atėmimo atvejų išaiškinta 19,3 proc. mažiau negu 2004 m., nusikaltimų žmogaus sveikatai – 8,8 proc. mažiau. Tuo tarpu viešosios tvarkos pažeidimų, kurių padarymu įtariamai (kaltinami) neblaivūs asmenys, skaičius pakito labai nežymiai, o turto sunaikinimo ar sugadinimo atvejų net padaugėjo (žr. 14 pav.).

13 pav. **Neblaivių asmenų padarytos nusikalstamos veikos**

Šaltinis: sudaryta remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis.

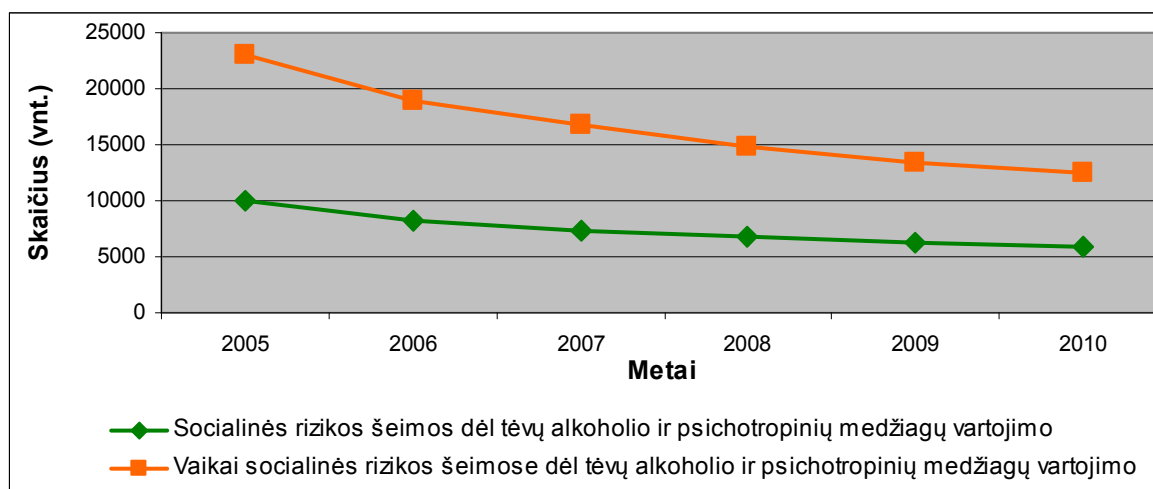

14 pav. **Nusikalstamos veikos, kurių padarymu įtariamai (kaltinami) neblaivūs asmenys, pagal nusikalstamų veikų rūšis**

Šaltinis: sudaryta remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis iš visų šeimų įtrauktų į savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų socialinės rizikos įskaitą vidutiniškai apie 60 proc. sudaro šeimos dėl tėvų

girtavimo. Nuo 2005 iki 2010 metų socialinės rizikos įskaitoje įrašytų girtaujančių šeimų bei vaikų tokiose šeimose skaičius nuosekliai mažėjo (žr. 15 pav.). Mažėjant asocialių, girtaujančių šeimų, augant BVP ir gyventojų pajamoms ir tuo pačiu augant alkoholinių gėrimų suvartojimui galima paneigti visuomenės teiginį kad alkoholio vartojimą skatina skurdas ir blogos gyvenimo sąlygos.

15 pav. Socialinės rizikos šeimų dėl alkoholio vartojimo ir vaikų tokiose šeimose skaičius

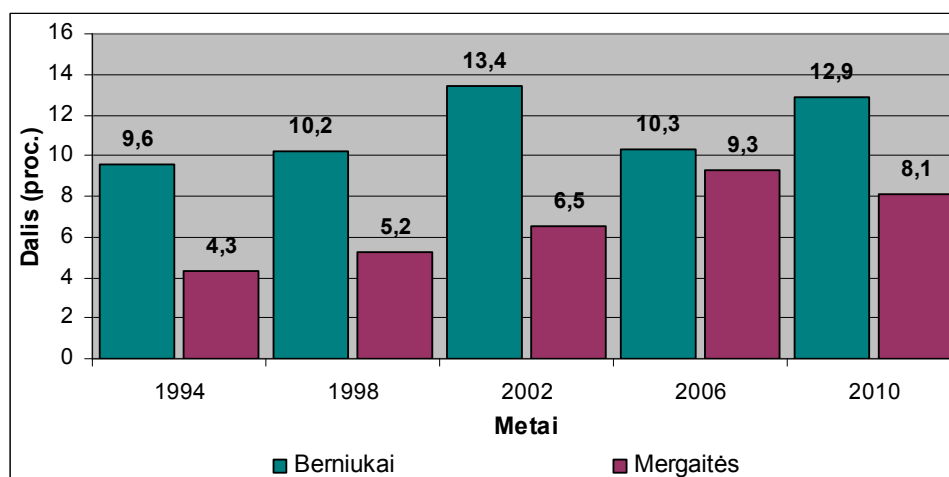
Šaltinis: sudaryta remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis.

Tai, kad alkoholio vartojimo problema egzistuoja tarp Lietuvos paauglių, rodo šalies mokyklose, kaip ir daugelyje kitų Europos šalių mokyklų, vykdomas PSO koordinuojamas tarptautinis mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos tyrimas (*Health Behaviour in School-aged Children – HBSC*) atliekamas kas ketverius metus. Tyrimas apima 11, 13, 15 metų mokinių grupes.

Kaip matome (žr. 16 pav.), 2010 m. reguliariai vartojančių alkoholinius gėrimus prisipažino 12,9 proc. berniukų ir 8,1 proc. mergaičių. Tai kur kas didesnė dalis nei buvo prieš dešimt ar daugiau metų. Didžiausia reguliariai vartojančiųjų berniukų dalis buvo 2002 metais, kuomet lyginant su 1998 metais vartojimas tarp jų išaugo 39,6 proc. Daugiausia mergaičių reguliariai vartojančių alkoholinius gėrimus buvo 2006 metais. Lyginant su 1998 metais vartojimas tarp mergaičių išaugo daugiau nei dvigubai (116,3 proc.). Tyrimų duomenimis, visu laikotarpiu populiariausiu vartojamu alkoholiniu gėrimu tarp paauglių išlieka alus.

Tiriamuoju laikotarpiu reguliariai vartojančių alkoholinius gėrimus procentas ypač sparčiai augo tarp penkiolikmečių. 1994 m. šis rodiklis buvo 13,6 proc. tarp berniukų ir 5,5 proc. tarp mergaičių. 2010 m. šis rodiklis tarp berniukų buvo beveik du kartus didesnis (25,2 proc.), o tarp mergaičių – daugiau nei tris kartus didesnis (16,9 proc.) lyginant su 1994 m.

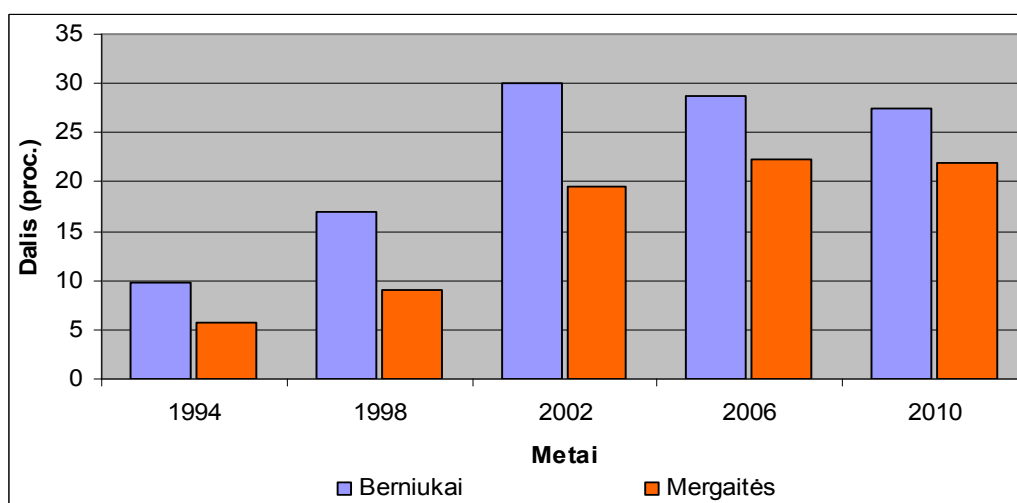
Nesaikingą alkoholinių gėrimų vartojimą lydi apsvaigimas. Pastarosios mokinių apklausos, atliktos Lietuvos mokyklose 2002, 2006 ir 2010 m., parodė, kad girtumo jausmą du ir daugiau kartų gyvenime prisipažino patyrę apie 30 proc. berniukų ir 20 proc. mergaičių. Šie rodikliai daug didesni nei 1998 m. duomenis. Tai rodo, jog alkoholiniais gėrimais svaiginasi vis daugiau paauglių (žr. 17 pav.).

16 pav. Nors kartą per savaitę vartojančių alkoholinius gėrimus berniukų ir mergaičių dalies (proc.) kitimas 1994-2010 metais

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos sveikatos mokslų universiteto duomenimis.

Prieiga internete: http://www.ntakd.lt/files/leidiniai/tyrimas/2012_ruk_alk.pdf [žiūrėta 2012 01 23]

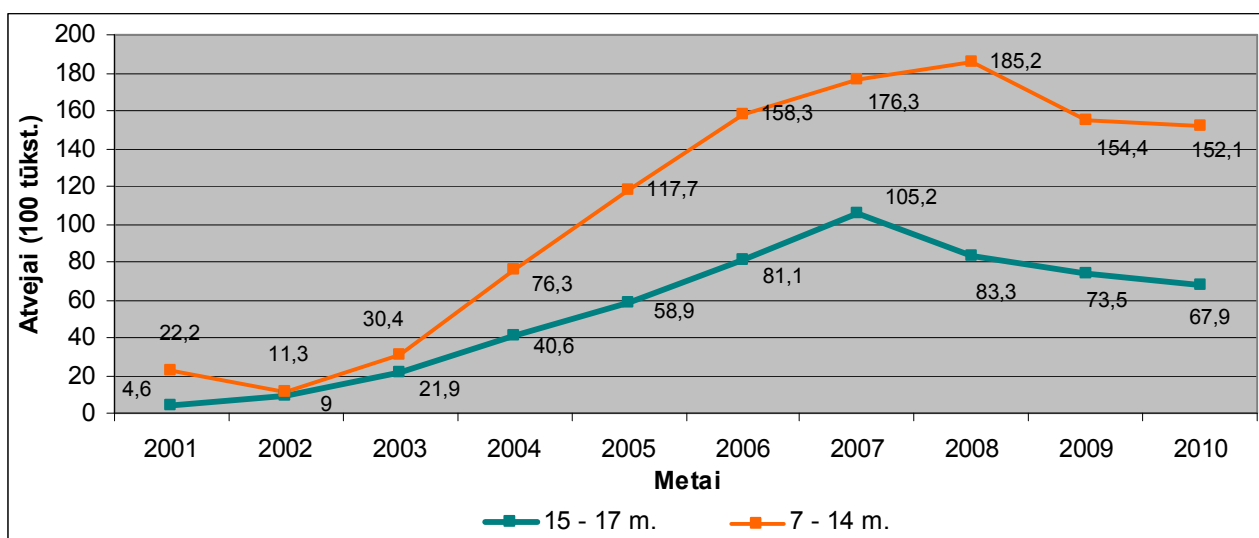

17 pav. Berniukų ir mergaičių, prisipažinusių, kad gyvenime buvo apsvaigę nuo alkoholio 2-3 ar daugiau kartų, dalies (proc.) kitimas 1994-2010 metais

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos sveikatos mokslų universiteto duomenimis.

Prieiga internete: http://www.ntakd.lt/files/leidiniai/tyrimas/2012_ruk_alk.pdf [žiūrėta 2012 01 23]

Vartojimo situaciją tarp vaikų gerai parodo ir toksinis alkoholio poveikis (žr. 18 pav.). Kaip matome, iki 2007 m. drąstiškai augęs toksinis poveikis, 2010 m. žymiai sumažėjo 7-14 metų amžiaus vaikų tarpe. Nuo 105,2/100 000 gyventojų 2007 m. sumažėjo iki 67,9 atvejo 2010 m. Vertinant tai skaičiais, 2010 m. dėl alkoholio toksinio poveikio buvo gydyta 142 vaikais mažiau nei 2007 m. (atvejų skaičius sumažėjo nuo 329 iki 187). Panašios mažėjimo tendencijos išlieka ir 15-17 metų amžiaus vaikų grupėje.

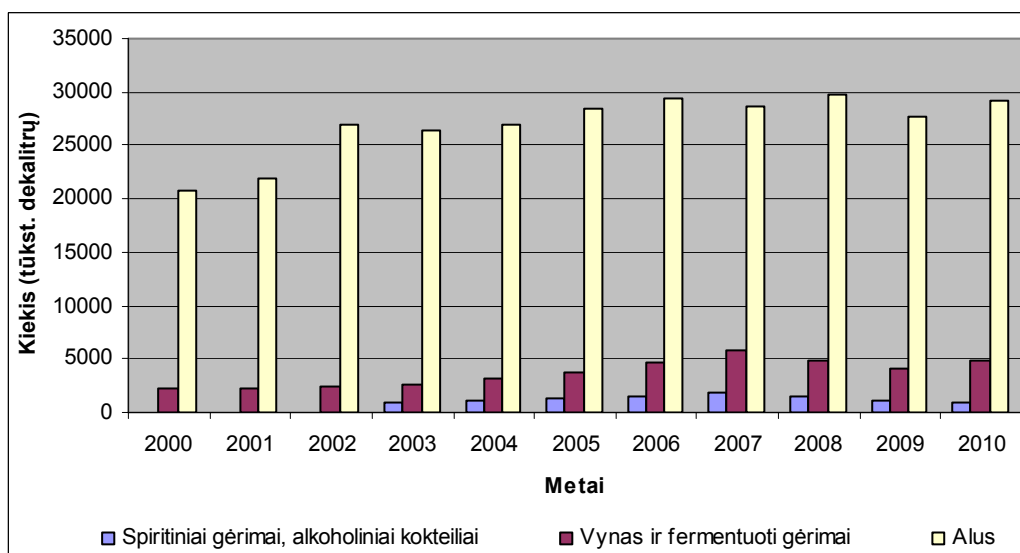

18 pav. **Vaikų, gydytų gydymo įstaigose dėl toksinio alkoholio poveikio, skaičiaus dinamika 2001-2010 m. (100 tūkst. gyventojų)**

Šaltinis: sudaryta remiantis Higienos instituto Sveikatos informacijos centro duomenimis.

Kaip sekėsi siekti Valstybės alkoholio kontrolės ir LSP įvardinto tikslo, kad mažėtų alkoholinių gėrimų ir jų žaliavų importas bei gamyba, pateikta 19 ir 20 paveiksluose.

Kaip matome, spiritinių alkoholinių gėrimų gamyba iki 2007 m. augusi, 2008 m. pradėjo mažėti ir iki 2010 m. sumažėjo net 51,8 proc. Panaši situacija buvo su vyno ir fermentuotų gėrimų gamyba, tačiau iki 2010 m. ji sumažėjo 13,6 proc. Populiariausio alkoholinio gėrimo – alaus – gamyba per dešimtmetį išaugo net 40,3 proc. (žr. 19 pav.).

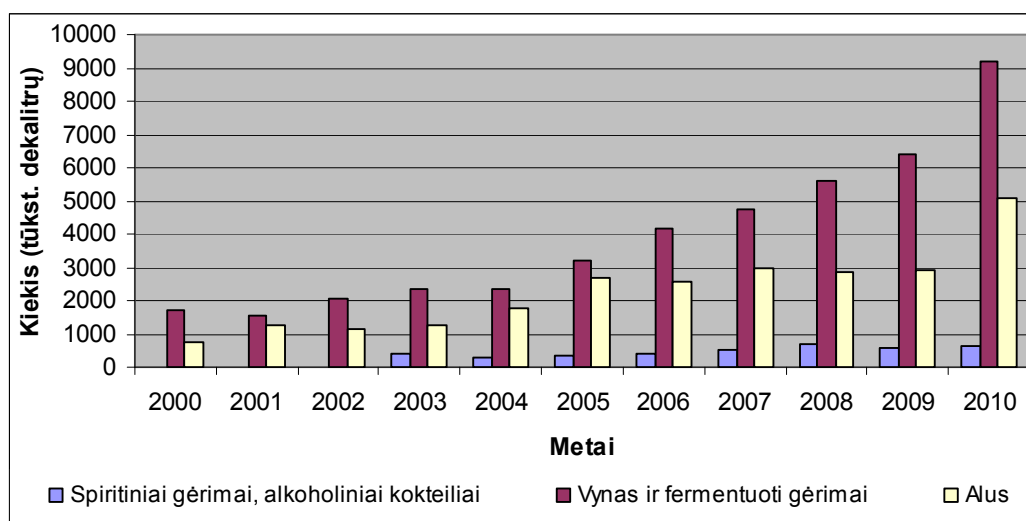

19 pav. **Alkoholinių gėrimų gamyba**

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Remiantis Statistikos departamentu, alkoholinių gėrimų importas kasmet šalyje augo. Nežymus spiritinių gėrimų ir alkoholinių kokteilių importo sumažėjimas pastebimas tik 2009 metais. Per dešimtmetį daugiausiai importuota vyno ir alaus. Verta paminėti, kad didžiausi šių gėrimų importo šuoliai pastebėti 2010 metais, ir palyginus su 2009 metais alaus importas išaugo 73,6 proc., vyno ir

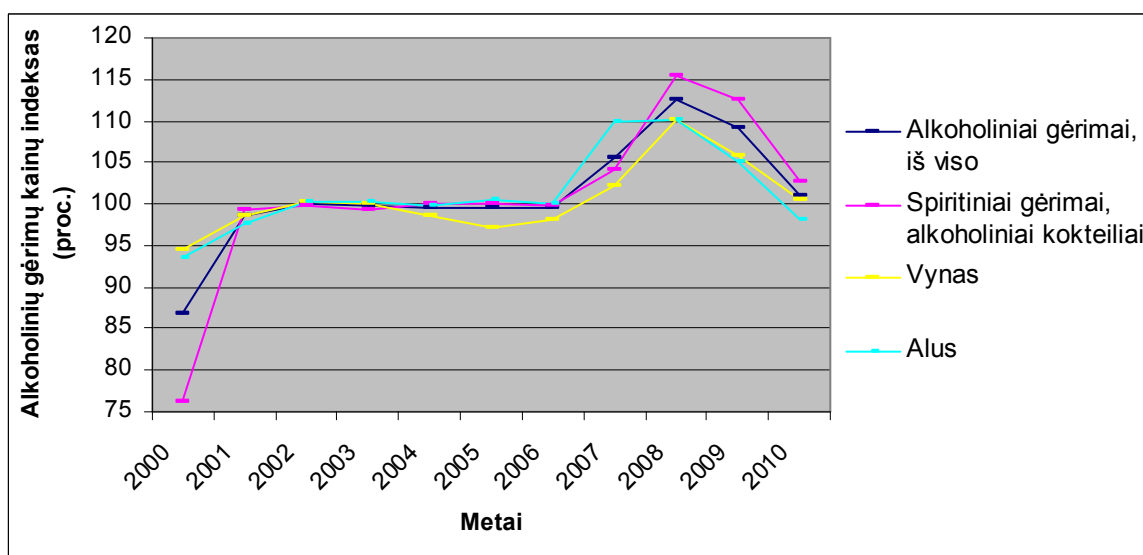
fermentuotų gėrimų – 43,9 proc. Lyginant dešimt metų laikotarpį alaus importas išaugo net 6,7 karto, vyno ir fermentuotų gėrimų – 5,4 karto (žr. 20 pav.).

20 pav. Alkoholinių gėrimų importas

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

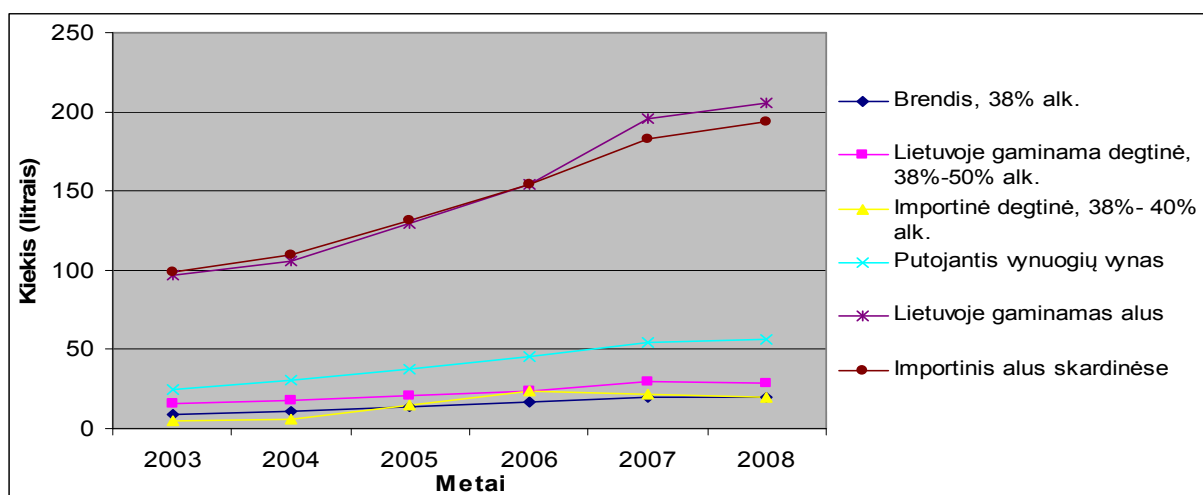
Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2000-2010 m. laikotarpiu skirtingų alkoholinių gėrimų kainos kito panašiai (žr. 21 pav.). 2000 m. stebimas visų alkoholinių gėrimų rūšių kainų kritimas. 2002-2006 m. ryškiau mažėjo vyno kainos. 2007 m. visų alkoholinių gėrimų kainos pradėjo didėti ir aukščiausią augimo tempą pasiekė 2008, kuomet jos brango 12,6 proc. 2009 m. alkoholis dar pabrango 9,2 proc., o 2010 m. kainų augimo tempas krito ir siekė jau tik 1,1 proc. augimą.

21 pav. Alkoholinių gėrimų mažmeninių kainų indeksai palyginti su ankstesniais metais

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

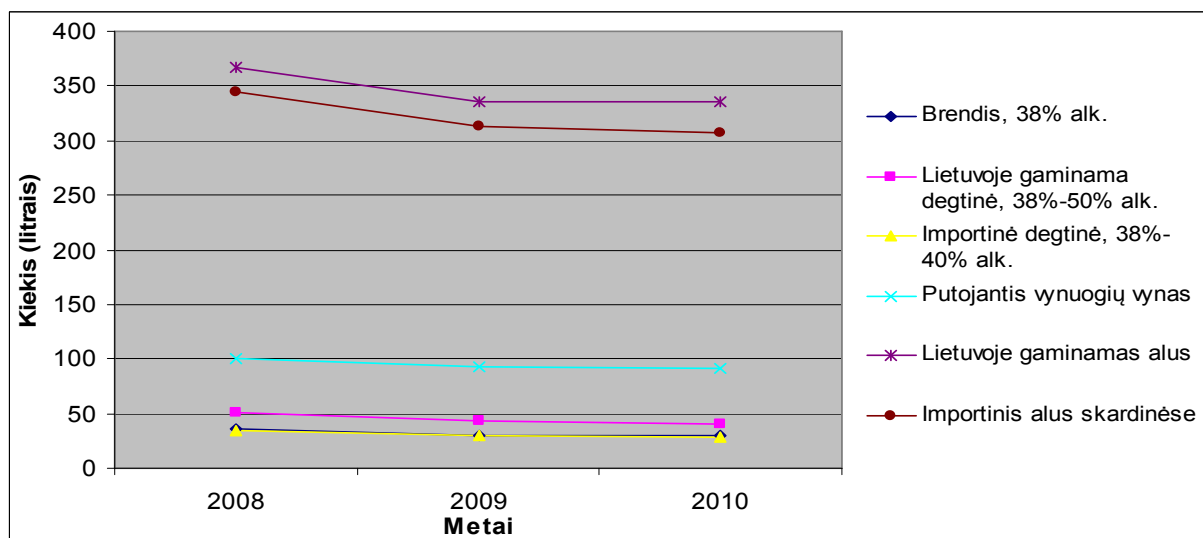
Vertinant galimą kainų augimo įtaką alkoholio vartojimui, svarbu panagrinėti ir gyventojų perkamosios galios pokyčius. Kuri, kaip matome 22 paveiksle, nuolat didėjo, o tai reiškia, kad nepaisant augančių kainų, gyventojai kasmet galėjo nusipirkti vis didesnę alkoholio kiekį.

22 pav. **Disponuojamų piniginių mėnesinių pajamų perkamosios galios dinamika**

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Nuo 2008 m. buvo pakeistas perkamosios galios vertinimas, pradėdant skaičiuoti ne nuo disponuojamų mėnesinių pajamų, bet nuo mėnesinio neto darbo užmokesčio. Kaip matome (žr. 23 pav.), nuo 2008 iki 2010 metų alkoholio perkamoji galia mažėjo. Tam turėjo įtakos nuo 2007 m. augusios alkoholio kainos, bei ekonominio nuosmūgio laikotarpiu sumažėjusios gyventojų pajamos. Tokia situacija stabilizavo alkoholio vartojimo didėjimą.

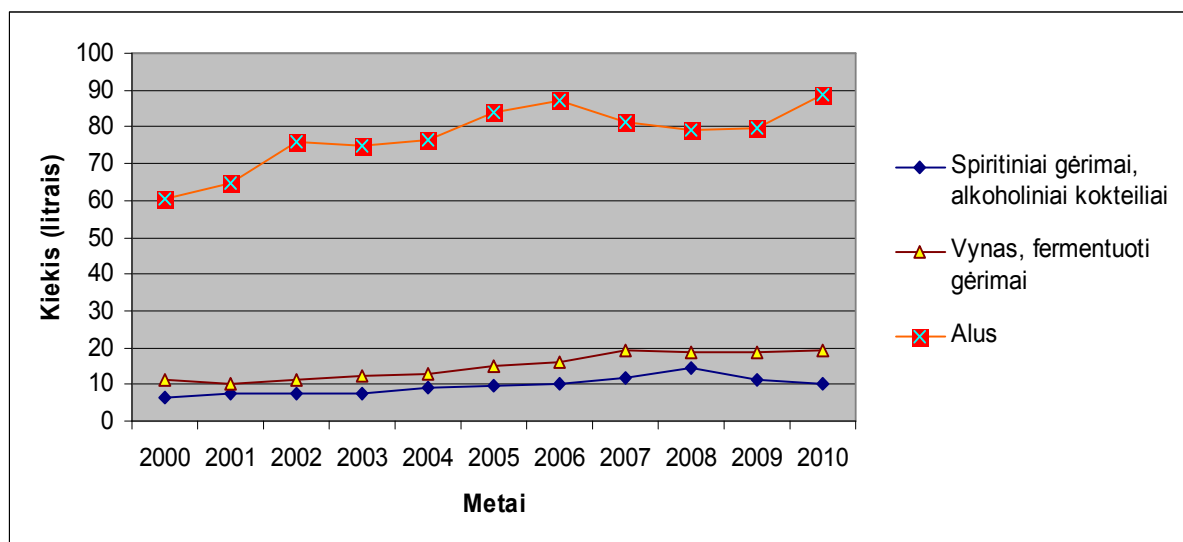

23 pav. **Vidutinio mėnesinio neto darbo užmokesčio perkamosios galios dinamika**

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento duomenimis, vertinant atskirų alkoholinių gėrimų grupių pardavimo pokyčius galima pastebėti, kad nuolat augę nuo 2008 m. mažėjo stipriųjų alkoholinių gėrimų ir alkoholinių kokteilių pardavimas (žr. 24 pav.). Fermentuotų gėrimų bei vyno grupių pardavimas stabilizavęsis 2008-2009 m., 2010 m. išaugo, tačiau nepasiekė kritinio 2007 metų lygio. Tuo tarpu alaus pardavimai nuo 2006-2008 m. mažėję, 2010 m. išaugo ir net pralenkė 2006 metų lygį. Vertinant dešimtmetį alaus pardavimai išaugo 47,1 proc., vyno ir fermentuotų gėrimų – 75,7 proc., spiritinių gėrimų – 42,4 proc. Atsižvelgiant į alkoholinių gėrimų pardavimą galima paneigti

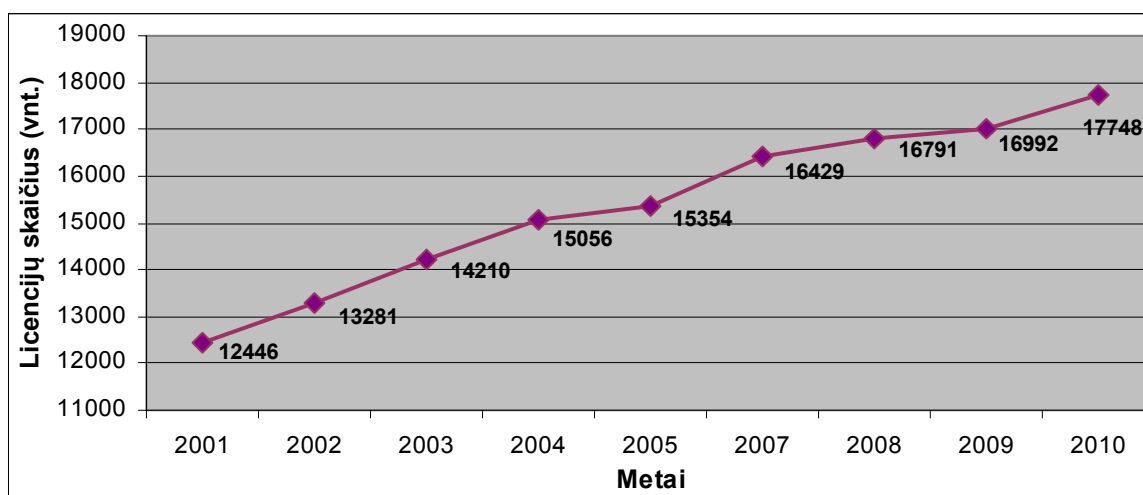
pramonės argumentus, kad alkoholinių gėrimų vartojimo struktūros pokyčiai, kai vietoje stiprių alkoholinių gėrimų pardedami vartoti silpnesni – duos teigiamų sveikatos rezultatų. Tai parodo iki 2007 m. smarkiai augęs bendras alkoholinių gėrimų vartojimas, vadinasi, gyventojai nepradėjo vietoj 1 litro degtinės vartoti 1 litrą alaus. Nepaisant to, kad daugiau vartojama silpnų alkoholinių gėrimų, juos vartojant gaunamas beveik tas pats absoliutus alkoholio kiekis, tik valstybė patiria didesnius nuostolius, nes lengvi alkoholiniai gėrimai yra menkiau apmokestinami.

24 pav. **Alkoholinių gėrimų pardavimas prekybos ir maitinimo įstaigose pagal rūšis (litrais vienam gyventojui)**

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Vertinant alkoholio vartojimo tendencijas, svarbu atsižvelgti į licencijų, leidžiančių prekiauti alkoholiniais gėrimais, išdavimo dinamiką. Programos laikotarpiu, išduotų licencijų skaičius tik didėjo (žr. 25 pav.). 2001 metus lyginant su 2010, išduotų alkoholio licencijų skaičius padidėjo nuo 12446 iki 17748 licencijų (42,6 proc. augimas). Mažiausias augimas pastebimas 2005, 2008 ir 2009 metais, kuomet išduotų licencijų padaugėjo atitinkamai 1,97 proc., 2,2 proc. ir 1,19 proc. Visais kitais metais stebėtas 4,45 – 7 proc. augimas. Tokia išduotų licencijų statistika rodo vis didėjantį prekybos taškų skaičių, vadinasi, kartu ir didėjantį prieinamumą bei pasiūlą.

25 pav. Savivaldybių išduotas licencijų skaičius verstis mažmenine prekyba alkoholiu

Šaltinis: sudaryta remiantis Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento duomenimis.

Apibendrinant, iš statistinės analizės matyti, kad pagrindinis Lietuvos sveikatos programos tikslas dėl alkoholio vartojimo mažinimo, nebuvo pasiektas, nes alkoholio vartojimą iki 2010 m. norėta sumažinti 25 proc., tačiau jo vartojimas nuo 1998 m. išaugo 19 proc. Bendrai rodiklių dinamiką galima išskirti į du laikotarpius, kuomet iki 2007 m. stebimas daugumos statistinių rodiklių blogėjimas, tuo tarpu nuo 2008 m. jau stebimos teigiamos tendencijos: sumažėjęs alkoholio vartojimas, alkoholio sąlygotų mirčių skaičius, alkoholinių psichozių skaičius, apsinuodijimas alkoholiu, padidėjęs alkoholinių gėrimų kainos. Nors tikslas iki 50 proc. sumažinti nusikaltimų, kuriuos padaro neblaivūs asmenys skaičių, nebuvo pasiektas, tačiau rezultatai neblogi. Ypatingai geri rezultatai pasiekti valdant situaciją keliuose, kuomet eismo įvykių, juose žuvusiųjų ir sužeistųjų skaičius dėl neblaivių eismo dalyvių kaltės sumažėjo daugiau nei du kartus.

3.2. Alkoholio kontrolės politikos veiksmų analizė

Norint įvertinti alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimus, taip pat tikslinga išanalizuoti alkoholio kontrolės politikos veiksmus tuo laikotarpiu, todėl šiame poskyriuje nagrinėjami pagrindiniai su alkoholio kontrole susiję teisės aktai (Alkoholio kontrolės įstatymas, Akcizų įstatymas, Administracinių teisės pažeidimų kodeksas) bei jų pakeitimai.

Analizuojant teisinę bazę buvo atrinkti esminiai politikos veiksmai galimai turėję įtakos alkoholio vartojimo situacijai Lietuvoje 1998-2010 metų laikotarpiu, kurie chronologine tvarka pateikti 4 lentelėje. Lentelėje suformuota skiltis „vertinimas“, padeda nustatyti teigiamų ir neigiamų sprendimų santykį.

LSP įgyvendinimo laikotarpiu vien tik Alkoholio kontrolės įstatymas buvo keistas 27 kartus. Tai vienas dažniausiai keičiamų įstatymų šalyje. Kaip matome iš lentelės daugiausiai įstatymo pataisų būta 2002 ir 2008 m. Taip pat matyti, kad iki 2008 m. vyravo santykinai didesnis neigiamų sprendimų

skaičius. Be to, pastebėta, kad neretai griežtinant vieną sritį, kita tuo pat metu buvo liberalizuojama (pvz., 2002 m. pailgintas reklamos ribojimo laikas, tačiau leista reklamuoti stipresnius alkoholinius gėrimus; 2007 m. padidinta pinigine bausmė už alkoholinių gėrimų nupirkimą nepilnamečiui, tačiau sumažinta finansinė atsakomybė už kitus pažeidimus ir pan.). Santykinai didesnis teigiamų sprendimų skaičius matomas nuo 2008 m.

Panaši situacija pastebima analizuojant ir Akcizų įstatymo pakeitimus. Iki 2008 m. kelis kartus buvo mažinamas akcizas, sudaromos palankesnės sąlygos smulkiesiems aludariams ir pan., tačiau situacija nuo 2008 m. atitinkamai gerėjo.

Atlikus alkoholio prevencinių programų paiešką, Lietuvos Respublikos Seimo internetiniame puslapyje dokumentų paieškoje, rastos tik dvi Lietuvoje priimtose alkoholio prevencinės programos:

- *Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa.* Patvirtinta 2006 metais. Programos tikslas – ugdyti asmenį, motyvuotą sveikai gyventi, nevartoti alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų. Programa integruojama į ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupių veiklas, dalykų pamokas pagal bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, klasės valandėles, po pamokinę ir projektų veiklą, organizuojamus renginius¹⁵⁰.
- *Blaivybės metų programa.* Patvirtinta 2008 metais. Programos tikslas – ugdyti visuomenės, ypač vaikų ir jaunimo, blaivybės nuostatas, skatinti blaiviai gyventi, plėtoti valstybės, savivaldybių institucijų ir įstaigų, nevalstybinių organizacijų ir bendruomenės bendradarbiavimą skleidžiant blaivybės idėjas visuomenėje, diegiant vaikams ir jaunimui vertybines sveiko gyvenimo būdo nuostatas. Buvo numatyti tokie programos uždaviniai: 1) siekti, kad visuomenė būtų daugiau informuota apie alkoholio vartojimą ir padarinius; 2) skleisti blaivybės idėjas¹⁵¹.

PSO rekomenduoja alkoholio vartojimo problemoms spręsti pasitelkti pirmiausia rinkos reguliavimo priemones. Iš šių priemonių galima paminėti alkoholinių gėrimų reklamos draudimą, prieinamumo mažinimą (pardavimo vietų bei laiko ribojimą) bei kainų didinimą. Tačiau kaip matome iš lentelės, kad bent jau iki 2007 metų, šiomis priemonėmis Lietuvoje nebuvo pasinaudota. Padidintas alkoholinių gėrimų prieinamumas, leidus alkoholinius gėrimus pardavinėti degalinėse, sanatorijose, prekyba alkoholiniais gėrimais leista 24 valandas per parą, sumažintas akcizas alkoholiniams gėrimams, sąmoningai paliktos įstatymo spragos (pvz., pirmenybės teikimas natūralios fermentacijos alkoholinių gėrimų gamybai, importui ir pardavimui; reklama nelaikymas alkoholinius gėrimus gaminančių arba jais prekiaujančių įmonių registruoti pavadinimai (jei alkoholinių gėrimų gamintojo pavadinimas yra sudedamoji šių įmonių registruoto pavadinimo dalis)) leido vykdyti agresyviai

¹⁵⁰ LR švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 17 d. įsakymas Nr. ISAK-494 „Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 33-1197. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=272725&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 09 02]

¹⁵¹ LR Vyriausybės 2008 m. sausio 9 d. nutarimas Nr. 19 „Dėl Blaivybės metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 8-277. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=313054&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 09 02]

alkoholio rinkos plėtrą. Šie ir kiti panašūs sprendimai bei vykdyta veikla prieštaravo Alkoholio kontrolės įstatymo paskirčiai – mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui, alkoholio kontrolės politikos principams (žr. 2.1.), taip pat prieštaravo ir Valstybės alkoholio kontrolės programai (žr. 2.1.). Tai, 2007 metais konstatavo ir Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius¹⁵²: „<...> nors LR Alkoholio kontrolės įstatymas apibrėžia valstybės politikos principus valstybės politikos principus, kuriais vadovaujantis galima sumažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, ypač – nepilnamečių, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo žalą sveikatai ir ūkiui, tačiau pagrindiniai politikos principai, pavyzdžiui, mokesčiais mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą, riboti alkoholinių gėrimų pardavimo ir vartojimo skatinimą, drausti priemones, skatinančias jaunimą pirkti ir vartoti alkoholinius gėrimus, nėra įgyvendinami“. Seimo kontrolieriaus nuomone, įstatymas neveikia ta kryptimi, kuria turėtų.

2007 m. Nacionalinė sveikatos taryba posėdžio nutarime¹⁵³ taip pat pabrėžė, kad šalyje vykdoma alkoholio politika ne mažina, bet didina alkoholio vartojimą ir sunkina su tuo susijusias pasekmes. Posėdyje akcentuota, kad nepaisant to, kad pagrindiniais alkoholio kontrolės programos vykdytojais yra paskirtos SAM ir VTAKT, rengiant ir priimant sprendimus dėl Alkoholio kontrolės įstatymo, dominuojantį vaidmenį vaidina Ūkio ministerija, o VTAKT jau antrą kartą ruošiamasi naikinti, kaip neparankią instituciją. Pabrėžta, kad, svarstant Alkoholio kontrolės įstatymo pataisas, pagrindiniu komitetu Seime skiriamas ne Sveikatos reikalų, o Ekonomikos komitetas. NST tuometinę (iki 2007 m.) alkoholio situaciją Lietuvoje įvardino kaip kritinę, darančią didelę žalą Lietuvos žmonių, ypač vaikų ir jaunimo sveikatai bei valstybės socialinei ir ekonominei plėtrai. NST pritardama PSO alkoholio kontrolės politikos ir strategijos, Europos Alkoholio Chartijos, LSP nuostatoms bei principams, siūlė iš pagrindų sugriežtinti alkoholio kontrolę šalyje be kompromisų taikant mokslu pagrįstas ir patvirtintas efektyviausias priemones: mažinti alkoholio pasiūlą ir prieinamumą, didinant gėrimų kainas, ribojant pardavimo vietas ir laiką, padidinti amžiaus ribą, nuo kurios leidžiama vartoti alkoholį, visiškai uždrausti alkoholio reklamą ir griežtai laikytis Alkoholio kontrolės įstatymo. 2008 metais priimti teigiami pakeitimai rodo, kad vistiek buvo išklaudyta ekspertų nuomonė ir pradėti taikyti griežtesni apribojimai.

¹⁵² LR Seimo kontrolieriaus 2007 m. sausio 9 d. pažyma Nr. 4D-2006/01-1070 „Dėl Seimo kontrolieriaus iniciatyva pradėto tyrimo“ <http://www.lrski.lt/print.php?p=0&l=LT&n=62&pazyma=2000> [žiūrėta 2011 09 14]

¹⁵³ Nacionalinė sveikatos taryba alkoholio vartojimo situaciją įvardina kaip kritinę. http://sena.sam.lt/main/news/pranesimai_s_paudai?id=4668 [žiūrėta 2012 01 20]

4 lentelė. Alkoholio kontrolės politikos veiksmai 1998-2012 metų laikotarpiu

METAI	SPRENDIMAS/VEIKSMAS	Vertinimas*
1998 m.	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (1998-12-10, Nr. VIII-961)¹⁵⁴</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uždrausta prekiauti alk. gėrimais parodose ir mugėse (išskyrus iki 13 proc. stiprumo alk. gėrimus). ▪ Nuo 12 iki 13 proc. padidinta maksimali leidžiama koncentracija alk. gėrimuose prekiaujant masiniuose renginiuose. ▪ Praplėstos pilstomų alk. gėrimų realizavimo vietos (įtraukta galimybė prekiauti stacionariuose pastatuose vykstančiuose mugėse ir parodose, bei nestacionariuose maitinimo įstaigose - poilsio ir turizmo laikotarpiu (apribojant alk. koncentraciją iki 22 proc.). ▪ Leista prekiauti alumi degalinėse bei šalia jų esančiuose prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse. 	+ - - -
1999 m.	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (1999-06-15, Nr. VIII-1232)¹⁵⁵</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nuo 2000 iki 100 000 dekalitų padidinta alaus gamybos per metus riba leidžianti įmonėms, neturinčioms galimybės įsirengti nuosavos laboratorijos, pagal sutartis naudotis nustatyta tvarka atestuotomis kitų žinybų ar įmonių maisto produktų kokybės tyrimo laboratorijų paslaugomis. <p><i>Akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas (1998-12-21, Nr. VIII-982)¹⁵⁶</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nustatyta lengvata alų gaminančioms įmonėms 100 000 dekalitų per metus pagamintam ir realizuotam alaus kiekiui taikyti 50 proc. mažesnį akcizo alui tarifą iki Lietuva įstos į Pasaulinę prekybos organizaciją. ▪ Nustatytas mažesnis akcizo tarifas (0,27 lito už 1 proc. tūrinės alk. koncentracijos litre gėrimo) degtinei, kurios alk. koncentracija didesnė kaip 30 proc. tūrio, bet ne didesnė kaip 37 proc. tūrio, ir kuri atitinka Vyriausybės nustatytus technologinius bei kokybės reikalavimus. <p><i>Akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas (1999-07-08, Nr. VIII-1321)¹⁵⁷</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 50 proc. mažesnio akcizo alui tarifo taikymas 100 000 dekalitų per metus pagamintam ir realizuotam alaus kiekiui alų gaminančioms įmonėms numatytas ne ilgiau kaip iki 1999 m. gruodžio 31 d. <p><i>Akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas (1999-09-30, Nr. VIII-1342)¹⁵⁸</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sumažinti akcizo tarifai už 1 proc. tūrinės alk. koncentracijos litre gėrimo: <ul style="list-style-type: none"> • nedenatūruotam etilo alkoholiui – nuo 0,54 iki 0,30 lito; • fermentuotiems gėrimams bei jų mišiniams – nuo 0,20 iki 0,16 lito; • šampanui, putojančiam vynui – nuo 0,42 iki 0,25 lito. 	+ - - + -
2000 m.	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2000-07-18, Nr. VIII-1873)¹⁵⁹</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Palengvinta alk. gėrimų gamybos licencijų išdavimo tvarka panaikinant taisyklę, kuomet 22 proc. ir stipresnius gėrimus leidžiama gaminti tik valstybinėms įstaigoms. <p><i>Akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas (1999-12-23, Nr. VIII-1494)¹⁶⁰</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nustatyta lengvata (50 proc. mažesnio akcizo alui tarifo taikymas 100 000 dekalitų per metus pagamintui ir realizuotui alaus kiekiui alų gaminančioms įmonėms) taikoma tik mažoms įmonėms (per kalendorinius metus pagaminančioms ne daugiau kaip 800 000 dekalitų alaus). 	- +

4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹⁵⁴ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 1998 m. gruodžio 10 d. Nr. VIII-961 // Valstybės žinios. 1998, Nr. 114-3188.

¹⁵⁵ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 1999 m. birželio 15 d. Nr. VIII-1232 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 57-1835.

¹⁵⁶ LR akcizų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 1998 m. gruodžio 21 d. Nr. VIII-982 // Valstybės žinios. 1998, Nr. 114-3194.

¹⁵⁷ LR akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas 1999 m. liepos 8 d. Nr. VIII-1321 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 66-2132.

¹⁵⁸ LR akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas 1999 m. rugsėjo 30 d. Nr. VIII-1342 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 85-2514.

¹⁵⁹ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1873 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1939.

¹⁶⁰ LR akcizų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 1999 m. gruodžio 23 d. Nr. VIII-1494 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 113-3289.

4 lentelės tęsinys

METAI	SPRENDIMAS/VEIKSMAS	Vertinimas*
2001 m.	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2001-04-05, Nr. IX-237)¹⁶¹</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Panaikintas draudimas prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse prekiauti alk. gėrimais nuo 11 valandos iki kitos dienos 6 valandos ryto. ▪ Panaikinta Savivaldos vykdomųjų institucijų teisė riboti nustatytą alk. gėrimų pardavimo laiką atsižvelgians į įmonių padarytus prekybos alk. gėrimais tvarkos pažeidimus ir į atitinkamų policijos komisariatų pasiūlymus. <p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2001-11-13, Nr. IX-600)¹⁶²</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Panaikinta nuosta ypatingais atvejais LR Vyriausybei leidžianti įvesti alk. gėrimų didmeninės ir mažmeninės prekybos valstybės monopolį. ▪ Panaikintas draudimas prekiauti alk. gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse, kurios įrengtos degalinėse ir prie jų. ▪ Panaikintas draudimas prekiauti alk. gėrimais sporto įstaigose. 	- - - - -
2002 m.	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2002-01-17, Nr. IX-714)¹⁶³</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Konkretizuotas (tuo apribojant) draudžiamų gaminti stiprių naminių gėrimų apibrėžimas (alus – 9,5 proc. ir stipresnis, kiti alk. gėrimai – 15 proc. ir daugiau). <p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2002-06-20, Nr. IX-964)¹⁶⁴</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Pakeistas alkoholio kontrolės principas. Siekiama užtikrinti dalies biudžeto lėšų, gautų iš alk. gėrimų gamybos, importo ir prekybos panaudojimą gyventojų sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo programoms įgyvendinti. ▪ Panaikinta prievolė kasmet perregistruoti importo licencijas jas išdavusioje institucijoje. ▪ Leista be specialaus ženklavimo realizuoti natūralios fermentacijos sidrą, kurio tūrinė etilo alk. koncentracija neviršija 8,5 proc. ▪ Leista prekyba alk. gėrimais (neviršijančiais 22 proc.) tarptautinio susisiekimo traukiniuose ir laivuose atskirai įrengtose viešojo maitinimo vietose. ▪ Leista prekiauti pilstomu natūralios fermentacijos sidru (kurio koncentracija neviršija 6 proc.) firminėse gamybos įmonių parduotuvėse, masiniuose renginiuose, parodose bei mugėse. ▪ Praplėstos nestacionarinės prekybos vietos (įtraukti paviljonai ir nestacionarinės degalinės). ▪ Nestacionariose prekybos įmonėse leista prekiauti į tarą supilstytu sidru (kurio koncentracija neviršija 8,5 pro.). ▪ Uždrausta prekyba alk. gėrimais sporto rungtynių metu (išskyrus gėrimus iki 6 proc.). ▪ Panaikintas draudimas prekiauti alk. gerimais mažmeninės prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse, kioskuose įrengtose didmeninės prekybos įmonių ir importuotojų sandėliuose, iš kurių vykdoma didmeninė prekyba alk. gėrimais. ▪ Griežčiau apribotas reklamos draudimas (vietoj ribojimo taikymo tik nacionaliniam radijuje ir televizijoje uždrausta reklama LR įregistruotų radijo ir televizijos stočių, kabelinio radijo ir kabelinės televizijos stočių transliuojamose ir retransliuojamose programose, išskyrus tiesiogiai ir išties iš užsienio retransliuojamas laidas). 	+ + - - - - - + - +

4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹⁶¹ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2001 m. balandžio 5 d. Nr. IX-237 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1016.

¹⁶² LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2001 m. lapkričio 13 d. Nr. IX-600 // Valstybės žinios, 2001, Nr. 99-3531.

¹⁶³ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2002 m. sausio 17 d. Nr. IX-117 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-470.

¹⁶⁴ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2002 m. birželio 20 d. Nr. IX-964 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2632.

4 lentelės tęsinys

METAI	SPRENDIMAS/VEIKSMAS	Vertini- mas*
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prailgintas reklamos ribojimo laikas 30 minučių (nuo 22 val. iki 22 val. 30 min). ▪ Reklamos ribojimo valandomis leista reklamuoti stipresnius alk. gėrimus (buvo – 15 proc., leista - 22 proc.). ▪ Apribota reklama degalinės teritorijoje (buvo ribojama tik degalinėse). ▪ Panaikintas reikalavimas ant išorinių alkoholio reklamos priemonių rašyti įspėjamąjį tekstą apie žalingą alkoholio poveikį sveikatai. ▪ Uždrausta išorinė alkoholio reklama (išskyrus alaus bei natūralios fermentacijos vyno ir sidro reklamą). ▪ Uždrausta alk. gėrimų reklamoje naudoti valstybės institucijų pavadinimą, šių institucijų pastatų atvaizdus ir pan. ▪ Apibrėžta, kad alkoholio reklama nelaikoma informacija apie alkoholinius gėrimus prekybos vietose, informaciniuose pranešimuose, kurie skirti tik alkoholio verslo specialistams, taip pat alkoholinius gėrimus gaminančių arba jais prekiaujančių įmonių registruoti pavadinimai bei prekių ženklai, kai šie pateikiami iškabose ant šių įmonių buveinės ar padalinio pastato bei įmonių transporto. <p><i>Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo įstatymas (2002-01-22, Nr. IX-726)¹⁶⁵</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Patikslinta nuostata užtraukianti baudą ne tik už nepilnamečių nugirdymą, bet ir už alk. gėrimų nupirkimą ar kitokį perdavimą nepilnamečiui. <p><i>LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas (2002-07-05, Nr. 1275)¹⁶⁶</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Priimtas įsakymas dėl tabako, alkoholio, narkotikų ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos švietimo įstaigose. 	<p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">+</p>
2003 m.	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2002-06-20, Nr. IX-964)¹⁶⁷</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Panaikintas draudimas prekiauti alk. gėrimais magistralinių ir krašto kelių pakelėse bei įmonėse, kurios neizoliuotos nuo gyvenamųjų namų ar kitų patalpų nesusijusių su prekių pardavimu ar sandėliavimu. <p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2003-05-15, Nr. IX-1558)¹⁶⁸</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Panaikintas draudimas reklamoje naudoti valstybės institucijų pavadinimą, šių institucijų pastatų atvaizdus ir pan. <p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2003-07-01, Nr. IX-1670)¹⁶⁹</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Imonėms, turinčioms teisę prekiauti alk. gėrimais, uždrausta visų alk. gėrimų rūšių produkciją teikti į loterijas, konkursus, žaidimus kaip prizus arba kartu su jais (iki tol išimtis buvo alus ir putojantis vinas, kurių tūrinė etilo alk. koncentracija neviršijo 15 proc.). ▪ Patikslinta, kad reklama nelaikoma gėrimų prekybos vietoje esanti 30 str. šeštojoje dalyje leidžiama pateikti informacija (gamintojo, prekybos įmonės pavadinimas, prekių ženklas, alk. gėrimų pavadinimai, kainos, informacija apie alk. vartojimo žalą sveikatai). 	<p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">-</p>

4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹⁶⁵ LR administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas 2002 m. sausio 22 d. Nr. IX-726 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-477.

¹⁶⁶ LR švietimo ir mokslo ministro 2002 m. liepos 5 d. įsakymas Nr. 1275 „Dėl tabako, alkoholio, narkotikų ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos švietimo įstaigose“ // Valstybės žinios 2002, Nr. 79-3377. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=175854&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 10 15]

¹⁶⁷ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2002 m. birželio 20 d. Nr. IX-964 // ten pat.

¹⁶⁸ LR alkoholio kontrolės įstatymo papildymo ir pakeitimo įstatymas 2003 m. gegužės 15 d. Nr. IX-1558 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2312.

¹⁶⁹ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2003 m. liepos 1 d. Nr. IX-1670 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 70-3169.

4 lentelės tęsinys

METAI	SPRENDIMAS/VEIKSMAS	Vertinimas*
	<p>Todėl ši informacija leista degalinėse ir jų teritorijose, masiniuose renginiuose esančiose prekybos vietose. Masiniuose renginiuose (išskyrus renginius, skirtus vaikams ir paaugliams iki 18 metų) taip pat leista pateikti renginį remiančios ir gaminančios alk. gėrimus įmonės pavadinimas ir (ar) prekės ženklas, pagal turinį ir formą neprieštaraujantys teisės aktų reikalavimams.</p> <p><i>LR Seimo nutarimas (2003-03-20, Nr. IX-1383)¹⁷⁰</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Patvirtinta Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa. 	+
2004 m.	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymas (nauja redakcija: 2004-03-09, Nr. I-857)¹⁷¹</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Leista valstybės valdžios ir valdymo institucijų patalpose įrengtose viešojo maitinimo įmonėse prekiauti alk. gėrimais. ▪ Pakoreguoti ir papildyti alkoholio kontrolės principai. Pirmenybės teikimas natūralios fermentacijos alk. gėrimų gamybai, importui ir pardavimui; Priemonių, skatinančių jaunimą pirkti ir vartoti alk. gėrimus draudimas. Mokslinių tyrimų bei informacijos apie alkoholio vartojimo žalą sveikatai skleidimo visuomenei skatinimas; Bendradarbiavimo su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis ir tarptautinėmis organizacijomis alkoholio vartojimo mažinimo klausimais stiprinimas. <p><i>LR Vyriausybės nutarimas (2004-08-26, Nr. 20)¹⁷²</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Patvirtintos paskaitų kurso apie alkoholio ir narkotikų žalą žmogaus sveikatai taisyklės. Paskaitų kursą privalo išklausti asmenys, kuriems atimta teisė vairuoti transporto priemonę dėl teisės pažeidimo padarymo esant neblaiviam arba apsvaigusiam nuo narkotikų, vaistų ar kitų svaigiuųjų medžiagų. <p><i>Akcizų įstatymas (2004-01-29, Nr. IX-569)¹⁷³</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nuo 100 000 iki 10 000 hektolitro sumažintas per metus pagaminto alaus kiekis, kuriam taikomas 50 proc. mažesnis akcizo tarifas; Pakeistas mažos alaus daryklos apibrėžimas, nustatant, kad maža darykla, kuriai taikoma ši lengvata, laikoma per kalendorinius metus ne daugiau kaip 80 000 hektolitro alaus pagaminanti įmonė (buvo – 800 000 hektolitro). 	- + + +
2005 m.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Startavo socialinė saugaus eismo akcija „Nevairuok išgėręs“¹⁷⁴. <p><i>LR Vyriausybės nutarimas (2005-07-08, Nr. 759)¹⁷⁵</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Patvirtinta Valstybinė saugaus eismo automobilių keliais 2005-2010 m. programa. 	+ +
2006 m.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Startavo socialinė akcija „STOP karui keliuose“¹⁷⁶. <p><i>Švietimo ir mokslo ministro įsakymas (2006-03-17, Nr. ISAK-494)¹⁷⁷</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Patvirtinta Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa. 	+ +

4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹⁷⁰ LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 „Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 32-1318.

¹⁷¹ LR alkoholio kontrolės įstatymo nauja redakcija 2004 m. kovo 9 d. Nr. I-857 // Valstybės žinios. 2004, Nr. 47-1548.

¹⁷² LR Vyriausybės 2004 m. sausio 8 d. Nr. 20 nutarimas „Dėl paskaitų kurso apie alkoholio ir narkotikų žalą žmogaus sveikatai taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 133-4814. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=240767&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 07 14]

¹⁷³ LR akcizų įstatymas 2004 m. sausio 29 d. Nr. IX-569 // Valstybės žinios. 2004, Nr. 98-3482.

¹⁷⁴ <http://www.vtv.lt/naujienos/sveikata/nevairuok-isingeres-pirmasis-etapas-nemokami-autobusai-2.html> [žiūrėta 2011 02 10]

¹⁷⁵ LR Vyriausybės 2005 m. liepos 8 d. nutarimas Nr. 759 „Dėl Valstybinės saugaus eismo automobilių keliais 2005-2010 m. programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 84-3117. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259383&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 02 10]

¹⁷⁶ <http://www.lrt.lt/stop/> [žiūrėta 2011 02 22]

¹⁷⁷ LR švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 17 d. įsakymas Nr. ISAK-494 „Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 33-1197.

4 lentelės tęsinys

METAI	SPRENDIMAS/VEIKSMAS	Vertini- mas*
	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2006-11-09, Nr. X-889)¹⁷⁸</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uždrausta prekiauti alk. gėrimais kiekvienų metų rugsėjo 1 dieną. ▪ Patikslinta nuostata, reglamentuojanti Savivaldybių taryboms suteiktą teisę riboti ar uždrausti prekybą alk. gėrimais (buvo – oficialių švenčių metu, leista – švenčių metu). 	<p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">+</p>
2007 m.	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2007-06-21, Nr. X-1198)¹⁷⁹</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Įvestas reikalavimas įmonėms, norinčioms gauti licenciją verstis mažmenine prekyba alk. gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse, įrengtose daugiabučiuose gyvenamuosiuose namuose, gauti daugiabučio gyvenamojo namo savininkų bendrijos susirinkimo arba, jeigu ši bendrija neįsteigta ar bendrija valdo daugiau kaip vieną daugiabutį gyvenamąjį namą, gyvenamojo namo patalpų savininkų ir neprivatizuotų butų nuomininkų daugumos sutikimą (sutikimą pasirašantys asmenys gali jame nurodyti prekybos alk. gėrimais laiką). ▪ Gamybos, didmeninės ir mažmeninės prekybos alk. produktais licencijos neišduodamos ne tik naujai įsteigtoms, bet apskritai visoms įmonėms, kurių steigėjai ar vadovai buvo įmonių, kurioms panaikintas licencijų galiojimas pagal šios įstatymo 34 str. 18 dalį, steigėjai, administracijos vadovai ar kiti darbuotojai nurodyti 34str. 18 dalyje. ▪ Kioskuose, nestacionariose degalinėse, paviljonuose, automobiliuose-parduotuvėse ir stacionarių prekybos įmonių nespacializuotuose skyriuose leista prekiauti gamyklų supilstytais į tarą alaus mišiniais su nealk. gėrimais. ▪ Uždrausta prekiauti alk. gėrimais prekybos įmonėse, įrengtose daugiabučiuose gyvenamuosiuose namuose nuo 22 iki 9 valandos. ▪ Leista prekiauti pilstomai alaus mišiniais su nealk. gėrimais firminėse gamybos įmonių parduotuvėse, masiniuose renginiuose, parodose bei mugėse (iki 6 proc. stiprumo). ▪ Papildytos išorinės reklamos draudimo išimtys įtraukiant alaus mišnius su nealk. gėrimais. ▪ Nuo 80 000 iki 50 000 litų sumažinta maksimali finansinė atsakomybė už alkoholio produktų, neatitinkančių LR galiojančių saugos ar kokybės reikalavimų, gaminimą ir pardavimą, alkoholio produktų gaminimą, laikymą, gabenimą ir pardavimą neturint šiai veiklai atitinkamos licencijos, alkoholio produktų importą, neinformuojant LR Vyriausybės įgaliotos institucijos ir pan. ▪ Nuo 1 iki 3 metų pratęstas terminas, kuomet už pakartotiną 18 str. 4 dalies 3 punkto reikalavimo pažeidimą panaikinamas licencijos galiojimas neišduodant 1 metus. <p><i>Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo įstatymas (2007-04-19, Nr. X-1101)¹⁸⁰</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Padidinta pinigine bausme už alk. gėrimų nupirkimą ar kitokį perdavimą nepilnamečiui, taip pat už nepilnamečio nugirdymą. 	<p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">+</p>
2008 m.	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2007-06-21, Nr. X-1198)¹⁸¹</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nuo 100 000 iki 50 000 dekalitų sumažinta alaus gamybos per metus riba leidžianti įmonėms, neturinčioms galimybės įsirengti nuosavos laboratorijos, pagal sutartis naudotis nustatyta tvarka atestuotomis kitų žinybų ar įmonių maisto produktų kokybės tyrimo laboratorijų paslaugomis. 	<p style="text-align: center;">+</p>

4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹⁷⁸ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2006 m. lapkričio 9 d. Nr. X-889 // Valstybės žinios. 2006, Nr. 127-482.

¹⁷⁹ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2007 m. birželio 21 d. Nr. X-1198 // Valstybės žinios. 2007, Nr. 77-3041.

¹⁸⁰ LR administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymo ir pakeitimo įstatymas 2007 m. balandžio 19 d. Nr. X-1101 // Valstybės žinios. 2007, Nr. 49-1880.

¹⁸¹ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2007 m. birželio 21 d. Nr. X-1198 // ten pat.

4 lentelės tęsinys

METAI	SPRENDIMAS/VEIKSMAS	Vertinimas*
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uždrausta reklama LR jurisdikcijai priklausančių transliuotojų ir retransliuotojų transliuojamose programose nuo 6 iki 23 valandos (iki tol – nuo 15 val. iki 22 val. 30 min., šeštadieniais, sekmadieniais ir moksleivių atostogų dienomis – nuo 8 iki 22 val. 30 min.). <i>LR Vyriausybės nutarimas (2008-01-09, Nr. 19)¹⁸²</i> 	+
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Patvirtinta Blaivybės metų programa. <i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2008-04-18, Nr. X-1508)¹⁸³</i> 	+
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Leista alkoholio reklama tiesiogiai transliuojamose ar retransliuojamose tarptautinių meno, kultūros ar sporto renginių transliacijų metu. 	-
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Patikslinta, kad reklama nelaikomi alk. gėrimus gaminančių arba jais prekiaujančių įmonių registruoti pavadinimai ar prekių ženklai, kai šie netikėtai matomi transliuojamose ar retransliuojamose programose ir kai šių pavadinimų bei prekių ženklų atvaizdai yra šalutiniai, palyginti su transliuojamos ar retransliuojamos programos vaizdais. 	-
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nuo 2012 m. sausio 1 d. numatyta uždrausti alkoholio reklamą visuomenės informavimo priemonėse. 	+
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nuo 2012 m. sausio 1 d. numatyta uždrausti išorinę alkoholio reklamą. <i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2008-10-14, Nr. X-1750)¹⁸⁴</i> 	+
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Leista prekiauti alk. gėrimais viešbučių kambariuose įrengtuose minibaruose. 	-
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kiekvienų metų rugsėjo 1 dieną alk. gėrimais leista prekiauti viešojo maitinimo įmonėse, tarptautinio susisiekimo traukiniuose, laivuose, orlaiviuose, viešbučių kambariuose įrengtuose minibaruose, taip pat neapmuitinamose parduotuvėse ir specialiose prekybos vietose, kuriose alk. gėrimai parduodami tik iš Lietuvos išvykstantiems keleiviams. 	-
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Padidinta finansinė atsakomybė už 29 str. (Alkoholio reklamos ribojimas) reikalavimų nesilaikymą. Bauda nuo 10 000 iki 50 000 litų (buvo nuo 1000 iki 10 000). Už pakartotinį pažeidimą, padarytą per dvejus metus nuo baudos paskyrimo – nuo 50 000 iki 100 000 litų (buvo – nuo 10 000 iki 20 000 litų). 	+
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Papildyti licencijos gaminti alkoholio produktus, verstis didmenine ar mažmenine prekyba alk. gėrimais galiojimo panaikinimo atvejai. <i>Akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas (2007-12-06, Nr. X-1355)¹⁸⁵</i> 	+
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Padidintas akcizo tarifas už produkto hektolitrą: <ul style="list-style-type: none"> • alui - nuo 7 iki 7,7 litų. • vynui ir kitiems fermentuotiems gėrimams (ne stipresniems nei 8,5 proc.) – nuo 40 iki 48 litų.; stipresniems nei 8,5 proc. – nuo 150 iki 180 litų; • etilo alkoholiui – nuo 3200 iki 3840 litų. 	+
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Padidinta pinigine bausme ir pailgintas teisės vairuoti transporto priemonę atėmimo terminas už transporto priemonių vairavimą, kai nustatomas vidutinis neblaivumo laipsnis. <i>Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo įstatymas (2007-12-13, Nr. X-1365)¹⁸⁶</i> 	+
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pailgintas teisės vairuoti transporto priemonę atėmimo terminas už vairavimą apsvaigus nuo narkotinių, psichotropinių ar kt. medžiagų, apsvaigimo patikrinimo vengimą bei psichiką veikiančių medžiagų vartojimą po eismo įvykio iki aplinkybių nustatymo. 	+
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nuo 0,4 iki 0,2 promilių sumažinta leistina alkoholio koncentracija kraujyje, asmenims kurių vairavimo stažas iki dvejų metų. 	+

4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹⁸² LR Vyriausybės 2008 m. sausio 9 d. nutarimas Nr. 19 „Dėl Blaivybės metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, r. 8-277. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=313054&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 05 15]

¹⁸³ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2008 m. balandžio 18 d. Nr. X-1508 // Valstybės žinios. 2008, Nr. 48-1771.

¹⁸⁴ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2008 m. spalio 14 d. Nr. X-1750 // Valstybės žinios. 2008, Nr. 123-4660.

¹⁸⁵ LR akcizų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2007 m. gruodžio 6 d. Nr. X-1355 // Valstybės žinios. 2007, Nr. 132-5358.

¹⁸⁶ LR administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas 2007 m. gruodžio 13 d. Nr. X-1365 // Valstybės žinios. 2007, Nr. 138-5641.

4 lentelės tęsinys

METAI	SPRENDIMAS/VEIKSMAS	Vertini- mas*
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Padidinta piniginė bauda ir galimas administracinis areštas už transporto priemonių vairavimą nebliaviam, neturint teisės vairuoti, arba už apsvaigimo patikrinimo vengimą bei psichiką veikiančių medžiagų vartojimas po eismo įvykio iki aplinkybių nustatymo. <i>Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo įstatymas (2008-10-14, Nr. X-1751)</i>¹⁸⁷ ▪ Nustatytos piniginės baudos už girtų nepilnamečių nuo 16 iki 18 metų pasirodymą viešose vietose ir alk. gėrimų gėrimą. ▪ Nustatytos piniginės baudos už asmenų iki 18 metų alk. gėrimų vartojimą ar jų turėjimą. 	+ + +
2009 m.	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2008-10-14, Nr. X-1750)</i>¹⁸⁸</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uždrausta vartoti, laikyti ir gabenti alkoholio produktus atidarytoje pakuotėje automobilių salonuose, išskyrus autotransporto priemones, kurių salonas yra stacionariai atskirtas nuo vairuotojo vietos. ▪ Gamyklų supilstytai į tarą natūral. fermentacijos sidru (iki 8,5proc.), alumi ir jo mišiniais su nealk. gėrimais prekybą kioskuose, nuspręsta uždrausti nuo 2010 m. sausio 1 d. ▪ Uždrausta asmenims iki 18 metų vartoti alk. gėrimus ar jų turėti. ▪ Nuo 13 iki 6 proc. sumažinta alk. koncentracija natūralios fermentacijos alk. gėrimuose, kuriais leidžiama prekiauti masiniuose renginiuose ir mugėse. ▪ Uždrausta prekiauti ir vartoti alk. gėrimus sanatorijose įrengtose viešojo maitinimo įmonėse. ▪ Uždrausta prekiauti alk. gėrimais mažmeninės prekybos įmonėse, kuriose vaikams ir paaugliams skirtų prekių dalis sudaro 30 arba daugiau procentų mažmeninės prekių apyvartos (anksčiau leista iki 50 proc.). ▪ Mažmeninės prekybos alk. gėrimais įmonėms vykdančioms viešojo maitinimo veiklą įvesta prievolė užtikrinti, kad prekybos alk. gėrimais vietose asmenys iki 18 metų nevirtotų alk. gėrimų. ▪ Uždrausta prekiauti alk. gėrimais mažmeninės prekybos įmonėse nuo 22 iki 8 val. (išskyrus savivaldybių tarybų ribojamus atvejus ir tarptautinio susisiekimo traukiniuose, laivuose, orlaivuose, neapmuitinamose parduotuvėse, specialiose prekybos vietose, parduodamus gėrimus tik iš Lietuvos Respublikos išvykstantiems keleiviams. <p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2009-12-17, Nr. XI-572)</i>¹⁸⁹</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uždrausta fiziniams asmenims, turintiems verslo liudijimą, suteikiantį teisę verstis išvežiojamąja prekyba maisto produktais, jų darbo metu specialiai šiai prekybai pritaikytuose automobiliuose-parduotuvėse laikyti ir gabenti alk. produktus, taip pat taksi vairuotojams darbo metu draudžiama automobiliuose laikyti ir gabenti alk. produktus. ▪ Iki 2012 m. sausio 1 d. pratęstas terminas, leidžiantis gamyklų supilstytai į tarą natūralios fermentacijos sidru (iki 8,5 proc.), alumi ir alaus mišiniais su nealk. gėrimais prekiauti kioskuose. <p><i>Akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas (2008-12-19, Nr. XI-79)</i>¹⁹⁰</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Padidintas akcizo tarifas už produkto hektolitrą: <ul style="list-style-type: none"> • Alui – nuo 7,7 iki 8,5 litų; • vynui (ne stipresniam nei 8,5 proc.) – nuo 48 iki 53 litų; 	+ + + + + + + + + - +

4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹⁸⁷ LR administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas 2008 m. spalio 14 d. Nr. X-1751 // Valstybės žinios. 2008, Nr. 123-4661.

¹⁸⁸ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2008 m. spalio 14 d. Nr. X-1750 // ten pat.

¹⁸⁹ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2009 m. gruodžio 17 d. Nr. XI-572 // Valstybės žinios. 2009, Nr. 154-6951.

¹⁹⁰ LR akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas 2008 m. gruodžio 19 d. Nr. XI-79 // Valstybės žinios. 2008, 149-6005.

4 lentelės tęsinys

METAI	SPRENDIMAS/VEIKSMAS	Vertini- mas*
	<ul style="list-style-type: none"> • kt. fermentuotiems gėrimams (stipresniems nei 8,5 proc.) – nuo 48 iki 58 litų; • etilo alkoholiui – nuo 3840 iki 4416 litų. <ul style="list-style-type: none"> ▪ Panaikinta lengvata mažoms alų gaminančioms įmonėms. 	+
2010 m.	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2010-06-17, Nr. XI-909)</i>¹⁹¹</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Savivaldybių taryboms suteikta teisė neišduoti licencijos verstis mažmenine prekyba alk. gėrimais, atsižvelgiant į prekybos alk. gėrimais vietą, gyventojų, bendrijų, bendruomenių ar jų atstovų, visuomeninių organizacijų ar kitų institucijų raštu pareikštą nuomonę bei policijos komisariatų pasiūlymus. 	+
1998-2010 metų laikotarpio Lietuvos sveikatos programos pabaiga		
2011 m.	<p><i>LR Vyriausybės nutarimas (2010-12-29, Nr. 1863)</i>¹⁹²</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ VTAKT ir Narkotikų kontrolės departamentas reorganizuoti į NTAKD. <p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2011-05-24, Nr. XI-1406)</i>¹⁹³</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nustatyta, kad įmonės, gaminančioms per metus iki 100 hektolitrių natūralios fermentacijos madaus ar vaisių vyno ir neturinčios galimybės įsirengti nuosavos laboratorijos, gali pagal sutartis naudotis nustatyta tvarka atestuotų kitų institucijų ar įmonių maisto produktų kokybės tyrimo laboratorijų paslaugomis. <p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2011-12-06, Nr. XI-1779)</i>¹⁹⁴</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Atšauktas nuo 2012 m. sausio 1 d. turėjęs įsigalioti alk. reklamos visuomenės informavimo priemonėse draudimas. ▪ Atšauktas nuo 2012 m. sausio 1 d. turėjęs įsigalioti išorinės alk. reklamos draudimas. <p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2011-12-23, Nr. XI-1911)</i>¹⁹⁵</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Panaikintas įstatyme numatytas alkoholio kontrolės principas teikti pirmenybę natūralios fermentacijos alk. gėrimų gamybai, importui ir pardavimui. ▪ Uždrausta vartoti alk. gėrimus sporto renginių metu salėse, kuriose jie vyksta. 	- - - +
2012 m.	<p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2009-12-17, Nr. XI-572)</i>¹⁹⁶</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uždrausta prekiauti gamyklų supilstytais į tarą natūralios fermentacijos sidru (iki 8,5 proc.), alumi ir alaus mišiniais su nealk. gėrimais kioskuose. <p><i>Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (2011-12-23, Nr. XI-1911)</i>¹⁹⁷</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uždrausta viešojo maitinimo vietoje prekiauti alk. gėrimais nuo 22 iki 8 val. Draudimas netaikomas maitinimo vietoje, turinčiose licencijas mažmeninei prekybai alk. gėrimais, parduodamiems pilstomiems alk. gėrimams arba atidarytoje pakuotėje ir tik vartoti vietoje. ▪ Degalinėse leidžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais vykdant tik mažmeninės prekybos veiklą (nuo 22 val. iki 8 val. nėra galimybės įsigyti alk. gėrimų degalinėse). ▪ Nuo 2013 m. sausio 1 d. mažmeninės prekybos vietoje draudžiama parduoti alų, sidrą, alaus mišinius su nealk. gėrimais, alk. kokteilius, išpilstytus į didesnę negu vieno litro tarą. Už šio reikalavimo nesilaikymą įmonės baudžiamos nuo 1000 iki 3000 tūkst. litų bauda. ▪ Nuo 2013 m. sausio 1 d. draudžiama parduoti didesnės kaip 7,5 proc. koncentracijos alų, sidrą, alaus mišinius su nealk. gėrimais ir alk. kokteilius. Už šio reikalavimo nesilaikymą įmonės baudžiamos nuo 1000 iki 3000 tūkstančių litų bauda. ▪ Nuo 2016 m. sausio 1 d. uždrausta prekiauti alk. gėrimais degalinėse. ▪ Nuo 2016 m. sausio 1 d. sumažinta paviljonuose ir automobilinėse parduotuvėse leidžiama prekiauti alk. koncentracija nuo 8,5 proc. iki 7,5 proc. gamyklų supilstytais į tarą natūralios fermentacijos sidre, aluje ir alaus mišiniuose su nealk. gėrimais. 	+ + + + + +

* „+“ – teigiamas veiksmas; „-“ – neigiamas veiksmas.

¹⁹¹ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2010 m. birželio 17 d. Nr. XI-909 // Valstybės žinios. 2010, Nr. 76-3868.

¹⁹² LR Vyriausybės 2010 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 1863 // Valstybės žinios. 2010, Nr. 2-42. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390418&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2012 02 02]

¹⁹³ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 m. gegužės 24 d. Nr. XI-1406 // Valstybės žinios. 2011, Nr. 65-3049.

¹⁹⁴ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 m. gruodžio 6 d. Nr. XI-1779 // Valstybės žinios. 2011, Nr. 153-7207.

¹⁹⁵ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2011 m. gruodžio 23 d. // Valstybės žinios. 2011, Nr. 165-7859.

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2009 m. gruodžio 17 d. Nr. XI-572 // ten pat.

¹⁹⁷ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2011 m. gruodžio 23 d. // ten pat.

Nepaisant to, kad programa baigėsi 2010 metais, verta peržvelgti ir vėlesnius politikos sprendimus, kad būtų galima numatyti alkoholio kontrolės politikos kryptį. Kaip matome iš lentelės (žr. 4 lentelę), alkoholio politika ir toliau buvo griežtinama: panaikintas įstatyme numatytas alkoholio kontrolės principas teikti pirmenybę natūralios fermentacijos alkoholinių gėrimų gamybai, importui ir pardavimui, uždrausta vartoti alkoholinius gėrimus sporto renginių metu salėse, kuriose jie vyksta, uždrausta prekiauti alumi ir alaus mišiniais kioskuose, degalinėse leidžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais vykdant tik mažmeninės prekybos veiklą, todėl nėra galimybės įsigyti alkoholinių gėrimų degalinėse nuo 22 val. iki 8 val., o nuo 2016 m. jose bus visiškai draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais. Vienas esminių neigiamų politinių sprendimų yra nuo 2012 m. sausio 1 d. turėjusio įsigalioti visiško alkoholio reklamos draudimo panaikinimas. Pastarasis draudimas būtų buvęs didelis žingsnis į priekį siekiant sumažinti alkoholio vartojimą šalyje.

3.3. 1998-2010 m. laikotarpio politinių veiksmų ir statistinių rezultatų sąsajos

Poskyriuje 3.1. aptarta statistika parodė, kad iki 2007 metų nuosekliai didėjęs alkoholio vartojimas neišvengiamai lėmė gyventojų sveikatos blogėjimą, mirčių nuo alkoholio sukeltų ligų skaičiaus didėjimą ir augantį socialinių problemų skaičių. Blogėjančiai situacijai įtakos galėjo turėti tuo laikotarpiu liberalizuota prekyba (prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse leista prekiauti alkoholiniais gėrimais visą parą, leista prekyba degalinėse, sanatorijose, gyvenamuosiuose namuose, sumažintas akcizas alkoholiniams gėrimams), žema alkoholio kaina, intensyvi reklama, augantis importas, gamyba ir kiti veiksniai.

Gilinantį į atskiras alkoholio vartojimo sritis iki 2007 metų, kuomet situacija nuosekliai blogėjo, galima įžvelgti atskirų politinių sprendimų sąsajas su tam tikrais statistiniais rodikliais. Pavyzdžiui, iki 2002 metų augusiam ir pasiekusiam aukščiausią ribą, 20-64 m. amžiaus vyrų ir moterų grupėse, alaus vartojimui įtakos galėjo turėti nuo 1998 m. leista prekyba alumi degalinėse bei šalia jų esančiose prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse, 1999 m. nustatyta aukštesnė riba iki kurios alaus gamintojams nereikia įsirengti nuosavos laboratorijos, bei suteiktos lengvatos pagamintam ir realizuotam 100 tūkst. dekalitrų alaus kiekiui taikant 50 proc. mažesnę akcizo tarifą, tuo palengvinant verslo sąlygas aludariams. Verta paminėti, kad iki 2003 m. nebuvo draudžiama į loterijas, konkursus ar žaidimus kaip prizą teikti alų, todėl tai taip pat galėjo turėti įtakos iki 2002 smarkiai išaugusiam alaus vartojimui.

Pastebėta, kad visu laikotarpiu įvairūs griežtinimai buvo daugiau taikomi stipriesiems gerimams, dažnai darant išimtis alui, alaus mišiniams, vynui ar sidrui. Todėl galima daryti prielaidą, kad tai turėjo įtakos visu programos laikotarpiu augusiems silpnųjų alkoholinių gėrimų pardavimams, bei gamybai. Pavyzdžiui, 1998 m. uždrausta prekiauti alkoholiniais gėrimais parodose ir mugėse, tačiau išimtis daroma iki 13 proc. stiprumo alk. gėrimams; 2002 m. uždrausta prekyba alk. gėrimais sporto rungtynių metu, išskyrus gėrimus iki 6 proc. stiprumo, uždrausta išorinė alkoholio reklama, tačiau išimtis

taikoma alaus bei natūralios fermentacijos vyno ir sidro reklamai; 2007 m. išorinės reklamos draudimo išimtys papildomos įtraukiant alaus mišinius su nealkoholiniais gėrimais. Be minėtų veiksnių, įtakos augusiai nespirtinių alkoholinių gėrimų gamybai, dar galėjo turėti ir leidimas prekiauti pilstomu natūralios fermentacijos sidru bei pilstomais alaus mišiniais su nealkoholiniais gėrimais (iki 6 proc.) firminėse gamybos įmonių parduotuvėse, masiniuose renginiuose, parodose bei mugėse, nestacionarinėse prekybos įmonėse leista prekiauti į tarą supilstytu sidru, neviršijančiu 8,5 proc. alkoholio koncentracijos.

2003 metais ryškiau sumažėjusį nusikaltimų skaičių galima sieti su tais pačiais metais priimta Nacionaline nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, kuri buvo įgyvendinama 2003-2006 metais. Tuo laikotarpiu didelis dėmesys buvo skirtas intensyvesniam policijos pareigų patruliavimui, viešų vietų stebėjimui vaizdo kameromis, apšvietimui ir kt. ir vis tai davė teigiamų rezultatų.

Iki 2005 metų augusiam eismo įvykių keliuose, o kartu ir sužeistųjų bei žuvusiųjų skaičiui dėl neblaivių asmenų kaltės įtakos turėjo didelis alkoholinių gėrimų prieinamumas. Verta paminėti, kad 1998 m. buvo leista prekiauti alumi degalinėse, bei šalia jų esančiose prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse, o 2001 m. jose leista prekiauti ir stipriaisiais gėrimais. Pastaraisiais metais prekyba alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse leista visą parą, o 2003 m. panaikintas draudimas alkoholiniais gėrimais prekiauti magistralinių ir krašto kelių pakelėse. Toks prekybos alkoholiu liberalizavimas taip pat prisidėjo prie blogėjančios situacijos keliuose iki 2005 metų.

Jau 2006 m. sumažėjusį eismo įvykių, sužeistųjų ir žuvusiųjų dėl neblaivių eismo dalyvių kaltės keliuose skaičių, galima susieti su 2005 m. LR Vyriausybės patvirtinta ir pradėta įgyvendinti Valstybine saugaus eismo automobilių keliais 2005-2010 m. programa, bei tais pačiais metais pradėta vykdyta socialine saugaus eismo akcija „Nevairuok išgėręs“. Akcijos tikslas – skatinti vairuotojus nesėsti prie vairo išgėrus ir ugdyti visuomenės nepakantumą vairuotojams, kurie nevensia vairuoti automobilio būdami neblaivūs. Akcijos metu įvairiais kanalais buvo platinama žinutė siekiant atkreipti visuomenės, ypač vairuotojų, dėmesį į opią problemą keliuose. Reikia paminėti, kad 2004 m. buvo patvirtintos ir paskaitų kurso apie alkoholio ir narkotikų žalą žmogaus sveikatai taisyklės. Paskaitų kursą privalėjo išklausti asmenys, kuriems atimta teisė vairuoti transporto priemonę dėl teisės pažeidimo padarymo esant neblaiviam. Ši, kaip ir kitos anksčiau minėtos priemonės, taip pat teigiamai prisidėjo gerinant situaciją keliuose.

Susirūpinus dėl vis blogėjančios situacijos šalyje, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. sausio 9 d. nutarimu buvo priimta Blaivybės metų programa ir 2008 metai buvo paskelbti „Blaivybės metais“. Pastaraisiais metais priimti reikšmingi sprendimai leido pasiekti teigiamų rezultatų alkoholio vartojimo srityje. 2008 m. sugriežtinta atsakomybė už vairavimą išgėrus; uždrausta alkoholio reklama Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausančių transliuotojų ir retransliuotojų transliuojamose programose nuo 6 val. iki 23 val.; 2008 m. pabaigoje buvo priimtos įstatymo pataisos, kurios įtvirtino

prekybos alkoholiniais gėrimais laiko apribojimus nuo 22 val. iki 8 val.; 2009 m. panaikintos lengvatos smulkiesiems aludariams; 2010 m. savivaldybėms suteikta galimybė neišduoti prekybos alkoholiu licencijų ir riboti prekybos laiką; tiek 2008 tiek 2009 metais padidinti akcizai alkoholiniams gėrimams, bei didėjanti santykinė jų kaina davė teigiamų rezultatų - 2008 metais alkoholio vartojimas stabilizavosi, o 2009 pirmą kartą stebimas jo sumažėjimas.

Taigi, nuo 2008 metų mažėjant alkoholio vartojimui atitinkamai stebimos ir sveikatos bei socialinių rodiklių gerėjimo tendencijos: mažėjantis ligotumas ir sergamumas alkoholinėmis psichozėmis, apsinuodijimo alkoholiu skaičius, sumažėjęs gyventojų mirtingumas, eismo įvykių dėl neblaivių asmenų kaltės rodiklis ir kt.

Ryškesniam kelių eismo įvykių skaičiaus, o kartu ir sužeistųjų bei žuvusiųjų asmenų skaičiaus sumažėjimui 2008 metais, o taip pat ir tolimesniam situacijos gerėjimui, įtakos galimai turėjo nuo 2008 m. sausio 1 d. sugriežtinta Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse nustatyta atsakomybė už vairavimą išgėrus. Ne tik padidintos piniginės baudos, bet ir pradėtos konfiskuoti transporto priemonės ir net taikomas administracinis areštas. Nuo 0,4 iki 0,2 promilių buvo sumažinta leistina alkoholio koncentracija kraujyje pradedantiesiems vairuotojams. Taip pat prie teigiamų rezultatų prisidėjo ir tuo laikotarpiu vykdytas projektas „STOP karui keliuose“, jo iniciatyva vykdyta aktyvi socialinė reklama bei aktyvesnis policijos pareigūnų darbas. Teigiamu sprendimu galima laikyti ir nuo 2009 metų isigaliojusį draudimą vartoti, laikyti ir gabenti alkoholio produktus atidarytoje pakuotėje automobilių salonuose.

Kaip matome iš 4 lentelės, alkoholio vartojimo tarp vaikų ir paauglių situacijai gerinti, siekiant sumažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą jų tarpe, 2009 m. uždrausta prekiauti alkoholiniais gėrimais mažmeninės prekybos įmonėse, kuriose vaikams ir paaugliams skirtų prekių dalis sudaro 30 arba daugiau procentų mažmeninės prekių apyvartos. Siekiant sumažinti alkoholinių gėrimų vartojimą nepilnamečių tarpe, jau 2007 m. padidintos piniginės baudos už alkoholinių gėrimų nupirkimą ar kitokį perdavimą nepilnamečiui, taip pat už nepilnamečio nugirdymą, o nuo 2009 m. sausio 1 d. isigaliojo Alkoholio kontrolės įstatymo nuostata, kad Lietuvos Respublikoje asmenims iki 18 metų draudžiama vartoti alkoholinius gėrimus bei jų turėti ir už tai Administracinių teisės pažeidimų kodekse atitinkamai numatytos piniginės nuobaudos. Taip pat nuo 2009 m. mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais įmonėms vykdančioms viešojo maitinimo veiklą įvesta prievolė užtikrinti, kad prekybos vietose asmenys iki 18 metų nevartotų alkoholinių gėrimų.

Alkoholinių gėrimų kainų didėjimui 2008 ir 2009 m. įtakos turėjo tais metais padidintas akcizo tarifas, bei 2009 m. padidintas ir pridėtinės vertės mokesčio tarifas.

Nors bendra situacija nuo 2008 metų ir gerėjo, priimta nemažai teisingų sprendimų padedančių kontroliuoti ir mažinti alkoholio vartojimą, vis tik būta ir įstatymo spragų. Kaip pavyzdį galima pateikti mažmeninės prekybos laiko ribojimą nakties metu, kuris įsigaliojo nuo 2009 metų. Pastebėta,

kad įsigaliojus šiam draudimui, nemažai prekybininkų pasinaudodami įstatymo išimtimi (prekybos alkoholiniais gėrimais laiko ribojimas nėra taikomas viešojo maitinimo įmonėms) reorganizavo savo verslą ir imituodami, kad vykdo viešojo maitinimo įmonės veiklą įgavo teisę toliau prekiauti alkoholiniais gėrimais visą parą. Faktas, kad tai yra opi įstatymo spraga įrodinėjo ir Seimo narys A. Matulas, kuris 2010 m. pateiktame įstatymo projekto aiškinamajame rašte taigė: „*Pastebėtina, kad padaugėjo pseudo viešojo maitinimo įmonių, kuriose reali viešojo maitinimo veikla nėra vykdoma, nėra net tualetų lankytojams, vietų, kur galima nusiplauti rankas. Pasitaiko atvejų, kai prekyba alkoholiniais gėrimais nakties metu vykdoma per langelį, pro grotas. Tokiu būdu prekybos alkoholiniais gėrimais laiko ribojimas praranda savo pagrindinį tikslą – riboti alkoholinių gėrimų prieinamumą ir taip sumažinti jų vartojimą*“¹⁹⁸. Todėl galima teigti, kad alkoholio prekybos laiko ribojimas, nebuvo pakankamai efektyviai išnaudotas, griežtesnis ir aiškesnis reglamentavimas LSP įgyvendinimo laikotarpiu būtų leidęs pasiekti geresnių rezultatų alkoholio vartojimo mažinime.

Taigi, gilinantis į alkoholio vartojimo situacijos dinamiką, pastebėtina, kad 1998-2010 metų Lietuvos sveikatos programos laikotarpį galima dalinti į laiką iki 2008 ir nuo 2008 metų. Iki 2008 metų stebimas akivaizdus daugumos su alkoholio vartojimu susijusių rodiklių blogėjimas, o politiniuose sprendimuose daugumoje vyravo alkoholio gamybą ir prekybą liberalizuojantys sprendimai. Situacijai nuolat blogėjant, 2008 metais politikai ėmėsi ryžtingiau giežtinti alkoholio kontrolę, ko pasekoje padidėję alkoholinių gėrimų kainos, sutrumpintas pardavimo laikas, apribotas reklamos laikas bei perkamosios galios susilpnėjimas dėl ekonominės krizės, sumažino alkoholinių gėrimų pardavimų lygį ir nuo tada buvo stebimas bendrasis alkoholio vartojimo sumažėjimas lyginant su 2007 metais. Šios, pastarųjų dvylikos metų tendencijos įrodo, kad alkoholio politika turi pakankamai priemonių, kurias efektyviai panaudojus galima sėkmingai kontroliuoti alkoholio vartojimo situaciją šalyje.

¹⁹⁸ LR alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas 2010 m. spalio 21 d. Nr. XIP-2601. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384028&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2012 03 05]

4. ALKOHOLIO VARTOJIMO MAŽINIMO PASIEKIMŲ VERTINIMAS (KOKYBINIS EMPIRINIS TYRIMAS)

4.1. Tyrimo metodologija

Kokybinio tyrimo validumo pagrindimas. Siekiant įvertinti alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimus, alkoholio kontrolės veiksmingumą buvo atliktas tyrimas, taikant kokybinį tyrimo metodą. Magistro darbe šis metodas pasirinktas stengiantis suprasti subjektyvų žmogiškosios patirties pasaulį ir bandant įeiti į žmogaus vidų ir mėginant suprasti, kaip jie interpretuoja aplink jį supantį pasaulį¹⁹⁹. Metodologiškai kokybinis tyrimas yra tinkamas, siekiant išsiaiškinti nepilnai ištyrinėto reiškinio, problemos esmę, gylį.

Tyrimo instrumentarijus pagrindą sudaro teorinėje dalyje nagrinėtos alkoholio vartojimo mažinimo priemonės, jų efektyvumas, pritaikymo problemos.

Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodu buvo pasirinktas *standartizuotas ekspertinis interviu*. Šis metodas pasirinktas todėl, kad šiuo metodu galima tiesiogiai bendrauti su respondentu ir tokiu būdu gauti išsamią, nuodugnią informaciją. Taip pat šis metodas leidžia geriau suvokti respondentų nuomonę, ir mažiau tikėtini vieno žodžio atsakymai, pavyzdžiui, „nežinau“ arba „neturiu nuomonės“.

Atsižvelgiant į tai, kad alkoholio kontrolės politiką išmano ir alkoholio vartojimo situaciją Lietuvoje geriausiai žino tik specialistai dirbantys šioje srityje, todėl manoma, kad būtent jie tokio pobūdžio tyrime yra tikslinė grupė. Išanalizavus teisinę bazę, remiantis oficialia statistika pateikus alkoholio vartojimo ir jo padarinių mastus bei įtraukiant ekspertus į informacijos interpretaciją, galima įvertinti alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimus ir situaciją Lietuvos sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu.

Tyrimo etika. Atliekant interviu buvo laikomasi socialiniuose tyrimuose išskiriamų etinių principų: privatumo, geranoriškumo, pagarbos, informacijos tikslumo, anonimiškumo ir kt.²⁰⁰ Tyrimo metu buvo gerbiamas respondento privatumas, suteikiama tiksli informacija apie atliekamo tyrimo pobūdį. Siekiant užtikrinti tyrime dalyvavusių respondentų anonimiškumą ir konfidencialumą, dalyvių buvo pasiteirauta ar jie sutinka būti paminėti tyrime. Nė vienas iš ekspertų neprieštaravo, pateikiant jo vardą ir pavardę tyrimo rezultatams pristatyti. Todėl konkrečiai įvardijus respondentus tyrimo etiniai principai nepažeisti.

Kokybinio tyrimo duomenys buvo renkami planingai. Su visais ekspertais buvo susisiekiama telefonu ir iš anksto suderinta interviu laikas, vieta bei vidutinė pokalbio trukmė, kad respondentams interviu metu nekiltų jokių nepatogumų. Dalyviams elektroniniu paštu iš anksto buvo išsiųsti

¹⁹⁹ Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Kaunas: JUDEX leidykla, 2002, p. 277.

²⁰⁰ Ten pat, p. 76-84.

klausimai, kad turėtų galimybę su jais susipažinti ir galėtų išsamiau į juos atsakyti interviu metu. Kokybiniai interviu su penkiais ekspertais buvo tiesioginiai, vienas ekspertas, jam pageidaujant, į klausimus atsakė elektroniniu paštu. Prieš pateikiant klausimus tiesioginio kontakto metu, aiškiai ir konkrečiai buvo nusakomas tyrimo tikslas.

Instrumentas. Ekspertų interviu sudarė 8 visiems respondentams vienodi klausimai (žr. 1 priedą) orientuoti į ekspertų požiūrį apie alkoholio kontrolės politiką Lietuvoje bei alkoholio mažinimui taikomų priemonių efektyvumą.

Respondentų atsakymai buvo fiksuojami mobiliuoju telefonu su pokalbius įrašančia funkcija.

Tyrimo dalyviai. Tyrimo metu buvo apklausti šeši ekspertai, iš jų 3 vyrai ir 3 moterys. Respondentai atrinkti tikslingai, atsižvelgiant į darbo patirtį susijusą su alkoholio kontrolės politika Lietuvoje ir atstovaujantys skirtingas organizacijas. Tyrimui pasirinkti šie ekspertai:

- doc. dr. Aurelijus Veryga – NTAKK prezidentas, NST narys, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto docentas;
- doc. dr. Robertas Petkevičius – PSO atstovas Lietuvoje, PSO biuro Lietuvoje vadovas;
- Gražina Belian – NTAKD direktoriaus pavaduotoja;
- Gelena Kriveliėnė – SAM Visuomenės sveikatos priežiūros skyriaus vyriausioji specialistė;
- Robertas Badaras – Vilniaus universiteto Toksikologijos centro vadovas, Respublikinės Vilniaus universiteto ligoninės gydytojas toksikologas;
- Lina Ignatavičiūtė – VPSC Priklausomybės ligų skyriaus vyriausioji specialistė.

Tyrimo laikas ir vieta. Interviu su ekspertais buvo atliekami nuo 2012 m. vasario 10 d. iki 2012 m. kovo 2 d. Siekiant didesnio komforto respondentams, 5 iš 6 interviu buvo atlikti jų darbo vietose. Vienas interviu buvo atliktas ekspertui patogioje vietoje Vilniaus miesto centre. Su visais dalyviais buvo suderintas jiems patogiausias interviu laikas. Visi interviu buvo atlikti iš pirmo karto, nebuvo jokių nesklandumų galėjusių interviu atidėti kitam kartui. Vidutinė interviu trukmė – 30 min.

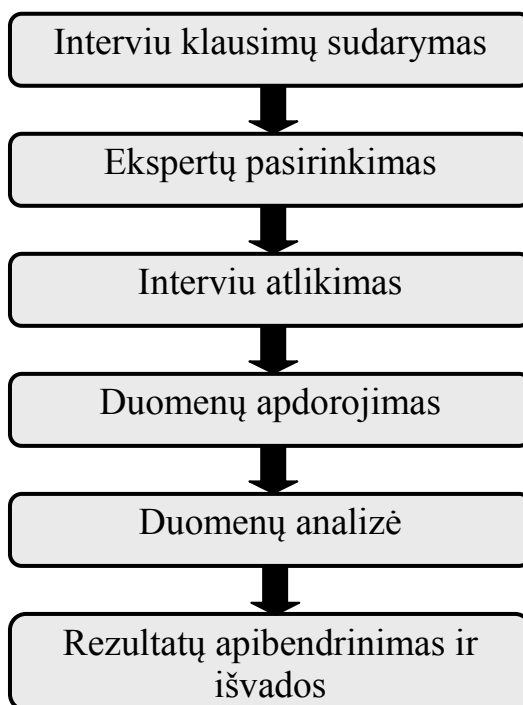
Tyrimo objektas – ekspertų nuomonė alkoholio kontrolės politikos ir vartojimo klausimais.

Tyrimo tikslas – remiantis ekspertų nuomone išsiaiškinti alkoholio vartojimo ir politikos situaciją Lietuvos sveikatos programos 1998-2010 metų įgyvendinimo laikotarpiu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti veiksnius skatinančius visuomenę vartoti alkoholį.
2. Išanalizuoti taikytų/netaikytų alkoholio vartojimo mažinimo priemonių įtaką Lietuvos sveikatos programos rezultatams.
3. Išnagrinėti alkoholio kontrolės politikos sunkumus įgyvendinant Lietuvos sveikatos programoje numatytą tikslą.
4. Išsiaiškinti alkoholio vartojimo situacijos Lietuvoje ateities perspektyvas.

Tyrimas atliktas pagal 26 paveiksle pateiktą tyrimo eigą.

26 pav. Tyrimo atlikimo eiga

Tyrimo duomenys buvo apdorojami taikant kokybinę turinio (content) analizę, kurią sudaro keturi žingsniai: 1) daugkartinio teksto skaitymas; 2) esminių kategorijų išskyrimas remiantis „raktiniais“ žodžiais; 3) kategorijų skaidymas į subkategorijas; 4) kategorijų ir subkategorijų interpretavimas bei pagrindimas remiantis tekstiniais įrodymais²⁰¹.

4.2. Kokybinio tyrimo ekspertų interviu rezultatų analizė

Pirmuoju klausimu („*Kaip manote, kokie veiksniai Lietuvoje labiausiai skatina visuomenę vartoti alkoholį?*“) siekta išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie tai, kas skatina alkoholio vartojimą.

Analizuojant klausimo turinį išskirta viena kokybinė kategorija: *alkoholio vartojimą skatinantys veiksniai*.

5 lentelė. Nuomonė apie alkoholio vartojimą skatinančius veiksnius

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Alkoholio vartojimą skatinantys veiksniai	Alkoholinių gėrimų prieinamumas	„Didelis alkoholinių gėrimų prieinamumas, pavyzdžiui, Lietuvoje yra keli tūkstančiai oficialių taškų prekiaujančių alkoholiu, Suomijoje – keli šimtai.“ „Na vienas iš šitų dalykų yra alkoholinių gėrimų

5 lentelės tęsinys kitame puslapyje

²⁰¹ Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 498-505. – ISBN 9955-563-26-5

5 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
		<p>prieinamumas ir, sakykim, buvo tyrimai atlikti Europoje PSO, tai Lietuva tarp Europos valstybių pagal alkoholinių gėrimų prieinamumą užėmė 1-ąją vietą. Dabar pas mus tas licencijų kiekis nuolat didėja ir taip gaunasi, kad vis mažesnę kiekį asmenų aptarnauja vienas prekybos taškas. Reiškia, prieinamumas yra milžiniškas.“</p> <p>„O taip pat aišku prieinamumas ir kaina.“</p> <p>„O kitas dalykas, kad yra ganėtinai nesunkus jo prieinamumas ir pasiūla.“</p> <p>„Aišku, didelis prieinamumas irgi skatina.“</p> <p>„Tas milžiniškas prieinamumas, ta pasiūla, jie tikrai skatina.“</p>
	Alkoholinių gėrimų reklama	<p>„Pagrindiniai veiksniai tai vis dėl to susiję su reklama.“</p> <p>„Taip pat vartojimą labai skatina tiesioginė ir netiesioginė reklama.“</p>
	Kultūra ir tradicijos	<p>„Tai vis dėl to augantis dalykas, sakykim, toks pasireiškimas, nuo vaikų, nuo jaunimo, o juos vis dėl to veikia tradicijos, ką jie mato iš savo tėvų ir senelių.“</p> <p>„Tai yra mūsų kultūra, žodžiu, kokie mes esam kaip vartotojai ir kas pas mus populiaru, kas mums patrauklu. Tai mūsų ta kultūra ištikrųjų mums yra pragaištinga.“</p> <p>„Naudojama kaip svaiginimosi priemonė ir tą aišku mato vaikai ir tada prasideda va tas trečias veiksnys. Tai yra ta socialinė aplinka ir ta socialinio išmokymo teorija, ji ką teigia, tai aplinka kurioj aš augau, kaip aš matau - aš panašiai ir elgiuosi. Ištikrųjų aš perimu tą elgesį.“</p> <p>„Alkoholis yra toks dalykas, kad jis per amžius buvo toks kaip kultūros ir socialinio bendravimo kažkokia kaip priemonė. Kadangi tas labai išsiskynė Lietuvoje, tai dėl to ir yra tokia situacija.“</p> <p>„Visų pirma – tradicijos.“</p>
	Blogos gyvenimo sąlygos	<p>„Tai tie socialiniai nueina pas mus į antrą planą, nes alkoholinių gėrimų kainų lygmuo turėtų būti kaip prabangos prekė, o pas mus pagal savo kainų lygį, pagal pasirinkimą, tai absoliučiai priešingai.“</p> <p>„Bet visumoje tai aš manau, kad alkoholio vartojimas nesusijęs su blogom gyvenimo sąlygom.“</p> <p>„Ir socialiniai veiksniai sakyti, kad yra kažkoks sudėtingos padėties ir vartojimo priežastis aš nebūčiau linkęs taip sakyti.“</p>

Apibendrinimas. Visi šeši ekspertai vieningai sutarė dėl per didelio alkoholinių gėrimų prieinamumo, kaip vieno iš veiksnių skatinačių visuomenę vartoti alkoholį. Vienas ekspertas prieinamumo didėjimo nustatymui išskyrė didėjantį išduotų licencijų skaičių: „*Dabar pas mus tas licencijų kiekis nuolat didėja ir taip gaunasi, kad vis mažesnę kiekį asmenų aptarnauja vienas prekybos taškas. Reiškia, prieinamumas yra milžiniškas.*“

Kad kultūra ir tradicijos skatina alkoholio vartojimą teigė net keturi ekspertai iš šešių. Reklamą, kaip vieną iš veiksnių įvardijo tik du ekspertai. Kad alkoholio vartojimą skatina blogos gyvenimo

sąlygos ekspertai nemano, ir tai patvirtina eksperto teiginys, kad alkoholį vartoja visi visuomenės sluoksniai: „*Tik galbūt vieni geria pigesnius, kiti brangesnius gėrimus, bet esmė nusigerti, noras, nusigerti, tai jis yra būdingas visuose sluoksniuose.*“

Vieno respondento nuomone alkoholio vartojimą dar skatina: „<...> *gausybė ilgų savaitgalių (pvz., „Laisvos Joninės“ – neabejotinas aludarių projektas) ir t.t.*“

Vienas iš ekspertų teigė, kad: „<...> *priklausomai nuo amžiaus grupės, priklausomai nuo socialinės grupės, tie veiksniai gali būt šiek tiek skirtingi. Vaikui jie vieni bus, suaugusiems šiek tiek kiti ir nepaisant to jie vistiek visus veikia.*“

Antrojo klausimo („*Argumentuokite, kokios alkoholio kontrolės priemonės Lietuvoje daro didžiausią teigiamą įtaką alkoholio vartojimo mažinimui ir kurios, Jūsų nuomone, nėra efektyvios?*“) tikslas – atskleisti kokias alkoholio kontrolės priemones ekspertai šalyje priskiria efektyvioms ir kurias – neefektyvioms.

Išskirtos 2 kokybinės kategorijos: *efektyvios priemonės ir neefektyvios priemonės.*

6 lentelė. Nuomonė apie alkoholio kontrolės priemonių efektyvumą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Efektyvios priemonės	Prieinamumo ribojimas	„Ribojimo tiek prieinamumo laike, tiek pasiekiamume.“ „O šiaip tai visos tos priemonės t.y. ir prieinamumo mažinimas ir taškų skaičius, efektyvios“ „Pagal PSO visose pasaulio šalyse didžiausią įtaką didinant alkoholio suvartojimą daro neribojamas vartojimas (viešose vietose, neribotos pardavimo valandos, pardavimo amžiaus apribojimų nebuvimas, pardavimas degalinėse ir pan).“ „Nėra prieinamumo kiaurą parą ir tai mažina pasiūlą, mažėja paklausa.“ „Tai gerai suregulmentuotas prieinamumas.“
	Reklamos ribojimas	„Man tai skaudžiausia yra, ta televizijos reklama, kad išliko po 23 val. tai tiek to, bet mane ta išorinė reklama gatvėse tiesiog užmuša vietoje.“ „Pagal PSO didžiausią įtaką daro reklama.“ „Ribojimo reklamos populiarinimo.“
Neefektyvios priemonės	Visuomenės švietimas	„Pagal paskutinius mokslinius duomenis, mažiausiai efektyvios yra švietėjiškos kampanijos didinančios visuomenės informuotumą apie alkoholio daromą žalą.“

Apibendrinimas. Penki ekspertai efektyvia priemone pripažino alkoholinių gėrimų prieinamumo ribojimą, trys – reklamos draudimą. Kaip neefektyvi priemonė alkoholio vartojimo mažinime buvo išskirtas visuomenės švietimas. Tai patvirtino du respondentai: „*Tos priemonės, kurios orientuotos vien į mokslą ir švietimą, neturint kažkokių normų užtikrinimo laikymosi kontrolės, jos yra neefektyvios.*“ Vieno eksperto nuomone: „*Jos labai brangios ir jų efektyvumas yra nulinis.*“

PSO pripažįstama viena efektyviausių priemonių – kainų didinimas – vieno respondento vertinama kaip mažiau efektyvi Lietuvoje, dėl nelegalaus alkoholio: „<...> mes, budami pasienio valstybė, turim problemą su kontrabandine produkcija, su nelegalia prekyba, tai priemonė, kuri yra skirta mažinti vartojimą – kaina – tai yra akcizas, tai ji yra pas mus mažiau efektyvi, bet tai nereiškia, kad ji yra neefektyvi. Ji yra efektyvi, bet jos, žinoma, efektas yra mažesnis, negu valstybėj, kur ta kontrabanda yra ženkliai mažesnė.“

Du ekspertai teigė, kad negali išskirti priemonės kuri būtų ypatingai efektyvi ar neefektyvi ir pažymėjo, kad problema yra ne priemonėse, o jų taikyme: „Iš esmės tai visos priemonės būtų pritaikomos jeigu jos būtų taikomos, nes didžioji dalis tai jų yra netaikoma.“; „<...> ištikrųjų jei jos būtų tinkamai taikomos ir kompleksiskai, tai jos visos būtų efektyvios.“

Ekspertai pabrėžė, kad norint pasiekti gerų rezultatų, alkoholio kontrolės priemonės būtina taikyti kompleksiskai.

Trečiuoju klausimu („Kaip, Jūsų nuomone, sekėsi įgyvendinti Valstybės alkoholio kontrolės programoje numatytas priemones?“) siekta atskleisti kaip ekspertai vertina Valstybės alkoholio kontrolės programos įgyvendinimą bei visą tuometinę alkoholio kontrolės politikos situaciją.

Išskirta viena kokybinė kategorija: *programos priemonių įgyvendinimas*.

7 lentelė. Nuomonė apie programos priemonių įgyvendinimo pasiekimus

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Programos priemonių įgyvendinimas	Įstatymo pataisos	„Ir tas įstatymas, kuris 1995 metais priimtas, tai jis buvo gadintas ištiesai.“ „Alkoholio įstatymas keistas 34 kartus, jei nesuklysiu ir tik keli teigiami pakeitimai.“
	Programos sėkmingumo vertinimas	„Manychiau, kad kaip posovietinėje valstybėje, kur girtavimas buvo oficialiai skatinama valstybės politika, pakankamai sėkmingai.“ „Tai su tokiu finansavimu šitos programos ir galimybėmis, tai praktiškai pasiekta nemažai.“ „Galima vertinti, kad su programa sekėsi palyginus neblogai.“ „Prienamumas tikrai sumažintas kažkiek.“ „Labai blogai mums sekėsi.“

7 lentelės tęsinys kitame puslapyje

7 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
	Teigiami pokyčiai	<p>„Žmonės mažiau pirkė ir ištikrųjų mažiau išgėrė, trečdaliu sumažėjo ir psichozijų ir apsinuodijimų.“</p> <p>„Kol kas alkoholinių psichozijų skaičius nuo 2007 metų turėjo tendenciją mažėti. Taip pat atitinkamai intoksikacijos, atitinkamai tie visi nelaimingi atsitikimai, visos tos pasėkmės.“</p> <p>„Yra aiškus neblaivių vairuotojų mažėjimas.“</p> <p>„Juk 2006 metais keliuose nelaimių skaičius sumažėjo, o paskui dar 2007 ir 2008 metais baudos atsirado, ir dar kitos akcijos kaip „Stop karas keliuose“ irgi davė rezultatus.“</p> <p>„Vartojimas atitinkamai sumažėja, tada tos pasėkmės, alkoholinių psichozijų, intoksikacijų skaičius sumažėja. Keliuose jau mes sakome, kad laimėjome, pergales jau matome.“</p> <p>„Prienamumas tikrai sumažintas kažkiek.“</p>

Apibendrinimas. Keturi ekspertai, kurie vertindami rezultatus kaip atskaitos tašką naudojo 2007 metus, programos įgyvendinimo sėkmingumą įvertino palankiai.

Vienas respondentas, vertindamas rezultatus bendrai visu laikotarpiu, programos sėkmingumą įvertino labai blogai: *„Ištikrųjų jeigu su tabaku dar galima šnekėt, kad ten buvo judesys į priekį ir nemažas, tai su alkoholiu yra visiškas fiasko.“*

Trys ekspertai akcentavo, kad kai kurie įstatymo pakeitimai prieštaravo pačioms įstatymo nuostatoms – mažinti vartojimą: *„Kaip mažinti vartojimą gali, sakykim, prieinamumo didinimas, kai yra leidžiama visur prekiauti, kai yra nuimami reklamos draudimai ir apribojimai, kai yra paleidžiama prekyba visą parą ir t.t.“* Kitas respondentas: *„<...> nes paimsi pirmą antrą trečią sraipsnį, kur pagrindiniai principai kaip ta politika turi būti formuojama, kad tarkim tam teikti pirmenybę, sugriežtinti tą, aną, o pataisos ejo išties visišškai priešingos toms politikos kryptims, alkoholio kontrolės įstatymo tikslui.“*

Daugumos ekspertų nuomone iki 2007 metų programa: *„<...> net nebuvo įgyvendinama, viskas vyko priešingai.“*

Kito eksperto nuomonė apie alkoholio kontrolės situaciją: *„<...> mes netik, kad neįgyvendinom, mes darėm atvirkščiai, mes viską priešingai darėm ir rezultatą, aišku, natūralu turim priešingą. Didinom prienamumą, tai turim didesnę vartojimą, turim daugiau ligų, turim daugiau problemų ir apie jų mažėjimą ar priemonių efektyvumą galetumėm šnekėt tik tokiu atveju jeigu jos būtų taikytos.“*

Dar vieno respondento nuomone: *„Alkoholio kontrolės politika anksčiau tai labiau buvo liberalizavimo prasme, o nuo 2007-2008 metų mes jau matome, kad viskas jau eina tokia griežtinimo prasme ir tai iškart ir duoda kažkokius rezultatus.“*

Dar vieno respondento nuomone: „*Alkoholio kontrolės politika anksčiau tai labiau buvo liberalizavimo prasme, o nuo 2007-2008 metų mes jau matome, kad viskas jau eina tokia griežtinimo prasme ir tai iškart ir duoda kažkokius rezultatus.*

Vienas ekspertas pabrėžė, kad vertinant alkoholio suvartojimą geriausia žiūrėti į alkoholio vartojimo pasekmių statistikos tendencijas: „*<...> didžiausias rodiklis - tai alkoholinių psichozijų skaičius. Tas iškart rodo ar situacija gerėja ar blogėja.. Tai vat jau geriau žiūrėti per pasėkmes, nei į tuos litrus.*“

Pastebėtus teigiamus pokyčius įvardijo kiekvienas ekspertas.

Ketvirtuoju klausimu („*Su kokiais pagrindiniais sunkumais buvo susidurta įgyvendinant Lietuvos sveikatos programoje numatyta tikslą – iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 proc.?*“) buvo siekta išsiaiškinti, kokius pagrindinius sunkumus, atsiradusius siekiant programoje numatyto tikslo, išskirtų ekspertai.

Analizuojant interviu turinį išskirta viena kokybinė kategorija: *sunkumai siekiant programoje numatyto tikslo.*

8 lentelė. Sunkumai įgyvendinant Lietuvos sveikatos programoje numatytą tikslą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Sunkumai siekiant programoje numatyto tikslo	Alkoholio pramonė	„Čia praktiškai politika ir pramonė“. „Sunkumas yra didžiausias, kad mes negalime užsimerkti, kad yra to paties verslo interesai.“ „Natūralus sunkumas tai aišku yra pramonė, keista būtų jeigu jo nebūtų.“ „O dar vienas sunkumas tai aišku yra pramonė, jos galybė.“
	Visuomenės pasyvumas	„Nu aišku dar buvo laikmetis, kada nebuvo visuomenė aktyvi, kada buvo jai neįdomu, ji nesikišdavo į šitus reikalus.“
	Institucijų veiksmų nesuderinamumas	„Pirmiausia tai, kad čia šioje valstybeje viduj, sakykim, viena institucija stengiasi mažinti, kita stengiasi didinti.“
	Finansavimo stoka	„Valstybė prisirašė labai daug gudrių ir gerų programų, bet nė vienos nefinansavo.“
	Veiksmų perimamumo nebuvimas	„Pagrindinis sunkumas, dalykas, kad pas mus visiškai nėra perimamumo.“

Apibendrinimas. Ketvirtuoju klausimu, įvardijant alkoholio pramonę kaip pagrindinį sunkumą, ekspertų nuomonės sutapo, tačiau išsiskyrė įvardijant kitus sunkumus. Vienas ekspertas įvardijo finansavimo trūkumą, visuomenės pasyvumą bei valstybės institucijų veiksmų nesuderinamumą. Kalbant apie pastarąjį, ekspertas teigė: „*Pavyzdžiui, Sveikatos apsaugos ministerija stengiasi mažinti,*

o Ūkio ministerija stengiasi didinti. Ir gaunasi toj pačioj valstybėj, dvi to paties lygio institucijos daro visiškai priešingus dalykus ir gaunasi tokia nesamonė. Tai kaip tą reikia suderinti, tai nesuderinama.“

Kaip pagrindinį sunkumą kitas ekspertas įvardijo veiksmų perimamumo nebuvimą: „Kiekviena atėjusi partija netęsia pardėtos veiklos, o kuria savo programas.“ Tas pats ekspertas neigiamai įvertino nuolatinias įstatymo pataisas: „Nu nieks taip pasaulyje nedaro, kad priiminėtų tiek pakeitimų, kiek pas mus. Kiek čia jų dabar buvo, apie 30 gal net daugiau...Tiek kartų keist tą įstatymą, nu visiškai absurdas.“

Vienas respondentas pateikė pavyzdį kada pramonė nebūtų pagrindinis kliuvinys: „Vienintelis atvejis, kada galėtų nebūti, jeigu tai būtų valstybės monopolis gamybos ir pardavimo tai tada taip, bet ir tai tektų, matyt, ginčytis su tais, kurie kuruoja tą sritį.“

Penktuoju klausimu („**Kaip manote, kokie sprendimai/iniciatyvos galėjo turėti daugiausiai įtakos 2008 metais pagerėjusiai alkoholio vartojimo ir su juo susijusių rodiklių situacijai? Jūsų nuomone, tai labiau buvo sąlygota tuo laikotarpiu alkoholio kontrolės sugriežtinimo ar ekonominio nuosmukio laikotarpiu sumažėjusios gyventojų perkamosios galios?**“) siekta, kad ekspertai įvardintų pagrindinius politinius sprendimus, kurie turėjo didžiausią įtaką pagerėjusiems rezultatams bei išsiaiškinti jų nuomonę kas labiau sąlygojo situacijos gerėjimą - alkoholio kontrolės sugriežtinimas ar tuometinis ekonominis nuosmukis.

Išskirtos 2 kokybinės kategorijos: *sprendimai/iniciatyvos turėję įtakos pagerėjusiai situacijai ir alkoholio kontrolės sugriežtinimo ir ekonominio nuosmukio indėlio svarumas rezultatams.*

9 lentelė. Nuomonė apie politinių sprendimų/iniciatyvų ir ekonominio nuosmukio įtaką pagerėjusiai alkoholio vartojimo situacijai

Kategorija	Patvirtinantis teiginys
Sprendimai/iniciatyvos turėję įtakos pagerėjusiai situacijai	<p>„Kainų padidinimas, prieinamumo mažinimas, reklamos apribojimas.“</p> <p>„Buvo apribota reklama radijuje ir televizijoje, akcizas padidintas, sugriežtinta atsakomybė vairuojant, paskui laikas prekybos, mokesčių lengvatos buvo panaikintos.“</p> <p>„Kaip minėjau buvo akcizo didinimas, taip pat naktinės prekybos apribojimas, reklamos apribojimas, žodžiu jie visi veikė krūvoj ir tą efektą davė.“</p> <p>„Tų valandų ir pardavimų apribojimai būtent jaunimui, tas atidaryto butelio vežimosi apribojimas, reklamos apribojimas, visos tos akcijos karų, saugaus eismo.“</p> <p>„Tiek reklamos apribojimas, tiek prekybos laiko sutrumpinimas, akcizo padidėjimas.“</p>

Alkoholio kontrolės sugriežtinimo ir ekonominio nuosmukio indėlio svarumas rezultatams	„Perkamoji galia nėra lemiamas veiksnys seniems vartotojams ir alkoholikams.“ „Visas situacijos gerėjimas tik dėl sugriežtinimo, paviešinimo, dėl atvirų kalbų, ne dėl nuosmukio.“ „Kažkiek įtakos turėjo tos vadinamos krizės pradžia.“
--	--

9 lentelės tęsinys kitame puslapyje
9 lentelės tęsinys

Kategorija	Patvirtinantis teiginys
	„Tai jeigu, kaip minėjau anksčiau, kalbam apie kainą, tai daug labiau paveikė pajamų mažėjimas, negu akcizo augimas.“ „Aš tai manau, kad būtent prieinamumo ribojimas.“ „O krizė tai manau tikrai neįtakojo nei mažėjimo, nei didėjimo. Aš manau, kad tai yra pasėkmė šiokių tokių tų sugriežtinimų, tos pasiūlos mažinimo.“

Apibendrinimas. Vieningai ekspertai įvardijo tik du sprendimus turėjusius įtakos nuo 2008 metų pagerėjusiai situacijai: reklamos ir prieinamumo apribojimą. Dėl kainų/akcizo nuomonės išsiskyrė. Du ekspertai iš šešių teigė, kad kainos neturėjo reikšmingos įtakos: „*Kainom negalim pasigirt, nes jeigu kainos ir didėjo, tai spiritinių gal, o, pavyzdžiui, alaus tai išvis juokingai didėjo, ten keliais centais.*“ Kito eksperto nuomonė: „*Nes akcizo augimas, kaip sakiau, buvo labai simbolinis, kad jis ten labai kažką smarkiai paveiktų.*“

Vieno respondento nuomone: „*Didžiulis plusas tai, kad buvo leista savivaldybėms licencijas išduodant galimybės apriboti, po to jeigu yra skundai įvairiausi, tai leidimas uždaryti tam tikras pardavimo vietas.*“

Kalbant apie tai kas turėjo didesnę įtaką geresniems rezultatams, alkoholio kontrolės sugriežtinimas ar ekonominio nuosmukio laikotarpiu sumažėjusi gyventojų perkamoji galia, nuomonės šiek tiek nesutapo. Keturi ekspertai situacijos gerėjimui nuopelnus skyrė tik alkoholio kontrolės sugriežtinimui, du respondentai teigė, kad įtakos turėjo ir nuosmukis: „*<...> viskas dabar sustoję ir baigėsi tas efektas, nes mažėjo iki tiek kiek galėjo mažėti tokiom priemonėm, o dabar jeigu pradeda atsigavinėti ekonomika ir ištikrųjų pradeda augt žmonių pajamos - vėl vartojimas pradės augt.*“

Šeštuoju klausimu („*Kaip manote, ar Sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu buvo skiriamas pakankamas dėmesys prevencinei švietimo veiklai didinančiai visuomenės informuotumą apie alkoholio daromą žalą?*“) norėta atkelti ekspertų požiūrį į prevencinio švietimo veiklą, ir išsiaiškinti ar buvo skirtas pakankamas dėmesys visuomenės informavimui apie alkoholio daromą žalą.

10 lentelė. Požiūris į prevencinį švietimą ir jo pakankamumą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
------------	---------------	-------------------------

Prevenicinė švietimo veikla	Švietimo efektyvumas	„Bet kaip minėjau, švietimas, mokslininkų įrodyta, kad alkoholio vartojimo mažinime, nėra efektyvi priemonė.“ „Institucijos, kurios tą bando daryti ir mokyklose yra tos programos, bet jos neveiksmingos, tyrimai padaryti, kad tokia forma, kokia jos vykdomos, neveiksminga.“
-----------------------------	----------------------	---

10 lentelės tęsinys kitame puslapyje
10 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
		„Bet sakau, šiaip ar taip ji turi būt kaip kompleksinė priemonė, tas švietimas, nes viena ji tikrai nieko neduos.“
	Visuomenės informavimo pakankamumas	„Jeigu kalbam apie alkoholį, tai aš negalėčiau pasakyti, kad jų apskritai buvo.“ „Na, manau, jų buvo, bet žiūrint apie ką kalbam, nes šiaip informacijos buvo, daug kur galėjai jos rasti.“ „O dabar ir tuo laikotarpiu jų tikrai nebuvo tiek daug, nebuvo pakankamai.“ „Manau galėjo būti daug daugiau tų vadinamų antireklamų, socialinių reklamų.“ „Socialinė reklama buvo viena tik paleista.“ „Bet tai tiek tikrai nebuvo ir nėra tos informacijos kiek numatyta įstatyme.“
	Informacijos skleidimo kanalai	„Manau galėjo būti daug daugiau tų vadinamų antireklamų, socialinių reklamų ir ypatingai televizijoje.“ „Manau šiandieninei visuomenei geriausias ir efektyviausias tokios informacijos skleidimo kanalas yra televizija, be abejo ir išorinė tokio pobūdžio reklama, t.y. įvairūs reklaminiai plakatai su informacine medžiaga gatvėse.“

Apibendrinimas. Visi šeši ekspertai nurodė, kad visuomenės informavimas nebuvo pakankamas.

Švietimo veiklą kaip neefektyvią, norint sumažinti alkoholio vartojimą, paminėjo trys iš visų respondentų. Vieno eksperto nuomone, švietimas: „<...> nėra efektyvi priemonė, praktiškai nulinė, o dar ir labai brangi.“ Vienas ekspertas skeptiškai vertinantis švietimo veiklą teigė, kad Lietuvoje yra per gilios vartojimo tradicijos, kad veiktų švietėjiška veikla: „<...> bent jau ne mūsų visuomenėj, kur tokios gilios vartojimo tradicijos.“

Vienas iš visų respondentų akcentavo Alkoholio kontrolės įstatymo nesilaikymą: „Įstatymas įpareigoja, kad Lietuvos radijas ir LRT televizija skelbtų tą informaciją tam tikrą laiką, bet tai tiek tikrai nebuvo ir nėra tos informacijos kiek numatyta įstatyme.“

Trijų ekspertų nuomone švietimo veikloje reikalinga tęstinė sistema: „Švietimas yra toks dalykas, kad ta informacija, mano supratimu, turėtų būt ne kažkokiom ten atskirom akcijom ir dalinimu visokių lipdukų, kurios ėjo ir praėjo, bet tiesiog, kad būtų tęsinys, kad ji tęstųsi ilgą laiką ir

apimtų daug sričių. pakankamai išviešintas tas suvokimas ir suformuotų žmogui požiūrį į tai, kad alkoholis veikia organizmą, bet kokia jo dozė veikia.“

Kito eksperto nuomonė: „Tai jeigu kalbėt apie švietimą, kaip apie sistemą, tai reiškia tam turėtų būti parengti specialistai, ar tai būtų sveikos gyvensenos mokytojai, ugdytojai ar kažkas ir tam tada turėtų būt visa sistema, kad aš nuo pirmos klasės, jeigu ne nuo darželio mokausi, tai netik apie priklausomybes bet ir kaip dantis valyt, ir kaip maitintis, ir kaip judėt, nu žodžiu viską. Ir mokausi visą laiką.“

Pateikiu dar vieną nuomonę: „<...> mes jau turim kalbėti aplamai apie tokį integralų, kompleksinį dalyką, apie sveiko gyvenimo įgūdžių kažkokį formavimą, kad vaikas vos ne nuo darželio, pagal savo amžių, gautų kažkokį rinkinuką žinių. Sakykim, jeigu mes kalbėtume apie pirmą, antrą klasę, tai vistiek jie iki 7-8 metų gi viską už tiesą priima, nėra tokio kritiško mąstymo, tai sakykim, per kažkokias pasakas ar spalvinimo knygutes. Aišku tai turi būti adaptuota konkrečiam amžiui ir va taip vaiką reikia nuolat vesti, nepaleisti nuo pirmos iki paskutinės klasės ir tada mes tikrai tą visą sveiką gyvenimą tiesiog įskiepsim.“

Septintojo klausimo („Kokie politikos veiksmai, priemonės būtinos, norint sumažinti alkoholio vartojimą būtent vaikų ir paauglių tarpe?“) tikslas – sužinoti ekspertų nuomonę kokie sprendimai padėtų sumažinti alkoholio vartojimą vaikų ir paauglių tarpe.

11 lentelė. Nuomonė apie priemones reikalingas alkoholio vartojimo mažinimui vaikų ir paauglių tarpe

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Alkoholio vartojimo mažinimas vaikų ir paauglių tarpe	Vaikų įtraukimas į prevencinę veiklą	„Vat vienais metais buvo „Būk blaivus“ klipo konkursas, kur jaunimas pats darė, paskui laimėtojai dirbo su MTV, darė reklamą, mokėsi ir tobulinosi ir tokiu būdu jie įtraukė ir daug savo draugų, tų draugų draugų ir t.t.“
	Alkoholio prieinamumo ribojimas	„Antras dalykas – prieinamumas yra būtent tų vietų, kur galima prekiauti alkoholiniais gerimais ribojimas.“ „Tolesnis prieinamumo mažinimas (ribojamas vartojimas viešose vietose, pardavimo valandų ir pirkėjų amžiaus ribojimas, pardavimo taškų skaičiaus mažinimas.“ „Beabejo gaila, kad nepraėjo (absolūtus reklamos draudimas), bet manau tų iniciatyvų tikrai bus, kad pakelti tą amžių nuo kurio galima įsigyti alkoholinius gėrimus nuo 18 iki 21 metų.“ „Alkoholinius gėrimus perkelti į tikruosius specializuotus skyrius ir parduotuves, kur vaikas iki 18 metų netgi neturėtų teisės užteiti, nes ne jų ten prekės.“ „Paaugliam pati veiksmingiausia priemonė tai yra kaina. Ji yra pati efektyviausia, pati veiksmingiausia.“ „Tik pasiūlos mažinimas, o jis apima labai daug, tiek kainos mažinimą, tiek laiko ribojimą ir kitus.“

	Reklamos įtaka ir jos draudimas	„Visiškas reklamos uždraudimas.“ „Jeigu paimti kazkokią užslėptą bandyti pateikti informaciją, sakykim ne tiesiogiai, bet istorijų pavidalu ir talpinti jų žurnaluose, jų laikraščiuose, jų žiūrिमose laidose. Socialinė reklama irgi turi būti orientuota būtent
--	---------------------------------	--

11 lentelės tęsinys kitame puslapyje

11 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
		į tai, kam yra jautrus jaunimas ir paaugliai. Šie dalykai ištikrųjų galėtų padėti.“ „Dėl jų, visų pirma labai buvo gaila, kad nepavyko, kad įsigaliojūt nuo sausio 1 dienos absoliutus reklamos draudimas.“ „Ištiesų reklama yra labai tobulai sukalta ir pasižiūrėjus atrodo, kad „fizzas“ yra žymiai geriau negu mineralinis vanduo, netik kad atgaivina, bet ir teikia linksmumo, kad jame yra alkoholio - praktiškai nepstebėsi.“ „Visų pirma, tai vienareikšmiškai reklamą drausti kiek įmanoma.“

Apibendrinimas. Keturi ekspertai vieningai teigė, kad norint sumažinti alkoholio vartojimą vaikų ir paauglių tarpe reikalingas visišką reklamos draudimas. Du ekspertai tai patvirtino pabrėždami, kad vaikai yra pažeidžiamiausia socialinė grupė ir būtent juos labiausiai veikia reklama.

Vienas ekspertas kaip veiksmingiausią priemonę paaugliams vienareikšmiškai įvardijo kainų didinimą: „*Nes jeigu kainuoja brangiai, tai netgi jei aš perku, tai aš perku nedaug. Aš negaliu daug nupirkt, nes man tai per brangu.*“ Taip pat, to paties eksperto nuomone: „*<...> paauglystėje, kadangi tai yra visoks toks prieštaravimų metas ir vertybių kaitos metas, tai yra turputį per vėlu su jais užsiimti, turėjo iki to būt padaryta tam tikra įtaka, kad jis jau tuo metu galėtų galvot.*“

Kito respondento nuomone, svarbus yra informacijos pateikimas: „*Informacija turi patekti pas juos, jaunam žmogui informaciją reikia taip padėti, kad jis norėtų ją pasiimti. Ne visą laiką tuos lankstinukus nori kažkas imti ir skaityti. Jie turi būti suderinti su jų poreikiais, pomėgiais, informacija vėlgi turi būti integruota.*“

Du ekspertai taip pat akcentuoja ir didesnės finansinės atsakomybės už pardavimą nepilnamečiams reikalingumą: „*Taip pat reikia didinti baudas už nepilnamečiui pardavimą. Nes dabar teoriškai, tai draudžiama nepilnamečiui parduot, o praktiškai žmonės tą daro, nes nėra sankcijų tokių, kurios atbaidytų nuo to veiksmo.*“ Kito nuomone: „*<...> norime, kad būtų padidinta atsakomybė už alkoholio pardavimą nepilnamečiams, nes ties subjektai kažkaip tai vangiai...ne paslaptis, kad kai kurių pradavėjų ir atlyginimas tiesiogiai priklauso nuo to kiek jie parduoda gėrimų ir tada jiems tikrai nėra svarbu kam parduoti.*“

Vienas respondentas specifinių priemonių išskirti negalėjo.

Aštuntuoju klausimu („*Kaip manote, kokia ateities alkoholio vartojimo situacijos prognozė Lietuvoje ir kokie tolimesni veiksmai būtini siekiant sumažinti alkoholio vartojimą ir jo daromą žalą ateityje?*“) siekta išsiaiškinti ekspertų prognozes alkoholio vartojimo situacijai ateityje bei nustatyti veiksmus, kurie ekspertų nuomone, būtini norint sumažinti alkoholio vartojimą ir jo pasekmes šalyje.

Analizuojant interviu atsakymus išskirtos 2 kokybinės kategorijos: *ateities situacijos prognozė ir tolimesni veiksmai*

12 lentelė. Ekspertų prognozės ateities alkoholio vartojimo situacijai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Ateities situacijos prognozė	Optimistinė	„Prognozė teigiama. Alkoholio suvartojimas mažės.“ „Bet aš manau, kad tos tendencijos tikrai neturėtų būti blogesnės.“
	Pesimistinė	„Manau, kad tai kas vyksta - visa tai buvo, yra ir bus.“ „Ryškių pasikeitimų nemanau, kad sulauksim.“ „Jeigu niekas nesikeis, tai bus blogai.“
Būtini tolimesni veiksmai	Alkoholio reklamos draudimas	„Visiškas reklamos uždraudimas (įskaitant internete ir kitur).“ „Būtų gerai gražinti tą siekį dėl reklamos, kuris turėjo įsigaliooti nuo 2012 metų.“ „Pirma reiktų gražinti suplanuotą visišką reklamos draudimą.“ „Nu man tai norisi, kad ta reklama būtų visai uždrausta.“
	Alkoholio prieinamumo ribojimas	„Prieinamumo mažinimas.“ „Be abejo mažinti pardavimų vietas.“
	Kainų didinimas	„Taip pat kadangi augs ekonomika, tai gėrimų kainas didinti.“ „Nuolatinis kainų kėlimas.“

Apibendrinimas. Vertinant ateities alkoholio vartojimo situacijos prognozę, ekspertų nuomonės išsiskyrė. Trys respondentai ateities perspektyvas vertino pesimistiškai, du – prognozes įvertino teigiamai. Vienas ekspertas teigė nežinąs ir nuo vertinimo susilaikė.

Taip pat du ekspertai teigė, kad ateities situacija priklausys nuo statistikos interpretavimo: „*O skaičiai priklausys nuo to, kaip tu statistiką pateiksi. Nes gali būti į tą skaičių..suprantat, gali žmones persiorientuoti, tarkim iš nelegalios pirkti legalų ir, sakykim, jau tai lygtai tuomet parodys, kad kreivė auga, o sakykim tos neigiamos pasėkės - mažėja. Tai kokia išvada? Tai reiškia, kad bendrai išgertas kiekis buvo mažesnis, o reiškia šitas augimas yra dėl to oficialaus, kur parduotuvėse nuperka, o ne, sakykim, pas kokią močiutę.*“ Pateikiu ir kito eksperto nuomonę: „*<...> vaikai šiuo metu dažniausiai išvyksta su tėvais, vadinasi daugumoj kris, bet jeigu tie vaikai išsirašys iš Lietuvos, tuomet daugiau liks tų, kurie vartoja ir tada reiškia, kad padidės vartojančių skaičius. Jeigu jie liks, tai tų, kurie vartoja,*

turėtų sumažėti. Bet tai nebūtinai jaunimas, apskritai su visais. Tai dabar lieka toks žaidimas su žmonių skaičiumi.“

Visi respondentai nurodė, kad norint sumažinti alkoholio vartojimą ateityje, pirmiausia būtina uždrausti reklamą. Dviejų respondentų nuomone būtinas ir kainų didinimas, bei teigė, kad: „<...> geriausia tai didinti tas kainas tiek, kad alkoholis taptų prabangos preke, o ne kasdieniu dienos priekinių sąrašė.“

Kad reikia riboti prieinamumą, įvardijo du ekspertai. Vieno eksperto nuomone geriausia būtų, jeigu alkoholiniais gėrimus būtų galima prekiauti tik specializuotuose parduotuvėse.

Vienas respondentas dar paminėjo, kad alkoholio vartojimą reiktų kontroliuoti globaliau.

IŠVADOS

1. Lietuvos alkoholio kontrolės politikai vystyti suformuota palanki infrastruktūra: alkoholio kontrolės politika yra įtvirtinama atskirame Alkoholio kontrolės įstatyme, alkoholio kontrolės politikai įgyvendinti numatyta visa eilė institucijų, Alkoholio kontrolės įstatyme numatytiems principams, Lietuvos sveikatos programos ir Valstybės alkoholio kontrolės programos tikslams įgyvendinti yra numatytos atitinkamos alkoholio kontrolės priemonės, kurios iš esmės sutampa su PSO ekspertų rekomenduojamomis, tačiau su liberalesniu jų turiniu.
2. Išanalizavus alkoholio vartojimo ir jo padarinių gyventojų sveikatai statistiką, nustatyta, kad pagrindinis Lietuvos sveikatos programoje (1998-2010 m.) numatytas tikslas sumažinti alkoholio vartojimą iki 2010 metų 25 proc. – nepasiektas. Bendrai rodiklių dinamiką galima išskirti į du laikotarpius, kuomet iki 2007 m. stebimas daugumos statistinių rodiklių blogėjimas, tuo tarpu nuo 2008 m. stebimi pažangūs daugumos statistinių rodiklių pokyčiai: sumažėjęs bendras alkoholio vartojimas, alkoholio sąlygotų mirčių, alkoholinių psichozių skaičius ir kt. Ypatingai geri rezultatai pasiekti valdant situaciją keliuose, kuomet eismo įvykių, juose žuvusiųjų ir sužeistųjų skaičius dėl neblaivių eismo dalyvių kaltės sumažėjo daugiau nei du kartus.
3. Atlikus tyrimą ir išnaginėjus alkoholio kontrolės politikos veiksmus 1998-2010 m. Lietuvos sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu, nustatyta, kad 1998-2007 m. nebuvo vykdoma nuosekli alkoholio vartojimo mažinimo politika, o dauguma priimtų sprendimų bei vykdyta veikla prieštaravo Alkoholio kontrolės įstatymo paskirčiai ir alkoholio kontrolės principams. Minimu laikotarpiu vyravo alkoholio kontrolę liberalizuojantys sprendimai. Per 2008-2010 metus alkoholio kontrolė sugriežtinta ir per šį trumpą laikotarpį užfiksuoti reikšmingi teigiami alkoholio vartojimo ir su juo susijusių pasekmių pokyčiai rodo neabejotiną taikytų alkoholio kontrolės priemonių efektyvumą.
4. Nustatyta, kad pagrindiniai sunkumai įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką Lietuvoje yra aktyvus alkoholio pramonės pasipriešinimas politikos griežtinimui, valstybės institucijų veiksmų nesuderinamumas, veiksmų perimamumo nebuvimas, kompleksškumo, įgyvendinant alkoholio kontrolės priemones, trūkumas bei nuolatinės Alkoholio kontrolės įstatymo pataisos.

Darbe kelta hipotezė pasitvirtino.

PASIŪLYMAI

1. Tikslinga įgyvendinti integralią kompleksinę švietimo ir sveikos gyvensenos ugdymo sistemą, kuri nuo ankstyvos vaikystės nuosekliai formuotų sveiko gyvenimo įgūdžius akcentuojant priklausomybių pasekmes sveikatai, šeimai ir visuomenei. Švietimo programos, skirtos alkoholio vartojimo daromos žalos supratimui didinti, naudojamos kompleksiskai su kitomis alkoholio reguliavimo priemonėmis, padėtų jas įgyvendinti.
2. Politikams, formuojant ir įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką, rekomenduojama daugiau bendradarbiauti ne su alkoholio pramonės atstovais, o su mokslininkais ir ekspertais, kurie gali tinkamai įvertinti situaciją šalyje ir remiantis mokslu grįstais įrodymais padėti politikams priimti teisingus sprendimus.
3. Alkoholio pramonei rekomenduojama suprasti, kad jie yra tos pačios visuomenės dalis ir todėl visos visuomenės problemos atsirandančios dėl alkoholio vartojimo neišvengiamai liečia arba palies ateityje juos pačius, jų artimuosius ar draugus, todėl nepaisant savo finansinių interesų jie turėtų atsižvelgti į mokslininkų komentarus ir rekomendacijas.
4. Rekomenduojama įtvirtinti alkoholio kontrolės politikos perimamumą keičiantis valdžio atstovams bei valstybinių institucijų veiksmų suderinamumą siekiant bendro visuomenei naudingo tikslo, tokiu būdu užtikrinant alkoholio kontrolės politikos tęstinumą ir nuoseklų jos įgyvendinimą.
5. Atsižvelgiant į mokslininkų rekomendacijas ir mokslu pagrįstus įrodymus, kad alkoholio reklama formuoja teigiamą visuomenės požiūrį į alkoholį bei skatina jo vartojimą, siūloma grąžinti, nuo 2012 metų turėjusį įsigaliooti, tačiau 2011 m. gruodžio 23 d. panakintą, visišką reklamos draudimą.
6. Siūloma didinti visų be išimties alkoholinių gėrimų akcizą tiek, kad alkoholio kainos didėjimas aplenkėtų infliaciją ir gyventojų pajamų augimą bei taptų sunkiai įperkama prabangos preke.
7. Reikalinga griežtesnė kova su kontrabanda ir nors tikėtina, kad alkoholio politikos sugriežtinimas gali padidinti alkoholinių gėrimų kontrabandos mastus, tačiau tokiu būdu būtų užkertamas kelias alkoholio pramonei, kontrabandą naudoti kaip argumentą alkoholio gamybos ir prekybos liberalizavimui. Tuo tikslu kontrabandos kontrolė turėtų tapti vienu svarbiausių Vidaus reikalų ministerijos ir pasienio tarnybų uždavinių. Stiprinant nelegalios prekybos ir kontrabandos kontrolę teisėsaugos pareigūnus skatinti didelėmis premijomis už nusikaltimo išaiškinimą, skiriant premijas, kurios keletą kartų viršytų potencialaus kyšio dydį.
8. Siekiant sumažinti alkoholio vartojimą tarp jaunimo, rekomenduojama didinti amžių iki 21 metų, nuo kurio būtų leidžiama įsigyti alkoholinius gėrimus, sugriežtinti bausmes prekybininkams iki licencijos atėmimo už vienkartinį alkoholinių gėrimų pardavimą nepilnamečiams. Atskiros specializuotos prekybos alkoholiniais gėrimais vietos, kuriose draudžiant įeiti asmenims

neturintiems atitinkamo amžiaus, nuo kurio leidžiama įsigyti alkoholinius gėrimus, taip pat reikšmingai prisidėtų prie vartojimo mažinimo vaikų ir paauglių tarpe.

9. Mažinant eismo įvykių skaičių dėl neblaivių vairuotojų kaltės, rekomenduojama nustatyti visiems vairuotojams arba bent tiems, kurie neturi ketverių metų stažo, 0 promilių kraujyje ribą.
10. Skatinti, visuomenės įsitraukimą į aktyvią veiklą apdovanojant savivaldybes, bendruomenes, mokyklas, įstaigas ar organizacijas, kurios labiausiai savo darbais ar asmeniniu pavyzdžiu prisideda mažinant alkoholio suvartojimą.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimo kodeksas Nr. ADM // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas 2002 m. sausio 22 d. Nr. IX-726 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-477.
2. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymo ir pakeitimo įstatymas 2007 m. balandžio 19 d. Nr. X-1101 // Valstybės žinios. 2007, Nr. 49-1880.
3. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas 2007 m. gruodžio 13 d. Nr. X-1365 // Valstybės žinios. 2007, Nr. 138-5641.
4. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas 2008 m. spalio 14 d. Nr. X-1751 // Valstybės žinios. 2008, Nr. 123-4661.
5. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 1998 m. gruodžio 21 d. Nr. VIII-982 // Valstybės žinios. 1998 Nr. 114-3194.
6. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas 2004 m. sausio 29 d. Nr. IX-569 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 98-3482.
7. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 1999 m. gruodžio 23 d. Nr. VIII-1494 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 113-3289.
8. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2007 m. gruodžio 6 d. Nr. X-1355 // Valstybės žinios. 2007, Nr. 132-5358.
9. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas 2001 m. spalio 30 d. Nr. IX-569 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 98-3482.
10. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas 1999 m. liepos 8 d. Nr. VIII-1321 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 66-2132.
11. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas 1999 m. rugsėjo 30 d. Nr. VIII-1342 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 85-2514.
12. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas 2008 m. gruodžio 19 d. Nr. XI-79 // Valstybės žinios. 2008, 149-6005.
13. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas 1995 m. balandžio 18 d. Nr. I-857 // Valstybės žinios. 1995, Nr. 44-1073.
14. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo nauja redakcija 2004 m. kovo 9 d. Nr. I-857 // Valstybės žinios. 2004, Nr. 47-1548.
15. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 1998 m. gruodžio 10 d. Nr. VIII-961 // Valstybės žinios. 1998, Nr. 114-3188.

16. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1873 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1939.
17. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2002 m. birželio 20 d. Nr. IX-964 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2632.
18. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo papildymo ir pakeitimo įstatymas 2003 m. gegužės 15 d. Nr. IX-1558 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2312.
19. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2003 m. liepos 1 d. Nr. IX-1670 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 70-3169.
20. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2006 m. lapkričio 9 d. Nr. X-889 // Valstybės žinios. 2006, Nr. 127-482.
21. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2007 m. birželio 21 d. Nr. X-1198 // Valstybės žinios. 2007, Nr. 77-3041.
22. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2008 m. spalio 14 d. Nr. X-1750 // Valstybės žinios. 2008, Nr. 123-4660.
23. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 1999 m. birželio 15 d. Nr. VIII-1232 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 57-1835.
24. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2001 m. balandžio 5 d. Nr. IX-237 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1016.
25. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2001 m. lapkričio 13 d. Nr. IX-600 // Valstybės žinios, 2001, Nr. 99-3531.
26. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2002 m. sausio 17 d. Nr. IX-117 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-470.
27. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2008 m. balandžio 18 d. Nr. X-1508 // Valstybės žinios. 2008, Nr. 48-1771.
28. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2009 m. gruodžio 17 d. Nr. XI-572 // Valstybės žinios. 2009, Nr. 154-6951.
29. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2010 m. birželio 17 d. Nr. XI-909 // Valstybės žinios. 2010, Nr. 76-3868.
30. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 m. gegužės 24 d. Nr. XI-1406 // Valstybės žinios. 2011, Nr. 65-3049.
31. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 m. gruodžio 6 d. Nr. XI-1779 // Valstybės žinios. 2011, Nr. 153-7207.
32. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas 2011 m. gruodžio 23 d. // Valstybės žinios. 2011, Nr. 165-7859.

33. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas 2010 m. spalio 21 d. Nr. XIP-2601. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384028&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2012 03 05]
34. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. 1K-183 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 82-2966. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233696&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2012 02 17]
35. Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymas 2007 m. liepos 4 d. Nr. X-1261 // Valstybės žinios. 2007, Nr. 81-3321.
36. Lietuvos Respublikos narkologinės priežiūros įstatymas 1997 m. kovo 25 d. Nr. VIII-156 // Valstybės žinios. 1997, Nr. 30-711.
37. Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. liepos 2 d. nutarimas Nr. VIII-833 “Dėl Lietuvos sveikatos programos patvirtinimo” // Valstybės žinios. 1998, Nr. 64-1842. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=60036&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 10 15]
38. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 „Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 32-1318.
39. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2007 m. sausio 9 d. pažyma Nr. 4D-2006/01-1070 „Dėl Seimo kontrolieriaus iniciatyva pradėto tyrimo“. <http://www.lrski.lt/print.php?p=0&l=LT&n=62&pazyma=2000> [žiūrėta 2011 09 14]
40. Lietuvos Respublikos statistikos įstatymas 1993 m. spalio 12 d. Nr. I-270 // Valstybės žinios. 1993, Nr. 54-1048.
41. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas 1994 m. liepos 19 d. Nr. I-552 // Valstybės žinios. 1994, Nr. 63-1231.
42. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. liepos 5 d. įsakymas Nr. 1275 „Dėl tabako, alkoholio, narkotikų ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos švietimo įstaigose“ // Valstybės žinios 2002, Nr. Nr. 79-3377. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=175854&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 10 15]
43. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 17 d. įsakymas Nr. ISAK-494 „Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 33-1197. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=272725&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 09 02]
44. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas 1994 m. gegužės 19 d. Nr. I-464 // Valstybės žinios. 1994, Nr. 43-772, str. 22.

45. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 84-4094.
46. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 25 d. nutarimas Nr. 212 „Dėl Valstybės alkoholio kontrolės programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1999, Nr. 21-603. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=74909&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2010 08 14]
47. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr. 473 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymą“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 31-144. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=231894&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 09 09]
48. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. sausio 8 d. Nr. 20 nutarimas „Dėl paskaitų kurso apie alkoholio ir narkotikų žalą žmogaus sveikatai taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 133-4814. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=240767&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 07 14]
49. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. liepos 8 d. nutarimas Nr. 759 „Dėl Valstybinės saugaus eismo automobilių keliais 2005-2010 m. programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 84-3117. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259383&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 02 10]
50. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 452 „Dėl transporto priemonės vairuojančių ir kitų asmenų neblaivumo (girtumo) ar apsvaigimo nustatymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2009, Nr. 76-3123. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=275868&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 08 14]
51. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. sausio 9 d. nutarimas Nr. 19 „Dėl Blaivybės metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 8-277. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=313054&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 09 02]
52. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. spalio 13 d. nutarimas Nr. 1453 „Dėl Lietuvos Respublikos finansų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2010, Nr. 123-6290. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=383414&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2012 02 17]
53. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 1863 // Valstybės žinios. 2010, Nr. 2-42. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390418&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2012 02 02]
54. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. birželio 1 d. nutarimas Nr. 638 „Dėl Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos nuostatų patvirtinimo pakeitimo“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 70-

3314.http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=400715&p_query=&p_tr2=2
[žiūrėta 2012 02 17]

55. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. 224 „[Dėl Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento nuostatų patvirtinimo](#) // Valstybės žinios. 2011, Nr. 28-1331.http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=393607&p_query=&p_tr2=2
[žiūrėta 2012 02 17]

Mokslo darbai, pranešimai, ataskaitos, straipsniai:

56. Alcohol-related harm in Europe – Key data. – Brussels, October 2006.
http://ec.europa.eu/health/archive/ph_determinants/life_style/alcohol/documents/alcohol_factsheet_en.pdf [žiūrėta 2011 11 14]
57. Alkoholio kontrolė ir teisinės atsakomybės reglamentavimas JAV ir Skandinavijos šalių jaunimo politikoje // LR Seimo kanceliarija Parlamentinių tyrimų departamentas, 2007, rugsėjo 10 d.
http://www.blaivus.org/UserFiles/blaivi_karta/13.1.%20Alkoholio%20kontrol%C4%97%20ir%20prevencija/420alkjavskand.pdf [žiūrėta 2010 12 14]
58. Anderson P., Baumberg B. Alcohol in Europe: a public health perspective. A Report for the European Commission. June 2006. http://ec.europa.eu/health-eu/news_alcoholineurope_en.htm
[žiūrėta 2011 08 02]
59. Anderson P. et al. Effectiveness and cost-effectiveness of policies and programmes to reduce the harm cost by alcohol // The Lancet, June 2009, vol. 373. [http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(09\)60744-3/fulltext](http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(09)60744-3/fulltext) [žiūrėta 2010 12 02]
60. Babor T. Alcohol research and the alcohol beverage industry: issues, concerns and conflicts of interest // Society for the Study of Addiction, 2009, no. 104. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1360-0443.2008.02433.x/pdf> [žiūrėta 2011 08 02]
61. Babor T., Caetano R. Evidence-based alcohol policy in the Americas: strengths, weaknesses, and future challenges // Pan Am J Public Health, 2005, no. 18 (4/5). <http://www.scielosp.org/pdf/rpsp/v18n4-5/28095.pdf> [žiūrėta 2011 12 15]
62. Bellis M. et al. Teenage drinking, alcohol availability and pricing: a cross-sectional study of risk and protective factors for alcohol-related harms in school children // BMC Public Health, 2009, vol. 9, no. 380. <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/9/380> [žiūrėta 2010 07 02]
63. Casswell S., Maxwell A. Regulation of Alcohol Marketing: A Global View // Journal of Public Health Policy, 2005, vol. 26, no. 3. <http://www.jstor.org/stable/4125157> [žiūrėta 2011 11 10]
64. Doran C. M., Jainullabudeen T. A. Economic Efficiency of Alcohol Policy // Appl Health Econ Health Policy, 2010, no 8(5). http://adisonline.com/healthconomics/Fulltext/2010/08050/Economic_Efficiency_%20of_Alcohol_%20Policy.6.aspx [žiūrėta 2011 11 13]

65. Draft global strategy to reduce the harmful use of alcohol // WHO Executive Board 126th Session. - Geneva, February 2010. http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA63/A63_13-en.pdf [žiūrėta 2011 12 15]
66. European Charter on Alcohol. – Paris, 1995. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0008/79406/EUR_ICP_ALDT_94_03_CN01.pdf [žiūrėta 2011 04 11]
67. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui dėl ES strategijos remti valstybes nares mažinant alkoholio daromą žalą // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2007, liepos 27 d. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:175:0078:0084:LT:PDF> [žiūrėta 2011 10 04]
68. Health 21: the health for all policy framework for the WHO European Region. European Health for All Series No. 6. – Copenhagen, 1999. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0010/98398/wa540ga199heeng.pdf [žiūrėta 2012 01 05]
69. Koning C., Segura L. Do infrastructures impact on alcohol policy making? // Society for the Study of Addiction, 2011, no. 106. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.13600443.2010.03325.x/pdf> [žiūrėta 2012 01 10]
70. Matulas A., Veryga A. Alkoholio suvartojimo ir pasekmių mažinimo Lietuvoje programa. Programa parengta remiant Tėvynės sąjungos (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) “Nauja darbotvarkė Lietuvai” ir Demokratinės politikos institutui. http://www.blaivus.org/UserFiles/blaivi_karta/13.1.%20Alkoholio%20kontrol%C4%97%20ir%20prevencija/424alkprograma.pdf [žiūrėta 2011 11 10]
71. Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas. Lietuvos sveikatos programa: rezultatai ir išvados. – Vilnius, 2011.
72. Room R. et al. Alcohol and public health // Lancet, February 2005, no. 365. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15705462> [žiūrėta 2011 10 12]
73. Tamutienė I. ir kt. Pagalbos asmenims, sergantiems priklausomybės nuo alkoholio ligomis, priemonės ir sistema Lietuvoje: Sociologinio tyrimo atlikimo ataskaita / Užsakovas: LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. – Kaunas, 2008. http://www3.lrs.lt/docs2/OPDJOO_LW.PDF [žiūrėta 2011 08 05]
74. Turnhout J. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Ką daryti, kad ES strategija dėl alkoholio daromos žalos būtų tvari, ilgalaikė ir daugiasektorinė“ // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2009, gruodžio 23 d. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:318:0010:0014:LT:PDF> [žiūrėta 2011 12 01]
75. WHO. European status report on alcohol and health. – Copenhagen, 2010. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0004/128065/e94533.pdf [žiūrėta 2011 08 14]

76. WHO. Global Status Report: Alcohol Policy. – Switzerland, 2004. http://www.who.int/substance_abuse/publications/en/Alcohol%20Policy%20Report.pdf [žiūrėta 2011 11 15]
77. WHO. Global status report on alcohol and health. – Switzerland, 2011. http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/msbgsruprofiles.pdf [žiūrėta 2011 08 02]
78. WHO Regional Office for Europe. Evidence for the effectiveness and cost-effectiveness of interventions to reduce alcohol related harm. – 2009. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0020/43319/E92823.pdf [žiūrėta 2011 12 22]
79. WHO Regional Office for South-East Asia. Global strategy to reduce harmful use of alcohol // Report on the WHO Regional Technical Consultation. – Thailand, 2009. http://www.searo.who.int/LinkFiles/Meeting_reports_GSRH-Alcohol.pdf [žiūrėta 2011 12 18]
80. WHO. Strategies to reduce the harmful use of alcohol: draft global strategy // Sixty-third World Health Assembly. A Report by the Secretariat. March 2010. http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA63/A63_13-en.pdf [žiūrėta 2011 11 10]
81. WHO. The development of alcohol policies in federal countries. – Geneva, 1990. http://whqlibdoc.who.int/hq/1990/WHO_MNH_ADA_90.6.pdf [žiūrėta 2011 10 15]

Knygos:

82. Davidavičienė A.G. ir kt. Metodinės rekomendacijos: Mokytojo knyga (Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programai įgyvendinti) // Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministeria, 2006. – ISBN 978-9955-562-47.
83. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Kaunas: JUDEX leidykla, 2002.
84. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. – ISBN 9955-563-26-5

Interneto puslapiai:

85. Alkoholio vartojimas ir padariniai. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2604> [žiūrėta 2012 02 11]
86. Alkoholio vartojimo sukeltos problemos. <http://www.jaunimo-centras.lt/index.php?m=67> [žiūrėta 2011 08 14]
87. http://www.sam.lt/go.php/lit/Del_alkoholio_vartojimo_sukeliamu_mirciu/2135 [žiūrėta 2011 12 03]
88. Nacionalinė sveikatos taryba alkoholio vartojimo situaciją įvardina kaip kritinę. http://sena.sam.lt/lt/main/news/pranesimai_spaudai?id=4668 [žiūrėta 2012 01 20]
89. Nacionalinė sveikatos taryba. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_k=1&p_r=692 [žiūrėta 2012 01 15]
90. Seimo darbas. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3803&p_k=1 [žiūrėta 2011 08 15]
91. <http://www.lrt.lt/stop/> [žiūrėta 2011 02 22]
92. <http://www.vtv.lt/naujienos/sveikata/nevairuok-isgeres-pirmasis-etapas-nemokami-autobusai-2.html> [žiūrėta 2011 02 10]

Kubiliūtė K. Lietuvos sveikatos programos įgyvendinimas – alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimų vertinimas / Sveikatos apsaugos įstaigų administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovė asist. I. Čaplinskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2012. – 96 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota alkoholio kontrolės politika Lietuvoje ir nustatyti alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimai bei trūkumai Lietuvos sveikatos programos laikotarpiu (1998-2010 m.). Iškelta pagrindinė alkoholio vartojimo mažinimo įgyvendinimo problema ir pateikti pasiūlymai kaip ją spręsti. Teorinėje dalyje teoriniu aspektu išnagrinėta alkoholio kontrolės politika, alkoholio vartojimo reguliavimo priemonių įvairovė, Lietuvos teisės aktai reglamentuojantys alkoholio kontrolės politiką. Išanalizuoti alkoholio vartojimo ir jo padarinių statistiniai duomenys bei įvertinta alkoholio vartojimo situacija įgyvendinant Lietuvos sveikatos programą (1998-2010 m.). Ketvirtoje dalyje nagrinėjamas ekspertų požiūris į alkoholio vartojimo situaciją bei reguliavimo politiką Lietuvoje.

Raktiniai žodžiai: alkoholio kontrolės politika, Lietuvos sveikatos programa, alkoholio kontrolės politikos priemonės, alkoholio vartojimo mažinimas.

Kubiliūtė K. Lithuanian health programme implementation – assessment of achievements in alcohol consumption reduction / Administration of Health Care Institutions Master's Thesis. Supervisor assoc. asist. I. Čaplinskienė . – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2012. – 96 p.

ABSTRACT

In the Master's Thesis there is analysed alcohol policy in Lithuania and assessed the limitations and achievements of alcohol consumption decrease. Determined the main problem of alcohol consumption decrease implementation and suggestions, how to solve the problem, are presented. In the theoretical part, alcohol control policy, variety of regulation's methods of alcohol consumption and the law of Lithuanian alcohol policy are investigated in a theoretical aspects. Statistical records of alcohol consumption and it's consequences are analysed as well as the situation of alcohol consumption implementing Lithuanian health programme (1998-2010). In the fourth part, there is considered the attitude of experts toward alcohol consumption and alcohol policy situation in Lithuania.

Key words: alcohol policy, the methods of alcohol policy, alcohol consumption decrease, Lithuanian health programme.

Kubiliūtė K. Lietuvos sveikatos programos įgyvendinimas – alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimų vertinimas / Sveikatos apsaugos įstaigų administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovė asist. I. Čaplinskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2012. – 96 p.

SANTRAUKA

Žalingas alkoholio vartojimas pripažįstamas pasauline problema, neigiamai įtakojančia visuomenės sveikatą ir socialinį gyvenimą. Tai yra trečioji pagal dydį mirties priežastis.

Darbas yra orientuojamas į opią šiandieninei Lietuvos visuomenei problemą – alkoholio vartojimą ir su tuo susijusius padarinius. Darbe siekiama įvertinti alkoholio kontrolės politikos veiksmus, taikytų alkoholio kontrolės priemonių efektyvumą bei vartojimo pasiekimus Lietuvos sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu (1998-2010 m.). Tuo tikslu šiame darbe siekiama apjungti visą oficialiai prieinamą informaciją (mokslineis vertinimus, ekspertinę nuomonę, teisės aktų pakeitimus, statistinius rodiklius ir kt.) susijusią su alkoholio kontrole.

Darbo tikslas - nustatyti alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimus bei trūkumus įgyvendinant Lietuvos sveikatos programą per 1998-2010 metų laikotarpį.

Darbo uždaviniai. Apžvelgti alkoholio vartojimo ir alkoholio kontrolės politikos teorinius aspektus. Išanalizuoti Lietuvos alkoholio kontrolės politiką reglamentuojančius teisės aktus, reguliavimo priemones ir už alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimą bei formavimą atsakingų institucijų veiklą. Išanalizuoti alkoholio vartojimo, jo padarinių ir su alkoholio kontrole susijusius statistinius rodiklius bei alkoholio kontrolės politikos veiksmus 1998-2010 metais ir jų įtaką alkoholio vartojimo mažinimui. Remiantis ekspertų nuomone, įvertinti taikytų alkoholio kontrolės priemonių efektyvumą bei alkoholio politikos ir vartojimo situaciją Lietuvos sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu.

Tyrimo objektas. Alkoholio vartojimo mažinimo pasiekimai.

Tyrimo dalykas. Alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo priemonės ir gyventojų sveikatos būklės pokyčiai jas įgyvendinus.

Darbo metodai: duomenų analizės, lyginamosios analizės, apibendrinimo metodas ir kokybinis tyrimas – standartizuotas ekspertų interviu.

Išvados. Lietuvos alkoholio kontrolės politikai vystyti suformuota palanki infrastruktūra, o numatytos alkoholio kontrolės reguliavimo priemonės iš esmės sutampa su PSO ekspertų rekomenduojamomis, tačiau su liberalesniu jų turiniu. Iki 2008 metų vyravo alkoholio politikos liberalizavimas ir politikų priimti sprendimai bei vykdyta veikla iš esmės prieštaravo Alkoholio

kontrolės įstatymo paskirčiai ir alkoholio kontrolės principams. Nuo 2008 metų alkoholio kontrolė sugriežtinta. Pagrindinis Lietuvos sveikatos programoje (1998-2010 m.) numatytas tikslas sumažinti alkoholio vartojimą iki 2010 metų 25 procentais – nepasiektas, tačiau nuo 2008 metų stebimi pažangūs daugumos statistinių rodiklių pokyčiai. Pagrindiniai sunkumai įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką Lietuvoje yra aktyvus alkoholio pramonės pasipriešinimas politikos griežtinimui, valstybės institucijų veiksmų nesuderinamumas, veiksmų perimamumo nebuvimas, kompleksiško įgyvendinant alkoholio kontrolės priemonės, trūkumas bei nuolatinės Alkoholio kontrolės įstatymo pataisos. Darbe kelta hipotezė pasitvirtino.

Kubiliūtė K. Lithuanian health programme implementation – assessment of achievements in alcohol consumption reduction / Administration of Health Care Institutions Master's Thesis. Supervisor assoc. asist. I. Čaplinskienė . – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2012. – 96 p.

SUMMARY

The harmful use of alcohol has been identified as an worldwide problem resulting in negative influence on public health and social life. It is the world's third largest risk factor for the death.

Master's Thesis is pointed to the tender problem of Lithuanian society – alcohol consumption and it's consequences. In this paper is trying to estimate alcohol politics actions, the efficiency of alcohol policy and the results of alcohol consumption during the implementation of Lithuanian health programme (1998-2010). For this purpose is trying to involve all officially accessible information (science-based assessments, expert's opinion, amendments of law, statistical records etc.) related to alcohol policy.

Objective of the paper – to assess the achievements of alcohol consumption reduction and limitations implementing Lithuanian health programme during 1998-2010.

Tasks of the paper. To review alcohol consumption and control policy theoretical's aspects. To analyse the law and methods of Lithuanian alcohol policy and activity of institutions which are responsible for alcohol policy. To analyse alcohol consumption, it's consequences, other statistical records related to alcohol policy and alcohol policy actions during 1998-2010 and their impact to

reduction of alcohol consumption. To assess the efficiency of alcohol policy methods and alcohol policy and consumption's situation during Lithuanian health programme.

Object of the research: the achievements of alcohol consumption decrease.

Subject of the research: the methods of alcohol policy implementation and state of society's health variations.

Working methods: data analysis, comparative analysis, generalization, and qualitative research – structured interview of experts.

Conclusions: There is auspicious infrastructure for alcohol control policy in Lithuania and alcohol control methods basically coincide with World Health Organisation's recommendations. There was liberalism of alcohol policy until 2008 and most of decisions and activities were opposite to the aim of Alcohol control law and principles of alcohol control policy. From 2008 alcohol control was strengthened. The main aim of Lithuanian health programme until 2010 to reduce alcohol consumption by 25 percent was not achieved even though after 2008 we can see progressive change in most of statistical records. The main difficulties of implementation of Lithuanian health programme is active resistance to policy strengthening of alcohol industry, actions incompatibility of national institutes, absence of actions continuity lack of alcohol control methods integrity and perpetual corrections of Alcohol control law. The research confirmed the hypothesis.

PRIEDAI

1 PRIEDAS**EKSPERTŲ INTERVIU KLAUSIMAI**

1. Kaip manote, kokie veiksniai Lietuvoje labiausiai skatina visuomenę vartoti alkoholį?
2. Argumentuokite, kokios alkoholio kontrolės priemonės Lietuvoje daro didžiausią teigiamą įtaką alkoholio vartojimo mažinimui ir kurios, Jūsų nuomone, nėra efektyvios?
3. Kaip, Jūsų nuomone, sekėsi įgyvendinti Valstybės alkoholio kontrolės programoje numatytas priemones?
4. Su kokiais pagrindiniais sunkumais buvo susidurta įgyvendinant Lietuvos sveikatos programoje numatyta tikslą – iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 proc.?
5. Kaip manote, kokie sprendimai/iniciatyvos galėjo turėti daugiausiai įtakos 2008 metais pagerėjusiai alkoholio vartojimo ir su juo susijusių rodiklių situacijai? Jūsų nuomone, tai labiau buvo sąlygota tuo laikotarpiu alkoholio kontrolės sugriežtinimo ar ekonominio nuosmukio laikotarpiu sumažėjusios gyventojų perkamosios galios?
6. Kaip manote, ar Sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu buvo skiriamas pakankamas dėmesys prevencinei švietimo veiklai didinančiai visuomenės informuotumą apie alkoholio daromą žalą?
7. Kokie politikos veiksmai, priemonės būtinos, norint sumažinti alkoholio vartojimą būtent vaikų ir paauglių tarpe?
8. Kaip manote, kokia ateities alkoholio vartojimo situacijos prognozė Lietuvoje ir kokie tolimesni veiksmai būtini siekiant sumažinti alkoholio vartojimą ir jo daromą žalą ateityje?

Interviu su PSO atstovu Lietuvoje R. Petkevičiumi

Data: 2012 02 26.

Vieta: į klausimus atsakė elektroniniu paštu.

1. Kaip manote, kokie veiksniai Lietuvoje labiausiai skatina visuomenę vartoti alkoholį?

Pagrindinės priežastys: didelis alkoholinių gėrimų prieinamumas:

- Pavyzdžiui, Lietuvoje yra keli tūkstančiai oficialių taškų prekiaujančių alkoholiu, Suomijoje - keli šimtai.
- Palyginti mažos kainos.
- Šalyje dirba labai daug nacionalinių gamintojų ir užsienio platintojų.

Taip pat vartojimą labai skatina tiesioginė ir netiesioginė reklama, palanki visuomenės nuomonė („kas nerūko ir negeria, sveikas numirs“), gausybė ilgų savaitgalių (pvz. „Laisvos Joninės“ – neabejotinas aludarių projektas) ir panašiai. Žiniasklaida ir politikai ne visada stovi visuomenės pusėje, dažniau - komercijos pusėje. Su žiniasklaida, politikais ir su visuomene, labai intensyviai dirba alkoholio kompanijų lobistai.

2. Argumentuokite, kokios alkoholio kontrolės priemonės Lietuvoje daro didžiausią teigiamą įtaką alkoholio vartojimo mažinime ir kurios, Jūsų nuomone, nėra efektyvios?

Lietuva nėra išskirtinė, tos pačios tendencijos ir dėsningumai veikia visose valstybėse. Pagal PSO visose pasaulio šalyse didžiausią įtaką didinant alkoholio suvartojimą daro mažos kainos, reklama ir neribojamas vartojimas (viešose vietose, neribotos pardavimo valandos, pardavimo amžiaus apribojimų nebuvimas, pardavimas degalinėse ir pan). Pagal paskutinius mokslinius duomenis, mažiausiai efektyvios yra „švietėjiškos kampanijos didinančios visuomenės informuotumą apie alkoholio daromą žalą“. Gąsdinimai mažai veikia, įtakos gali turėti nebent visuomenės motyvacijos alkoholio negėrimui skatinimas. Puikiai veikia paslėpta arba dalinė reklama, pateikiant nepilną informaciją (pvz. atseit raudonas vynas teigiamai veikia širdies - kraujagyslių sistemą, o kad labai neigiamai veikia kepenis ir sukelia cirozes, kukliai nutylima...).

3. Kaip, Jūsų nuomone, sekėsi įgyvendinti Valstybės alkoholio kontrolės programoje numatytas priemones?

Manychiau, kad kaip posovietinėje valstybėje, kurioje girtavimas buvo oficialiai skatinama valstybės politika, pakankamai sėkmingai. Valdžios pastangų užtenka, bet ideologija ir kitos priemonės blogiau veikia, kai egzistuoja susiformavusi palanki alkoholinių gėrimų vartojimui visuomenės nuomonė.

4. Su kokiais, pagrindiniais sunkumais buvo susidurta įgyvendinant Lietuvos sveikatos programoje numatyta tikslą – iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 proc.?

Žiniasklaidos paperkamumu, didele reklamos ir marketingo įtaka, ypač jaunimui (pvz. naujų, išskirtinai jaunimui skirtų savo skoniu, įpakavimu ir kaina, produktų, tokių kaip sidras, kokteiliai įdiegimas į rinką; naujų alaus rūšių paleidimas į rinką praktiškai kas savaitę; alaus „Fiestos“; krepšinio fanų pavertimas alaus fanais ir pan.), bei sėkmingu alkoholio lobistų poveikiu politikams.

5. Kaip manote, kokie sprendimai/iniciatyvos galėjo turėti daugiausiai įtakos 2008 metais pagerėjusiam alkoholio vartojimo ir su juo susijusių rodiklių situacijai? Jūsų nuomone, tai labiau buvo sąlygota tuo laikotarpiu alkoholio kontrolės sugriežtinimo ar ekonominio nuosmukio laikotarpiu sumažėjusios gyventojų perkamosios galios?

Visada veikia: kainų didinimas (ypač jaunimo vartojimui), prieinamumo mažinimas, reklamos draudimas. Perkamoji galia nėra lemiamas veiksnys seniems vartotojams ir alkoholikams, jaunimą - veikia.

6. Kaip manote, ar Sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu buvo skiriamas pakankamas dėmesys prevencinei švietimo veiklai didinančiai visuomenės informuotumą apie alkoholio daromą žalą?

Pastaruju metu alkoholio gamintojai ir pardavėjai skatina ir netgi finansuoja „švietėjiškas“ kampanijas, nes trūksta rimtų įrodymų apie jų poveikį. Žiniasklaidoje neabejotinai veikia alkoholio kompanijų skatinami faktoriai, tokie kaip paslėptos reklamos ir negatyvios nuomonės apie abstinenciją formavimas.

7. Kokie politikos veiksmai, priemonės būtinos, norint sumažinti alkoholio vartojimą būtent vaikų ir paauglių tarpe?

Visiškas reklamos uždraudimas (įskaitant internete ir kitur); nuolatinis kainų kėlimas; tolesnis prieinamumo mažinimas (ribojamas vartojimas viešose vietose, pardavimo valandų ir pirkėjų amžiaus ribojimas, pardavimo taškų skaičiaus mažinimas, kontrabandos kontrolė ir kt.).

8. Kaip manote, kokia ateities alkoholio vartojimo situacijos prognozė Lietuvoje ir kokie tolimesni veiksmai būtini siekiant sumažinti alkoholio vartojimą ir jo daromą žalą ateityje?

Prognozė teigiama. Alkoholio suvartojimas mažės. Veiksmus žiūr. į 8 atsakymą. Būtinos bendros pastangos ir visuomenės aktyvumas. Lemiamą reikšmę turės žiniasklaidos ir politikų veiksnių įtaka bei tolesnis negatyvios visuomenės nuomonės alkoholio vartojimui formavimas.

Interviu su NTAKK prezidentu A. Veryga

Interviu trukmė: 25 min.

Data: 2012 03 05

Vieta: Vilniaus miesto centras

1. Kaip manote, kokie veiksniai Lietuvoje labiausiai skatina visuomenę vartoti alkoholį?

Nu tai tų veiksnių yra labai daug. Pirmiausia reikia suprasti, kad yra žmonės ir yra verslas, kuris nori, kad mes vartotume. Tai jis stengiasi tą daryti ir yra aktyvios pastangos, kad žmonės vartotų, kad išliktų vartojantys, kad pradėtų vartoti ir panašiai. Tas milžiniškas prienamumas, ta pasiūla, jie tikrai skatina. Ir tai yra vienas iš tokių pagrindinių veiksnių, kuris trukdo kitiems. Tai yra pačios pramonės pastangos. Kaip jie tą realizuoja, tai yra pačiais įvairiausiais būdais: per įstatymus, per reklamą, per rinkodarą, per kainų politiką ir panašiai. Dabar kiti veiksniai, tai yra mūsų kultūra, žodžiu, kokie mes esam kaip vartotojai ir kas pas mus populiaru, kas mums patrauklu. Tai mūsų ta kultūra ištikrųjų mums yra pragaištinga, nes kai čia kiti mėgsta duot pavyzdžius su kokia Ispanija, Prancūzija, Italija, tai ten tas gėrimas nu jis irgi yra pavojingas ir kenksmingas, bet bent jau yra labiau pateikiamas kaip maisto kakžoks priedas, žodžiu jo ten daug stengiamasi negerti, o pas mus yra geriama tam, kad prisigert. Žodžiu va tokia pas mus yra ta kultūra. Naudojama kaip svaiginimosi priemonė ir tą aišku mato vaikai ir tada prasideda va tas trečias veiksnys. Tai yra ta socialinė aplinka ir ta socialinio išmokymo teorija, ji ką teigia, tai aplinka kurioj aš augau, kaip aš matau - aš panašiai ir elgiuosi. Ištikrųjų aš perimu tą elgesį. Ir pas mus visi tie veiksniai yra krūvoj ir jie ir skatina bendroj krūvoj. Sakau, priklausomai nuo amžiaus grupės, priklausomai nuo socialinės grupės, tie veiksniai gali būt šiek tiek skirtingi. Vaikui jie vieni bus, suaugusiems šiek tiek kiti ir nepaisant to jie vistiek visus veikia.

2. Argumentuokite, kokios alkoholio kontrolės priemonės Lietuvoje daro didžiausią teigiamą įtaką alkoholio vartojimo mažinimui ir kurios, Jūsų nuomone, nėra efektyvios?

Iš esmės tai visos priemonės būtų pritaikomos jeigu jos būtų taikomos, nes didžioji dalis tai jų yra netaikoma. Ne tai, kad nepritaikoma. Aišku mes, budami pasienio valstybė, turim problemą su kontrabandine produkcija, su nelegalia prekyba, tai priemonė, kuri yra skirta mažinti vartojimą – kaina - tai yra akcizas, tai ji yra pas mus mažiau efektyvi, bet tai nereiškia, kad ji yra neefektyvi. Ji yra efektyvi, bet jos, žinoma, efektas yra mažesnis, negu valstybėj, kur ta kontrabanda yra ženkliai mažesnė. Nes vel gi ką reikia suprasti, kad ta priemonė, vat sakykim, jeigu aš didinu kainą alkoholiniams gėrimams ir prasideda, žinom, kad vartoja žmonės dalį nelegaliai produkcijos, tai net ir nelegali pabrangsta, nu ta prasme, kylant legalios kainai, kyla kaina ir nelegalaus produkto. Tai reiškia veikia, tegu per kitą mechanizmą, bet vistiek suveikia. O šiaip tai visos tos priemonės t.y. ir prienamumo mažinimas ir taškų skaičius, tik tiek, kad pas mus jis netaikomas...nu kaip jis gali veikti jeigu pas mus yra apie 16 tūkts. licencijų išdalinta. Tai kaip čia jį sukontroliuot, jis dvigubai mažėtų ir tai būtų keliolika kartų daugiau negu kitose valstybėse. Yra vat skandinavijos, kur mes čia norim ir nuo jos nusižiūrinėjam, reklamos apribojimai, nu kai jie taikomi - jie veikia. Ištikrųjų, kai buvo dienos metu apribota reklama tai visų šitų masinių sidrų pardavimas sumažėjo, kur ypatingai buvo reklamuojami. Tai taip kad aš nelabai galečiau iškirti kažkokią, kuri būtų ypatingai efektyvi ar mažiau efektyvi. Visos jos yra efektyvios tik tiek, kad pas mus yra problema, vienas dalykas jas priimt, kitas – jas įgyvendint.

3. Kaip, Jūsų nuomone, sekėsi įgyvendinti Valstybės alkoholio kontrolės programoje numatytas priemones?

Labai blogai mums sekėsi. Ištikrųjų jeigu su tabaku dar galima šnekėt, kad ten buvo judesys į priekį ir nemažas, tai su alkoholiu yra visiškas fiasko valstybėje ir tikrai...tokio supratimo, kad tai yra blogai, kad čia reikia atsižvelgti į žmonių sveikatą, jo (supratimo) nėra, o jeigu ir yra, tai yra pavienių žmonių. Ištikrųjų seimo narių yra visokių, bet yra jie pavieniai, jų sprendimui priimt neužtenka. Ir tas įstatymas, kuris 1995 metais priimtas, tai jis buvo gadintas ištisai ir kai kurie pakeitimai net prieštaravo pačio įstatymo nuostatoms – mažinti vartojimą. Kaip mažinti vartojimą gali, sakykim, prienamumo didinimas, kai yra leidžiama visur prekiauti, kai yra nuimami reklamos draudimai ir apribojimai, kai yra paleidžiama prekyba visą parą ir t.t, nu žodžiu...mes netik, kad neįgyvendinom, mes darėm atvirkščiai, mes viską priešingai darėm ir rezultata, aišku, natūralu turim priešingą. Didinom prienamumą, tai turim didesnį vartojimą, turim daugiau ligų, turim daugiau problemų ir apie

jų mažėjimą ar priemonių efektyvumą galetumėm šnekėt tik tokiu atveju jeigu jos būtų taikytos. Dabar va paskutinis atvejis čia kur buvo 2008 metais, kai kilo akcizai ir sutapo su ekonomine krize, su pajamų mažėjimu, tai vat suveikė tos priemonės, žmonės mažiau pirko ir ištikrųjų mažiau išgėrė, trečdaliu sumažėjo ir psichozijų ir apsinuodijimų. Tai suveikė, bet tai nebuvo akcizo poveikis, nes jis per mažai kilo, kad realiai paveiktų pirkimą.

4. Su kokiais, pagrindiniais sunkumais buvo susidurta įgyvendinant Lietuvos sveikatos programoje numatyta tikslą – iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 proc.?

Natūralus sunkumas tai aišku yra pramonė, keista būtų jeigu jos nebūtų. Vienintelis atvejis, kada galėtų nebūti, jeigu tai būtų valstybės monopolis gamybos ir pardavimo tai tada taip, bet ir tai tektų, matyt, ginčytis su tais, kurie kuruoja tą sritį. O iš kitų kliuvinių tai yra daugybė dalykų. Pirmiausia tai, kad čia šioje valstybeje viduj, sakykim, viena institucija stengiasi mažinti, kita stengiasi didinti. Tai kaip tą reikia suderinti, tai nesuderinama. Pvz., Sveikatos apsaugos ministerija stengiasi mažinti, o Ūkio ministerija stengiasi didinti. Ir gaunasi toj pačioj valstybėj, dvi to paties lygio institucijos daro visiškai priešingus dalykus ir gaunasi tokia nesamonė. Kitas dalykas, valstybė prisirašė labai daug gudrių ir gerų programų, bet nė vienos nefinansavo. Tai nerealu tikėtis, kad kuri nors viena būtų veikusi. Tai kažkas ten kažką is entuziazmo jeigu ir darė, tai kažką gal ir pavyko, bet kadangi tai nebuvo nei finansuota, nei realiai daryta, tai ir rezultatas tada toks, daugumoj - niekinis. Tai tokie gal pagrindiniai sunkumai...nu aišku dar buvo laikmetis, kada nebuvo visuomenė aktyvi, kada buvo jai neįdomu, ji nesikišdavo į šitus reikalus, tai dabar tas po truputiukais keičiasi, vis daugiau žmonių įsitraukia, vis daugiau žmonių darosi įdomu.

5. Kaip manote, kokie sprendimai/iniciatyvos galėjo turėti daugiausiai įtakos 2008 metais pagerėjusiai alkoholio vartojimo ir su juo susijusių rodiklių situacijai? Jūsų nuomone, tai labiau buvo sąlygota tuo laikotarpiu alkoholio kontrolės sugriežtinimo ar ekonominio nuosmukio laikotarpiu sumažėjusios gyventojų perkamosios galios?

Kaip minėjau buvo akcizo didinimas, taip pat naktinės prekybos apribojimas, reklamos apribojimas, žodziu jie visi veikė krūvoj ir tą efektą davė, o trečdaliu mažėjimas tai yra labai daug. 30 proc. sumažinti, tai čia yra svajonė turbūt. Tai mes ir matom tą mažėjimą nuo 2008 metų, tik tiek, kad viskas dabar sustoję ir baigėsi tas efektas, nes mažėjo iki tiek kiek galėjo mažėt tokiom priemonėm, o dabar jeigu pradeda atsigavinėt ekonomika ir ištikrųjų pradeda augt žmonių pajamos - vėl vartojimas pradės augt. Tai jeigu, kaip minėjau anksčiau, kalbam apie kainą, tai daug labiau paveikė pajamų mažėjimas, negu akcizo augimas. Nes akcizo augimas, kaip sakiau, buvo labai simbolinis, kad jis ten labai kažką smarkiai paveiktų. Bet tai tokiu atveju vistiek yra skaičiuojama snatykinė kaina, reiškia kiek aš galiu prikt už savo disponuojamas pajamas, kiek aš galiu nupirkt gėrimų. Ir tas skaičius krizės metu buvo labai pasikeitęs. Tai vat suveikė, o dabar jau baigė veikt, nes prisitaiko žmonės, priprato prie kainų ir pradės vėl vystyti savo „karjerą“.

6. Kaip manote, ar Sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu buvo skiriamas pakankamas dėmesys prevencinei švietimo veiklai didinančiai visuomenės informuotumą apie alkoholio daromą žalą?

Jeigu kalbam apie alkoholį, tai aš negalėčiau pasakyt, kad jų apskritai buvo. Socialinė reklama buvo viena tik paleista ir ta pati buvo aludarių finansuota, tai aš jos nevadinau socialine reklama, tai yra ta pati reklama, tik paslėpta reklama. O taip, kad valstybė būtų kada normaliai finansavus socialinę reklamą, taip niekada nėra buvę. Ir švietėjiški dalykai teoriškai yra net įrašyta į mokyklų programas, kad kiekviena mokykla privalo ten dalį valandų skirt ugdymui, švietimui, o kaip ji tai daro tai priklauso nuo to, kokia kompetencija turi. Gerai jeigu turi mokyklose visuomenės sveikatos specilaistą, kuris yra mokytas, kuris turi supratimą ir gali ten kažkuo užsisimti. O jeigu neturi, tai kiekvienas daro pagal savo išmanymą, savo supratimą. Dabar jau prisideda visuomenės sveikatos biurai, bet vėl ką reik suprast, kad biuruose žmonių nėra labai daug ir sakykim, nu jeigu yra biuras Kaune, tai ten dirba tų žmonių tarkim 20. Tai norint su kiekvienu tuo vaiku padirbt, kad sistemingai tą prevenciją daryt, tai jų (darbuotojų) niekaip gi neužtenka, gi mokyklų tai yra labai daug ir tų vaikų yra labai daug ir kad su jais visais dirbt, tai turi būt kažkokia sistema. Ir sveikos gyvensenos ugdymas toks kaip dalykas, jis neegzistuoja, jo nėra, yra tik tokie „draiskalai“, yra visokios pavienės programos, kurios skirtingus dalykus akcentuoja, sakykim ten patyčias, smurtą, žalingus įpročius, bet tokio, kad būtų sveikos gyvensenos ugdymo, kažkokia kaip sistema, tai jos tikrai nėra pas mus. O šiaip tai tos priemonės turėtų būti visos ir kuo jų daugiau yra, apskritai yra sakoma, jeigu tai yra priemonių kompleksas ir veikia daug vienu metu tai ir efektas yra tada visai kitoks. Jeigu paimt kažkurią vieną izoliuot, tai jinai yra bloga ta prasme, kad veikia tik tai vieną kažkurią grupę. Tiesiog, jeigu jos būtų kaip sistema, sakykim, kad ir toj pačioj ugdymo įstaigoj, nu jeigu mes tik su

vaikais dirbam, tai reiškia nieks nedirba su tėvais ir mes tą vaiką išleidžiam lauk ir čia visur apkabinėta reklamom ir jam yra išpardavimai šalia saldainių skyriaus, sidro, nu tai negali tas duot kažkokio didelio efekto. Jiegu jie yra kartu, tai jie duoda maksimalų poveikį. Kitas dalykas, yra labai daug akcentuojama, kad ten tėvai, šeima turi užsiimt, o kas su jais dirba, ką tie tėvai turi žinot, iš dangaus jiem duota kaip su tuo vaiku šnekėtis, nežino gi jie. Ir pilni visokių klaidingų įsitikinimų, kad tą vaiką reikia vos ne mokint gert kultūringai, nu tai ir primokina, taip sėkmingai moka, kad jau dabar penktokų girtų mokykloje yra. Tai čia yra mokymo rezultatai, išmokė gi, nu tai galų gale išmokė ir dabar jau tikrai visi moka, žino kaip paimt, kaip atsisukt ir atsidaryt. Žinojimas yra aukšto lygio. Tai jeigu kalbėt apie švietimą, kaip apie sistemą, tai reiškia tam turėtų būti parengti specialistai, ar tai būtų sveikos gyvensenos mokytojai, ugdytojai ar kažkas ir tam tada turėtų būt visa sistema, kad aš nuo pirmos klasės, jeigu ne nuo darželio mokausi, tai netik apie priklausomybes bet ir kaip dantis valyt, ir kaip maitintis, ir kaip judėt, nu žodžiu viską. Ir mokausi visą laiką. Tada turėtų būt ir medžiaga kažkokia, kur gali visi naudotis ta pačia, tai tada atsirastų susišnekėjimas. Nes kažkokiu stebuklingu būdu visi žino kas yra Pitagoro teorema ir visi mokosi tos pačios ir visi mokomi yra taip pat, užtai ir susišneka, o kai apie sveikatą visi yra mokomi pagal savo sugedimo laipsnį tai ir gaunasi, kad vienas galvoja, kad geriau alų gert, kitas - kad geriau degtinę gert, trečias - kad geriau maišyt, dar kitas - kad išvis geriau negert, nu tai ir gaunasi nesamonė. Ir tie vaikai galų gale jie girdi skirtingas žinutes ir kaip vaiko vietoj apsispręst tai aš net neįsivaizduoju, kaip elgtis reikia ištikrųjų.

7. Kokie politikos veiksmai, priemonės būtinos, norint sumažinti alkoholio vartojimą būtent vaikų ir paauglių tarpe?

Pavyzdžiui, paaugliam pati veiksmingiausia priemonė tai yra kaina. Ji yra pati efektyviausia, pati veiksmingiausia, bet labiausiai valstybės nenorima daryt. Nes jeigu kainuoja brangiai, tai netgi jei aš perku, tai aš perku nedaug. Ir alkoholis dabar nėra prabangos prekė, jis yra eilinio naudojimo prekė pagal savo kainą ir niekas neskaičiuoja jį pirkdami, kad vat aš kažko turiu atsisakyt ir pan. O šiaip tai paauglystėje, kadangi tai yra visoks toks prieštaravimų metas ir vertybių kaitos metas, tai yra turputį per vėlu su jais užsiimti, turėjo iki to būt padaryta tam tikra įtaka, kad jis jau tuo metu galėtų galvot. Kitas dalykas, jam turi būt kažkokia alternatyva paduota. Nu jeigu jis neįsivaizduoja laisvalaikio leidimo ir šventimo negėrus, nu tai kažkas tai turi jam bent kažką į tą pusę parodyt. Taip pat reikia didinti baudas už nepilnamečiui pardavimą. Nes dabar teoriškai, tai draudžiama nepilnamečiui parduot, o praktiškai žmonės tą daro, nes nėra sankcijų tokių, kurios atbaidytų nuo to veiksmo. Nu jeigu ten 50 litų baudą davė, tai kodėl aš turiu nepardavinėti ir dar su manim tąsytis turi dar du mėnesius teisėsauga, kol čia įrodys, kol dar aš ginčysiuos. Tai ištikrųjų jeigu būtų sankcijos rimtos, kad žmonės galėtų prarasti licenciją už vienkartinį pardavimą nepilnamečiui, tai verslininkai pradėtų galvot ar verta rizikuot. Ir iki pirmo, matyt, teismo atvejo būtų ir kai būtų pirmas nubaustas, tai kiti padarytų išvadas labai greitai.

8. Kaip manote, kokia ateities alkoholio vartojimo situacijos prognozė Lietuvoje ir kokie tolimesni veiksmai būtini siekiant sumažinti alkoholio vartojimą ir jo daromą žalą ateityje?

Jeigu niekas nesikeis, tai bus blogai. Nes jeigu pradės atsigavinėt ekonomika, tai vartojimas neišvengiamai pradės augt, nes auga visko vartojimas, o kadangi nėra nei socialinės reklamos, nėra nei jokio švietimo, nieko nėra, žmonės įpročių tikrai nepakeitė per du, tris metus, neužtenka tam laiko. Per tiek laiko naujos socialinės normos nesusiformuoja. Reiškia ir vartojimas augs, neišvengiamai. Na nebent kažkas kažką darytų ar ten akcizą didintų, ar dar kažką, bet panašu, kad ne. Ir duok Dieve, kad nesugadintų dar ko nors, kad nesugadintų kas psiekta. Aišku visą laiką yra vilties. O ko griebtis, tai visų pirma reiktų grąžinti suplanuotą visišką reklamos draudimą, taip pat kadangi augs ekonomika, tai gėrimų kainas didinti, be abejo ir geriausia tai didinti tas kainas tiek, kad alkoholis taptų prabangos preke, o ne kasdieniu dienos prikinių sąrašė. Be abejo mažinti pardavimų vietas, geriausia išvis, kad būtų pardavinėjama tik specializuotose parduotuvėse. Tai apsistokim nors ties šitais kol kas.

Interviu su NTAKD direktoriaus pavaduotoja G. Belian

Interviu trukmė: 25 min.

Data: 2012 03 06

Vieta: Šv. Stepono g. 27, Vilnius, Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas.

1. Kaip manote, kokie veiksniai Lietuvoje labiausiai skatina visuomenę vartoti alkoholi?

Na vienas iš šitų dalykų yra alkoholinių gėrimų prieinamumas ir, sakykim, buvo tyrimai atlikti Europoje PSO, tai Lietuva tarp Europos valstybių pagal alkoholinių gėrimų prieinamumą užėmė 1-ąją vietą. Dabar pas mus tas licencijų kiekis nuolat didėja ir taip gaunasi, kad vis mažesnį kiekį asmenų aptarnauja vienas prekybos taškas. Reiškia, prieinamumas yra milžiniškas. Na dabar galbūt nuo sausio 1 dienos (kadangi įsigaliojo draudimas prekiauti alkoholiniais gėrimais kioskuose) tai, sakykim, kažkiek tą situaciją mes suvaldysim, bet licencijų kiekis vat 2010 metais buvo 17748 licencijos mažmeninėje prekyboje, mes paskaičiavom, kad Lietuvoje viena prekybos alkoholiniais gėrimais vieta aptarnauja 188 gyventojus. Jeigu paimti, pavyzdžiui, kiemą daugiabučių, tai kieme mes turėsime po vieną tašką, kur galima laisvai nupirkti alkoholinius gėrimus. Tai čia viena tokia problematika, kad yra tas prieinamumas. O antras dalykas, matyt, kad vis dėl to mūsų visuomenė (ypač kalbant apie vaikus ir paauglius) neturi kažkokių žinių, kaip vat apie alkoholio vartojimo žalą. Gal ir gauna jie mokyklose kažkiek, bet kogero mes jau turim kalbėti aplamai apie tokį integralų, kompleksinį dalyką, apie sveiko gyvenimo įgūdžių kažkokį formavimą, kad vaikas vos ne nuo darželio, pagal savo amžių, gautų kažkokį rinkinuką žinių. Sakykim, jeigu mes kalbėtume apie pirmą, antrą klasę, tai vistiek jie iki 7-8 metų gi viską už tiesą priima, nėra tokio kritiško mąstymo, tai sakykim, per kažkokias pasakas ar spalvinimo knygytes. Aišku tai turi būti adaptuota konkrečiam amžiui ir va taip vaiką reikia nuolat vesti, nepaleisti nuo pirmos iki paskutines klases ir tada mes tikrai tą visą sveiką gyvenimą tiesiog įskiepysim. Tai va čia tokie labiausiai matyt dalykai. O siaip tai dar yra ta nuostata ir manymas, kad bloga socialinė padėtis prisideda prie vartojimo, bet savo laiku buvo bandoma atlikti ir įvairius socialinius tyrimus, tai vat įdomiai ten gavosi, tokio atsakymo realaus ir nebuvo. Kas pirmas, kaip aš sakau, ar ta višta, ar kiaušinis, ar geriama dėl to, kad blogai gyvename, ar blogai gyvename dėl to, kad geriame? Lietuvoje alkoholinių gėrimų kainos yra labai žemos, tai, ta prasme, sugeba ir menkas pajamas gaunantys asmenys tais gerimais pasirūpinti. Tai netgi kai kurie skaičiuoja, kiek buvo galima, tai tarybiniais laikais už algą nupirkti alkoholinių gerimų ir kiek dabar už vidutinę, tai dabar vos ne 20 kartų daugiau galima jo įsigyti. Tai tie socialiniai nueina pas mus į antrą planą, nes alkoholinių gėrimų kainų lygmuo turėtų būti kaip prabangos prekė, o pas mus pagal savo kainų lygį, pagal pasirinkimą, tai absoliučiai priešingai. Pagal mūsų vartojimo įpročius, tai kogero vos ne pirmo būtinumo prekė.

2. Argumentuokite, kokios alkoholio kontrolės priemonės Lietuvoje daro didžiausią teigiamą įtaką alkoholio vartojimo mažinimui ir kurios, Jūsų nuomone, nėra efektyvios?

Čia ne aš jau asmeniškai, čia, be abejo, jau yra moksliniai tyrimai, kad tos priemonės orientuotos vien į mokslą ir švietimą, neturint kažkokių normų užtikrinimo laikymosi kontrolės, jos yra neefektyvios. Jos labai brangios ir jų efektyvumas yra nulinis. Tačiau jeigu mes žiūrime vat šitoj vietoj apie jau tam tikras kontrolės priemones, prieinamumą mažinančias priemones, kainas didinančias, alkoholio reklamą draudžiančias (ribojančias), oficialaus amžiaus, nuo kurio galima nupirkt alkoholinių gerimų didinimą. Tai čia vat tas priemonės reikia įteisinti, aišku atitinkamai vykdant jų kontrolę ir paraleliai prevencines kompleksines programas. Nėra taip, kad va šita programa jums vat sumažins alkoholio vartojimą šita – tabako, nu čia kaip aš sakau, sveikas žmogus visur turi būti sveikas. Tai vat paraleliai tada taip, kartu kaip kompleksas priemonių - tada taip. Ir ne taip brangu, sakykim, ir efektyvumas yra žymiai geresnis. Čia nepriklausomų mokslinių tyrimų įrodyta.

3. Kaip, Jūsų nuomone, sekėsi įgyvendinti Valstybės alkoholio kontrolės programoje numatytas priemones?

Kada mes turėjome didžiausią alkoholinių gėrimų vartojimo piką 2007 metais ir nuo 2007 metų būtent dėka kokių priemonių tas pikas pradėjo (ta kreivė) lenktis į apačią. Jau žymiai mažiau žalingų pasėkmių mes turėjome. Beabejo, būtent 2007 - 2008 metais vat ir buvo įvykęs tas lūžis. Mes matome, kad buvo apribota reklama radijuje ir televizijoje, akcizas padidintas, sugriežtinta atsakomybė vairuojant, paskui laikas prekybos...

mokesčių lengvatos buvo panaikintos. Alkoholio kontrolės politika anksčiau tai labiau buvo liberalizavimo prasme, tai nuo 2007–2008 metų mes jau matome, kad viskas jau eina tokia griežtinimo prasme ir tai iškart duoda kažkokius rezultatus. Vartojimas atitinkamai sumažėja, tada tos pasėkmės, alkoholinių psichozijų skaičius sumažėja, intoksikacijų skaičius sumažėja. Keliuose jau mes sakome, kad laimėjome, pergales jau matome. Dėl vartojimo tendencijų buvo atlikti tyrimai, kad jau mes matome, kad Lietuvos gyventojų bent kartą per savaitę geriančių stiprius alkoholinius gėrimus dalys sumažėjo, taip pat matom ir alaus gėrimo mažėjimą. Taigi, visi tie dalykai savo rezultatus duoda.

4. Su kokiais, pagrindiniais sunkumais buvo susidurta įgyvendinant Lietuvos sveikatos programoje numatyta tikslą – iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 proc.?

Sunkumai, tai beabejo, na sakykim, kadangi ilgą laiką kai dirbau tose kontroliuojančiose institucijose tai tenka dalyvauti tuose pačiuose Seimo komitetuose, komisijose svarstant įvairias pataisas na tai, beabejo, sunkumas yra didžiausias, kad mes negalime užsimerkt, kad yra to paties verslo interesai...sakykim kolkas pavykdavo kažkiek tą politiką nukreipti visuomenės sveikatos apsaugos linkme. Bet jų dalyvavimas aišku, kad yra aktyvus dėl savo prekybinių, finansinių interesų, ir beabejo tas lobistinis elementas egzistuoja.

5. Kaip manote, kokie sprendimai/iniciatyvos galėjo turėti daugiausiai įtakos 2008 metais pagerėjusiai alkoholio vartojimo ir su juo susijusių rodiklių situacijai? Jūsų nuomone, tai labiau buvo sąlygota tuo laikotarpiu alkoholio kontrolės sugriežtinimo ar ekonominio nuosmukio laikotarpiu sumažėjusios gyventojų perkamosios galios?

Aš kaip ir sakiau, būtent 2007-2008 buvo lužis visos tos politikos formavime. Netgi man atrodo Sveikatos apsaugos ministerija buvo atlikusi tokią studiją, nors buvo alkoholio kontrolės įstatymas ir netgi keista buvo, nes paimsi pirmą antrą trečią sraipsnį, kur pagrindiniai principai kaip ta politika turi būti formuojama, kad tarkim tam teikti pirmenybę, tam..., sugriežtinti tą, aną..., o pataisos ėjo išties visiškai priešingos toms politikos kryptims, alkoholio kontrolės įstatymo tikslui, na vat buvo tokia situacija. Kaip sakom, gerai, kad vat 2007-2008 metai tai jau toksai jau požiūris galbūt į tas problemas, nes ištikrųjų buvo pamatyta, kiek valstybė praranda pinigų, lėšų, dėl to, kad kažkiek pabandyti neutralizuoti tas neigiamas pasėkmes alkoholio vartojimo žalos sukeltas, tai vat čia tie blaivybės metai ištikrųjų pasiteisino. Kažkiek įtakos turėjo tos vadinamos krizės pradžia, bet kiek teko žiūrėti tuos tyrimus, ko jūs ten atsisakytumėte jeigu pinigėlių neturetumėt. Tai labai vangiai, na šiek tiek mažėjimas būtų vartojime, bet ne toks ženklus. Aišku, tie sugriežtinimai, kaip sakau, vienas iš tų dalykų buvo, kad buvo tendencija padidinti akciją ir kada kaina didėja tai vistiek šiek tiek ir ta krizė turėjo įtakos. Tai sakykim taip, turėjo įtakos, bet tikrai negaliu pasakyti, kad ta įtaka buvo tokia lemiama ir būtent ji turėjo prioritetą.

6. Kaip manote, ar Sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu buvo skiriamas pakankamas dėmesys prevencinei švietimo veiklai didinančiai visuomenės informuotumą apie alkoholio daromą žalą?

Na, manau, jų buvo, bet žiūrint apie ką kalbam, nes šiaip informacijos buvo, daug kur galėjai jos rasti. Bet manau galėjo būti daug daugiau tų vadinamų antireklamų, socialinių reklamų ir ypatingai televizijoje. Bet kaip minėjau, švietimas, mokslininkų įrodyta, kad alkoholio vartojimo mažinime, nėra efektyvi priemonė, praktiškai nulinė, o dar ir labai brangi. Ji galbūt labiau prisideda tik prie visuomenės supratimo apie alkoholį ir jo poveikį formavimo, bet ne vartojimo mažinime.

7. Kokie politikos veiksmai, priemonės būtinos, norint sumažinti alkoholio vartojimą būtent vaikų ir paauglių tarpe?

Dėl jų, visų pirma labai buvo gaila, kad nepavyko, kad įsigaliojtu nuo sausio 1 dienos absoliutus reklamos draudimas, antras dalykas - prieinamumas yra būtent tų vietų, kur galima prekiauti alkoholiniais gerimais ribojimas, mažinimas aišku teisinėm priemonėm, represinėm čia nieko nepadarysi. Beabejo gaila, kad nepaėjo (absoliutus reklamos draudimas), bet manau tų iniciatyvų tikrai bus, kad pakelti tą amžių nuo kurio galima įsigyti alkoholinius gėrimus nuo 18 iki 21 metų. Tai vat čia sakykim į vaikus, iš tos kontrolės, įteisinimo realių priemonių, tai tos trys tai tikrai... Seime yra užregistruotas, kad padidinti atsakomybę už pardavimą nepilnamečiam, nes dabar licencija galima atimti tik jeigu toje pačioje prekybos vietoje, ūkio subjektas per du metus parduos, t.y. faktas bus nustatytas. Tai dabar įsivaizduokit, vieną kartą patikrinus, tai ką ten kontrolierių ir palikti, kad jis ten du metus sėdėtų ir stebėtų, nu čia taip negalima, neišeina. Ir dar vienas iš tų dalykų, apie kurį

galvojome ir dėja vėlgi nepavyko (dar matyt nepribrendome), kad alkoholinius gėrimus perkelti į tikruosius specializuotus skyrius ir parduotuves, kur vaikas iki 18 metų netgi neturėtų teisės užėti, nes ne jų ten prekės. Kažkodėl į tuos vadinamus „sex šopus“ vaikas negali iki 18 metų užėti, o čia gražiausiose vietose..., man atrodo šitie skyriai vieni spalvingiausių, kaip aš sakau, ir taip padaryta, kad faktiškai, vos ne nori-nenori vistiek praeisi. Tai vat yra dar toks dalykas.

8. Kaip manote, kokia ateities alkoholio vartojimo situacijos prognozė Lietuvoje ir kokie tolimesni veiksmai būtini siekiant sumažinti alkoholio vartojimą ir jo daromą žalą ateityje?

Dabar, šiai dienai, vat gaila mes neturim dar (nors jau pasibaigė 2011 metai) rezultatų, apdorotų statistinių duomenų už juos. Bet aš manau, kad tos tendencijos tikrai neturėtų būti blogesnės, tikrai neturėtų būti blogesnė situacija, negu tais pačiais 2010 metais. Vartojimo kreivė 2010 metais šiek tiek kyla į viršų, bet suprantat, čia na, mes, kaip specialistai, tai labai jau atidžiai žiurim tuos visus skaičiukus ir tas pats Statistikos departamentas, kur ta oficialia statistika užsiima. Mes buvom organizavę su jais susitikimą, dėl tų duomenų išaiškinimo ir mum labai nepatinka, kad jie tą įdeda „įskaitant nelegalų ir namų gamybos“. Ir kada mes sakom „kokia čia metodika, kaip jūs pskaičiavot?“, tai kažkaip, tokios pagrįstos, kad mus įtikintų, metodikos nelabai pateikia. Arba sakom jūs tada dėkit tą oficialią kažkokią... Tai ir reikia daryti tyrimą ištikro, gal jis ir brangiai kainuoja, bet galiausiai valstybė žinos kiek ta dalis nelegalios, tai vat čia va ir yra tas dalykas. Pagrindinis dalykas alkoholinių gėrimų vartojime, aš asmeniškai žiuriu ne i tuos litrus, kur ten parduoda. Nes galim sakyt 11,3 l., PSO mum dar 30 proc. prirašo, kadangi mes patenkame į tą aukščiausios rizikos valstybių sąrašą ir kur jie skiria būtent tai neapskaičytai, nelegaliai būtent 30 proc. Ir taip jie ten apskaičiuoja kažkur 15-16 litrų tarkim, bet man yra didžičiausias rodiklis - tai alkoholinių psichozijų skaičius. Tas iškarto rodo ar situacija gerėja ar blogėja. Kol kas alkoholinių psichozijų skaičius nuo 2007 metų turėjo tendenciją mažėti. Taip pat atitinkamai intoksikacijos, atitinkamai tie visi nelaimingi atsitikimai, visos tos pasėkmės. Tai vat jau geriau žiūrėti per pasėkmes, nei į tuos litrus. Nes gali būti į tą skaičių..suprantat, gali žmones persiorientuoti, tarkim iš nelegalios pirkti legalų ir, sakykim, jau tai lygtai tuomet parodys, kad kreivė auga, o sakykim tos neigiamos pasėkės - mažėja. Tai kokia išvada? Tai reiškia, kad bendrai išgertas kiekis buvo mažesnis, o reiškia šitas augimas yra del to oficialaus, kur parduotuvėse nuperka, o ne, sakykim, pas kokią močiutę.

Interviu su VPSC Priklausomybės ligų skyriaus vyriausiąja specialiste L. Ignatavičiūte

Interviu trukmė: 30 min.

Data: 2012 03 7

Vieta: Parko g. 15, Vilnius, Valstybinis psichikos sveikatos centras.

1. Kaip manote, kokie veiksniai Lietuvoje labiausiai skatina visuomenę vartoti alkoholį?

Pagrindiniai veiksniai tai vis dėl to susiję su tradicijomis ir reklamomis. Tai jie ištikrųjų ir skatina žmones vartoti. Tai vis dėl to augantis dalykas, sakykim, toks pasireiškimas, nuo vaikų, nuo jaunimo, o juos vis dėl to veikia reklama ir tradicijos, ką jie mato iš savo tėvų ir senelių. Aišku, didelis prieinamumas irgi skatina. Vat šitie veiksniai ir skatina plisti.

2. Argumentuokite, kokios alkoholio kontrolės priemonės Lietuvoje daro didžiausią teigiamą įtaką alkoholio vartojimo mažinime ir kurios, Jūsų nuomone, nėra efektyvios?

Na, šiaip tai jau ir parodė mūsų statistiniai duomenys, jeigu žiūrėjote, psichozės ir apsinuodijimai, vis kita, tai vis dėl to didžiausią įtaką daro politikos teigiamas žvilgsnis dėl ribojimo. Ribojimo visų priemonių. Tiek prieinamumo laike, tiek pasiekiamume, tiek reklamos populiarinime. Vis dėl to politikos žvilgsnis ištikrųjų davė, o šalia to, aišku, turėtų būti ir švietimas, kaip palaikanti priemonė, t.y. švietimas - pagalba, nes žmonės sužino kur jiems ir ką daryti. Čia yra kol kas šioj situacijoje kada mes turime tokį lygį, tai visų pirma yra politikai ir palaikančios priemonės. Labai sunku ištikrųjų išskirti, kuri iš jų duos didesnę poveikį. Prieinamumas apskritai imamas visas. Tai reiškia ir laikas, ir vieta ir pasiekiamumo atžvilgiu, visos šitos priemonės ištikrųjų yra efektyvios, išskirti nors vieną...na tai kita užims jos vietą ir tai, ko ta nepadarė, padarys kita. Ta prasme, jas visas reikia riboti. Reklama irgi yra informacijos sklaida prieinamume. Kur, kas, kaip, kas naujo, kas šiuo metu, sakykim, labiausiai vartojama ir t.t., čia irgi skatinimas. Vis dėl to ir visos sugalvotos, sakykim, reklamos, laimėti ir t.t. čia irgi skatina, didina vartojimą.

3. Kaip, Jūsų nuomone, sekėsi įgyvendinti Valstybės alkoholio kontrolės programoje numatytas priemones?

Alkoholio įstatymas keistas 34 kartus, jei nesuklysiu ir tik keli teigiami pakeitimai. Sakykim, jeigu aplamai imant su kuo turim reikalą, t.y. su galinga pramone, jų pinigais, su reklama, su, sakykim, tam tikrų institucijų požiūriu apie verslo plėtrą, su politikų požiūriu i verslą ir t.t. Tai su tokiu finansavimu šitos programos ir galimybės, tai praktiškai pasiekta nemažai. Nes kovoti su vėjo malūnais ištikrųjų sudėtinga, kai tu turi tiktai šakutę... Bet, jeigu imsime 2007, 2008 metais pradėta aktyviau žiūrėti į šią problemą ir apie sustiprinančias priemones. Vis dėl to ir specialistai daugumoje pasiekė, kad būtų ir kitų institucijų sustiprintas žvilgsnis, t.y. ne tik blaivybės programa, kuri šalia ėjo, tiek alkoholio programa buvo finansiškai labiau sustiprinta tais metais. Be to žinot, saugaus eismo karas keliuose, gi čia jie ir švietimiečiai sujuda, čia visos programos faktiškai vienu metu, sakykim, buvo sustiprintos, sujudintos. (*Čia blaivybės metais turite omenyje?*). Jo jo vat 2007 metais prasidėjo ir 2008 metais mes jau turėjom susitiprintas programas ir aišku 2009 metais jau šiek tiek aprimo, jau prasidėjo krizė. Bet tas judėjimas ir davė tą nukritimą ir tuos visus rezultatus. Be to, labai daug pasistebėjo ir jaunų žmonių judėjimų link blaivybės, pačių pasisakymų. Tai, aš manau, kad pasiekta nemažai, tik gaila, kad šiuo metu pastebėjus būtent tokį gerą efektą bandoma vėl viską grąžinti į buvusias vėžias. Tas reklamos įstatymo pakeitimas, kuris turėjo įsiteisinti, juk pasiektas, suderintas tai irgi buvo mūsų, o dabar vėl perversmas, vėl mes susiduriame su daug galingesnėmis jėgom, tačiau su savo pajėgumais mes nemažai padarėm. Jeigu turėtume tokį pajėgumą ir paramą, dar ir finansavimą, tai manau, pasiektume, na, sakykime, neišnaikintume alkoholizmo kaip tokio reiškinio aplamai, tačiau bent jau išliptume iš šiuometinės įdubos, kada žalingai vartoja vos ne pusė Lietuvos gyventojų. Ne daugiau, nenoriu sakyti daugiau, apsiribosiu su puse. Tai ištikrųjų baisu. Galima vertinti, kad su programa sekėsi palyginus neblogai.

4. *Su kokiais, pagrindiniais sunkumais buvo susidurta įgyvendinant Lietuvos sveikatos programoje numatyta tikslą – iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 proc.?*

Čia praktiškai politika ir pramonė, viskas, taškas. Prieš ją kovoti yra sunku.

5. *Kaip manote, kokie sprendimai/iniciatyvos galėjo turėti daugiausiai įtakos 2008 metais pagerėjusiai alkoholio vartojimo ir su juo susijusių rodiklių situacijai? Jūsų nuomone, tai labiau buvo sąlygota tuo laikotarpiu alkoholio kontrolės sugriežtinimo ar ekonominio nuosmukio laikotarpiu sumažėjusios gyventojų perkamosios galios?*

2007-2009 nebuvo nuosmukio. Nuosmukis prasidėjo 2010 metais kada buvo paskelbta, kad yra krizė. Tai vat, ten kaip tik buvo piktas. Visas situacijos gerėjimas tik dėl sugriežtinimo, paviešinimo, dėl atvirų kalbų. Aišku, tam pasitarnauti galėjo ir tas, kad pramonė irgi bandė kovoti su tais, kurie reiškė savo nuomonę ir skleidė informaciją. Tačiau pramonė pasirinko nepalankią priemonę. Sakykim taip, žmonės, kada juos pradeda pulti ir negražiai kalbėti ir bandyti užgožti įvairiais monopolistiniais dalykais, žmonėms, kurie tai mato ir girdi, įvyksta pasipriešinimas, tai irgi buvo pramonės klaida. Tie specialistai, kurie dirba šioje srityje, jie nesipriešino, atvirai kalbėjo apie tai, ir leido viskam būti ir spręsti patiems žmonėms. Tai ir sužaidė. Tokie pasisakymai apie tai, kad jie kalba nuo jaunimo irgi supriešino ir jaunimą ir tai ką jie sako. Bet, tuo laikotarpiu tikrai nebuvo krizės, ir jų pagerėjimų su ja susieti neįmanoma. Dabar rodikliai krenta, juos jau galima sieti su krize, kadangi daug kas išvažiavo, daug kas neteko darbo. Galima sieti, kad netekus darbo gali žmonės kristi į depresiją, į liūdną nuotaiką, į neviltį. Tačiau, kai yra tokio masto, jie nekrenta, jie mobilizuojasi, jie pradeda visi bendrai ieškoti kaip iš to išeiti, va tuo ir skiriasi nuo pavienių atvejų. Todėl, šiuo metu, galima buvo sakyti, kad galėjo pakilti galėjo nusileisti, tačiau šiuo metu kol kas krenta, nes žmonės vis dėl to mobilizuojasi. Dabar galima teigti, kad dėl krizės. Antras dalykas, šiuo metu prasidėjo gana patogi programa apie smurtą šeimoje, tai vis dėl to totaliai susiję su alkoholio vartojimu. Kur bebėsim vis tiek tai yra susiję su šituo. Ir dabar, pvz., tas bumus kalbėti per televiziją, reikšti savo nuomonę, savo istorijas pasakoti, jis tarnauja prevencijai, to nenorint pramonei, kuri ir finansuoja tas programas. Būtent smurtas šeimoje. Pramonė gali rodyti reklamą kiek jie nori, bet jie faktiškai šioj laidoj parodo antireklamą patys sau. Tai tai irgi turėtų turėti gan gerą tokį poveikį.

6. *Kaip manote, ar Sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu buvo skiriamas pakankamas dėmesys prevencinei švietimo veiklai didinančiai visuomenės informuotumą apie alkoholio daromą žalą?*

Trūko televizijoj ir žiniasklaidoj. Šitam kanale ištikųjų trūko geros kokybiškos informacijos. Na, manau, kad tos informacijos yra gana daug. Tai ir specialistai mokyklose veda pamokas, dalina medžiagą, skaito ir įvairiais metodais jos užtenka. Internetu, jeigu nori rasti, jos pilna, jeigu tik vaikas norėtų paanalizuoti. Trūksta vat būtent tokios informacijos, kuri sukurtų mados tendenciją. Nes, jeigu teikti informaciją tokiu požiūriu, tada reikia daugiau finansų, nes ir mokyklose ir visuomenei pateikti tai kas teikiama kitaip, tam reikalingi finansai.

7. *Kokie politikos veiksmai, priemonės būtinos, norint sumažinti alkoholio vartojimą būtent vaikų ir paauglių tarpe?*

Na, jeigu iš patirties, tai jaunimui labai gerai...vat vienais metais buvo „Būk blivus“ klipo konkursas, kur jaunimas pats darė, paskui laimėtojai dirbo su MTV, darė reklamą, mokėsi ir tobulinosi ir tokiu būdu jie įtraukė ir daug savo draugų, tų draugų draugų ir t.t. Ta prasme, jie beanalizuodami tą programą patys įsitraukė. Ir šiuo metu, kiek aš žinau, tai nemažai iš tų vaikų yra pasirinkę tam tikras sritis, kurios būtent susiję su blaivesniu gyvenimu. Jie yra aktyvūs, lyderiai mokyklose. Toliau, pernai metais buvo „Svaigalai + iliuzija“ ir t.t. Aktyvus darbas ta tema, kada vaikai patys kažką daro ir tai, ką jie daro yra viešinama, ypatingai populiariomis priemonėmis, pvz., laidomis ar jų darbų skelbimas kažkur. Tai paprasčiausiai viskas, kas susiję su reklama. Jeigu paimti reklamos psichologiją, tai vat tuo juos ir galima paveikti. Sakykim, straipsniai jų mėgstamuose žurnaluose, tiek neturi specialistai pinigų šiuo metu talpinti. Jeigu paimti kazkokią užslėptą bandyti pateikti informaciją, sakykim ne tiesiogiai, bet istorijų pavidalu ir talpinti jų žurnaluose, jų laikraščiuose, jų žiūrime laidose. Socialinė reklama irgi turi būti orientuota būtent į tai, kam yra jautrus jaunimas ir paaugliai. Šie dalykai ištikrųjų galėtų padėti. Informacija turi patekti pas juos, jaunam žmogui informaciją reikia taip padėti, kad jis norėtų ją pasiimti. Ne visą laiką tuos lankstinukus nori kažkas imti ir skaityti. Jie turi būti suderinti su jų poreikiais, pomėgiais, informacija vėlgi turi būti integruota. Alkoholio reklama gudri ir turi dideles pajėgas. Mes irgi, jeigu turėtume tokias pajėgas, galėtume tai išnaudoti.

8. Kaip manote, kokia ateities alkoholio vartojimo situacijos prognozė Lietuvoje ir kokie tolimesni veiksmai būtini siekiant sumažinti alkoholio vartojimą ir jo daromą žalą ateityje?

Sunku pasakyti. Kaip krizę sunku prognozuoti taip ir šią situaciją sunku prognozuoti. Būtų gerai gražinti tą siekį dėl reklamos, kuris turėjo įsigaliooti nuo 2012 metų. Reikalas tame, kad tu kovoti gali su tuo ką tu matai, čia paaiškėjo, kad mes kovojom ne Lietuvos lygyje. Norint pasiekti tą norimą bent jau ribojimą, reikėtų padaryti tą patį, ką ir su tabako pramone, t.y. globaliau imti ir įteisinti. Tam reikia, nežinau, reikėtų gana stiprios politinės asmenybės, kuri galėtų tą žinią integruoti ir pasiekti, kad jo būtų išklaudyta, o tai yra gana sunku. Nes šiuo metu, manau, mes kovojam ne tik su sovietiniais mūsų pramonininkais. O prognozė tai nežinau... Aš susilaikau, nes mėgstu visada sakyti taip, kaip matau, o šiuo metu, sakykim naujų neturėtų labai kristi vaikų atžvilgiu, nes vaikai šiuo metu dažniausiai išvyksta su tėvais, vadinasi daugumoj kris, bet jeigu tie vaikai išsirašys iš Lietuvos, tuomet daugiau liks tų, kurie vartoja ir tada reiškia, kad padidės vartojančių skaičius. Jeigu jie liks, tai tų, kurie vartoja, turėtų sumažėti. Bet tai nebūtinai jaunimas, apskritai su visais. Tai dabar lieka toks žaidimas su žmonių skaičiumi. Nes tie, kurie vartojo jie ir vartos visą savo gyvenimą. Čia neįmanoma kitaip. Jeigu pradėti gydyti juos pilnu pajėgumu, na dar dar išlips koki 5 proc., bet kas iš jų išliks. Vat čia yra žaidimas. Nes šiuo metu žmonių žvilgsniai krypsta visai kitur. Kitos vertybės. Tai mes žaisim su statistika ir sunku pasakyti ką ji parodys.

Interviu su SAM Visuomenės sveikatos priežiūros skyriaus vyriausiąja specialiste

G. Kriveliene

Interviu trukmė: 45 min.

Data: 2012 03 14

Vieta: Vilniaus g. 33, Vilnius, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija.

1. Kaip manote, kokie veiksniai Lietuvoje labiausiai skatina visuomenę vartoti alkoholį?

Alkoholis yra toks dalykas, kad jis per amžius buvo toks kaip kultūros ir socialinio bendravimo kažkokia kaip priemonė. Kadangi tas labai įsišakniję Lietuvoje, tai dėl to ir yra tokia situacija. Tam tikri socialinio sluoksnio žmonės, jie budami tose aplinkybėse įgauna tuos įpročius, įgūdžius ir būdami tam tikroje aplinkoje, kur jie net negali mąstyti kitaip, tiesiog tai suformuoja jų tam tikrą požiūrį ir mąstymą. Visumoje tai aš manau, kad alkoholio vartojimas nesusijęs su blogom gyvenimo sąlygom. Tik galbūt vieni geria pigesnius, kiti brangesnius gėrimus, bet esmė nusigerti, noras, nusigerti, tai jis yra būdingas visuose sluoksniuose. Vieniems nuo gero gyvenimo, kitiems dėl to, kad negali savęs realizuoti. Bet pradėti vartoti alkoholį aš manau yra trys svarbiausi dalykai. Tai va ta socialinė aplinka, ką jie mato ir tu gali jiems sakyti ką nori, tu gali jiems, nežinau kokią socialinę reklamą pateikti - visiškai neveiks jų, nes jie tiesiogiai savo gyvenime, kiekvienam žingsnyje, gatvėje ar troleibuse, namie jie susiduria su šia problema. O antras dalykas, jeigu jisai išties turi tikslą gyvenime ir tu gali užimti vaiką, todėl aš išvis manau, kad neturėtų būti atskirų programų su priklausomybėmis ir panašiai, turėtų būti viena programa - duoti gimusiam žmogui save realizuoti gyvenime. Jeigu tu galėtum atskiesti visus jo sugebėjimus, jis ištikrųjų galėtų lankyt būrelius, tokius kokius jam patinka ir jis būtų užimtas, ir tėvai neturėtų galvoti kaip už visa tai sumokėti, tai tuomet daugelis vaikų tiesiog negalvotų apie tai. Nes iš nuobodulio, iš smalsumo, neturėjimo ką veikti, čia tikrai šitie veiksniai veikia, nes kai neturi kur savęs padėti, pradėti ir bandyti visokius dalykus. Saviraiška viena iš priemonių, kodėl Lietuvoje tas pakankamai aktualu visuose sluoksniuose. O taip pat aišku prienamumas ir kaina. Kaina ir galimybė įsigyti, tai aišku kad labai svarbu, nes nuo to pradėti. Jeigu tu vieną kartą pabandai, tau kas nors nuperka arba tu lengvai įsigyji, viskas, antrą kartą, trečią kartą pabandai... Jiems tas pirmas kartas svarbus ir aš įsivaizduoju, kad jeigu būtų laikomasi įstatymų... išties tai vėlgi yra Lietuvos problema. Kad mes turim nesutvarkytą įstatymų kontrolę ir tam irgi yra daugybė priežasčių. Įstatymai yra neblogi pas mus, net kartais per daug nusismulkinta, bet čia vėlgi viskas turi tam tikrą politinį atspalvį...

2. Argumentuokite, kokios alkoholio kontrolės priemonės Lietuvoje daro didžiausią teigiamą įtaką alkoholio vartojimo mažinimui ir kurios, Jūsų nuomone, nėra efektyvios?

Tai gerai sureglamentuotas prienamumas ir būtent atitinkamos baudos, ir tai, kad tu žinai, kad tu tikrai būsi pakontroliuotas dėl to. O tada plus dar prie šito, jeigu yra socialinė reklama, tai yra labai gerai, bet dažniausiai visos priemonės susijusios su informacijos skleidimu, jos yra brangios, tai dažniausiai programoms lėšos neskiriamos. Norėčiau išskirti 2008 metus, kai buvo pataisos ribojančios pardavimą. Su reklama, nesvarbu, kad nebuvo ji visai uždrausta, bet vistiek valandos prasitęsė televizijoje. Aš manau, kad išvis gamyba stirpių alkoholinių gėrimų mažėjo, bet esmė yra nestipriuose alkoholiniuose gėrimuose, ką bando alaus pramonė visą laiką aiškinti, kad jie (gėrimai) tai niekuo čia dėti. Bėda yra tame, kad alaus ir gamyba ir vartojimas išaugo, ir jie prikūrė daugybę kitų alkoholinių kokteilių, mišinukų. Man tai skaudžiausia yra ta televizijos reklama, kad išliko po 23 val. tai tiek to, bet mane ta išorinė reklama gatvėse tiesiog užmuša vietoje. Nes ten labai aiškiai matai kam ji nukreipta, tikrai ne tiems kurie jau geria, bet aiškiai tiems kurie dar negeria, kad pritrauktų juos. Kadangi mes turim tokią galimybę, turiu omeny SAM, reglamentuoti kaip turi būti išorinėje reklamijoje išdėstytas įspėjimas apie žalą. Aš badysiu padaryti taip, kad būtų „50 ant 50“, t.y., kad tiek reklaminis tekstas tiek įspėjimas apie pavojų sveikatai užimtų vienodą plotą, būtų vienodo dydžio, nes dabar yra 25 proc. tam įspėjimajam tekstui ir jis turi būti viršui. Ir tai labai sudarkys reklamą, tikrai sudarkys. Tam dabar aš turiu pretekstą, kad kadangi buvo atmestas pilnas reklamos draudimas, tai dabar bent jau tokiu būdu kompensuoti tai. O kalbant apie neefektyvias priemones, tai ištikrųjų jei jos būtų tinkamai taikomos ir kompelksiškai, tai jos visos būtų efektyvios.

3. *Kaip, Jūsų nuomone, sekėsi įgyvendinti Valstybės alkoholio kontrolės programoje numatytas priemonės?*

Pačioj pradžioj, kai buvo kuriama pirmoji alkoholio programa, ta ankstesnė (*Valstybinė alkoholio kontrolės programa 1999-2011 m.*, aut. past.), kodėl dar buvo pradžioj pakankamai įgyvendinama finansine prasme, aš turiu omeny lėšos buvo skiriamos. Dabar tai einama tokiu principu, kad žinybos, kurios atsakingos už priemones, jos iš tų bendrų joms iš biudžeto skiriamų lėšų turi jas įgyvendinti. Nėra atskiros galimybės, kiek buvo bandyta steigti atskirą fondą, nors tą leidžia patys politikos principai, apie tai kalba, kad turi būti skiriama atitinkama suma, iš kažkur ar iš lėšų, ar iš pardavimų, ar išvežimų, nesvarbu, esmė tokia, kad kažkoks procentas turėtų būti skiriamas. Ta alkoholio programa paskutiniaisiais metais, na nebuvo finansuojama. Bet jeigu gerai sutvarkyt prieinamumą ir mokesčius, tai kaip bebūtų keista, net neskiriant atitinkamų lėšų, galima turėti gerus rezultatus, ką ir parodė tas 2008 metų lūžis. Grįžtant prie 2010 metais pasibaigusios programos, galima sakyti, kad programa buvo sėkmingai įgyvendinama tik po 2007 metų, kai jau buvo pasiekta ta kritinė riba. Iki tol tai, galima sakyti, ji net nebuvo įgyvendinama, viskas vyko priešingai. O jau 2008 metais buvo blaivybės programa ir buvo pusė milijono litų skirta šitiem dalykam įgyvendinti ir tas davė rezultatą. Plius buvo Susisiekimo ministerijos saugaus eismo keliuose programa ir pakankamai daug priemonių. Netgi jei ir padaugėjo eismo įvykių, bet neblaivių vairuotojų sukėlusių eismo įvykius yra mažiau ir tų mirčių dėl jų kaltės yra mažiau akivaizdžiai. Yra aiškus neblaivių vairuotojų mažėjimas, skaičiai rodo. Susisiekimo ministerija ir toliau perpatvirtino tą programą ir yra numačius priemones toje srityje, bet to baudos padidėjo. Jie gi daro tuos reidus pastoviai, tikrinimus. Tai išties tas truputį prilaiko, pamąsto žmonės ar visgi verta pažeidinėti. Didžiausias gi ir buvo skaičius tų įvykių ir mirčių keliuose 2005 metais, ir tais pačiais metais jau prasidėjo ta programa, akcija „Nevairuok išgėręs“ ir jau matyti, kad ji kažkiek davė rezultatų. Juk 2006 metais keliuose nelaimių skaičius sumažėjo, o paskui dar 2007 ir 2008 metais baudos atsirado, ir dar kitos akcijos kaip „Stop karas keliuose“ irgi davė rezultatus. Dėl to ir matom tą mažėjimą.

4. *Su kokiais, pagrindiniais sunkumais buvo susidurta įgyvendinant Lietuvos sveikatos programoje numatyta tikslą – iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 proc.?*

Pagrindininis sunkumas, dalykas, kad pas mus visiškai nėra perimamumo. Kiekviena atėjusi partija netęsia pardėtos veiklos, o kuria savo programą. Jinai ten prisirašo fantastiškų dalykų, iki tiek į kokią tarą supilstyt tai gerai, kad čia per stebuklą kažkokį nesąmoningą įstatymą prastūmė, apribojo kažoki suplistymą... Žiniasklaida trys mėnesiai iki to aiškino, kad to įstatymo nebebus ir su tuo sutiko ir tie, kurie inicijavo ir va būtent tada aš supratau, kad jeigu jau ir šitie žmonės pasiduoda, tai reiškia pramonė yra labai galinga. Ir jie staigiai pakeitė savo nuomonę ir pasiūlė kitą variantą, pasiūlė daugybę visokių priemonių, ir tą patį supilstymą į mažesnę tarą ir panašiai – priemonės, kurios ištikrųjų iš esmės nieko nepakeis. Nes jeigu būtų priimtas reklamos draudimas, tai 100 proc. pakeistų situaciją, nes pažiūrėkit kaip gerai, kai nebėra tabako reklamos. Ir dabar nebūtų tos pastoviai brukamos alkoholio reklamos, tai tikrai pasikeistų situacija. Nes tai nebūtų kalama į galvą, kad alkoholis jų gyvenimo dalis ir jie vien dėl to nesirinktų. Tai jeigu politikai nesinaudotų tos pamonės pinigais ir ji nebūtų tiek jiems svarbi, tai viskas būtų kitaip. Kitas dalykas, kad kiekvienas jaučia pareigą pasiūlyti įstatymo projektus. Nu nieks taip pasaulyje nedaro, kad priiminėtų tiek pakeitimų, kiek pas mus. Kiek čia jų dabar buvo, apie 30 gal net daugiau... Tiek kartų keist tą įstatymą, nu visiškai absurdas. Aš kalbėjau su Danijos atstovais iš tam tikrų institucijų, tai pas juos sakė, kad metus svarstom, jeigu norim kažką pakeist pateikiam visuomenei, apmąstom, tada jau į parlamentą ar kažkur, kad keistų, įformintų tą keitimą. Bet keitimų tiek kartų ir taip dažnai tai nėra... Ir dar aišku priklauso nuo to, kiek žmonių salėj, kas kaip susitarę ir panašiai. Juk tada pilnas alkoholio reklamos draudimas irgi buvo priimtas ne todėl, kad kas nors norėjo. Buvo tiesiog pasiūlyta kaip alternatyva ir nieks nesitikėjo, kad taip gausis. Juk patys pramonininkai pasakė, kad tada geriau visai uždrauskit, nu ir prabalsavo, ir tada patys buvo šoko busenoj, kad taip atsitiko. Tai mes absoliučiai neprognozuojami ir tai labai priklauso nuo to, kad kiekviena partija atėjus neperima to ką numačiusi savo programoj. Aš manau, kad tai svarbiausias dalykas, kad būtų perimamumas, kad tu žinotum, kad ateis kita vyriausybė, bet ji šituos dalykus ir toliau tęs. O dar vienas sunkumas tai aišku yra pramonė, jos galybė. Su ja labai susiję partiniai visokie dalykai. Pavyzdžiui svarstant dabar tą alkoholio reklamos grąžinimą, tai kiek man teko būti Seime, tiek kartų aš mačiau pramonės atstovą ir jis pastoviai ten, jis ten ateina kaip namo, jis nusirenginėja, jam net numeriuko neduoda. Nu tai yra tas toks tiesioginis bendravimas. Ir dar kas idomiausia, politikai, tie kurie gina ekonominių institucijų interesus, tai jie naudoja argumentus nenurodydami nei šaltinių, nei iš kur gauta informacija, ar ta informacija patikima ar ne, o jeigu tu bandai ginti sveikatos interesus, tai neužtenka, kad tu su visom nuorodom pateiki, visus adresus kur tu gali rasti tinklalapyje

tuos dalykus, bet vistiek tai yra neitikinami argumentai, galų gale kas nors paima ir pasako taip gerai, o Lietuvoje ar tai veikia? Tai gaunasi, kad mes išskirtiniai, visi irodymai moksliniai mūsų šalyje neveikia.

5. Kaip manote, kokie sprendimai/iniciatyvos galėjo turėti daugiausiai įtakos 2008 metais pagerėjusiai alkoholio vartojimo ir su juo susijusių rodiklių situacijai? Jūsų nuomone, tai labiau buvo sąlygota tuo laikotarpiu alkoholio kontrolės sugriežtinimo ar ekonominio nuosmukio laikotarpiu sumažėjusios gyventojų perkamosios galios?

Aš tai manau, kad būtent prieinamumo ribojimas. Tų valandų ir pardavimų apribojimai būtent jaunimui, tas atidaryto butelio vežimosi apribojimas, reklamos apribojimas, visos tos akcijos karų, saugaus eismo. Didžiulis pliusas tai, kad buvo leista savivaldybėms licencijas išduodant galimybes apriboti, po to jeigu yra skundai įvairiausi, tai leidimas uždaryti tam tikras pardavimo vietas. Ir kioskuose alkoholio nėra nuo šių metų sausio. Tai irgi labai gerai. Nu tai yra tam tikri žingsniai, kurie tikrai įtakojo tą gerėjimą situacijos. Kainom negalim pasigirti, nes jeigu kainos ir didėjo, tai spiritinių gal, o, pavyzdžiui, alaus tai išvis juokingai didėjo, ten keliais centais. Išvis alus pas mus pigus. Estų ir latvių akcizai yra didesni, švedų isvis 10 kartų kaina yra didesnė alaus nei pas mus. Tai geros priemonės, bet jas reikia kontroliuoti. Visų šalių patirtis rodo, kad niekada viena priemonė neduoda rezultato. Ir jos įvertinti negalima. Kuo daugiau vienu metu kompleksinių priemonių tuo geriau. Labai gerai kai yra vienu metu įstatyminės priemonės ir tuo pačiu metu dar yra visuomenės informavimas. Esmė tik tame, kad būtų viskas daroma ne chaotiškai, tai tada būtų rezultatas.

6. Kaip manote, ar Sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu buvo skiriamas pakankamas dėmesys prevencinei švietimo veiklai didinančiai visuomenės informuotumą apie alkoholio daromą žalą?

Švietimas yra toks dalykas, kad ta informacija, mano supratimu, turėtų būt ne kažkokiom ten atskirom akcijom ir dalinimu visokių lipdukų, kurios ėjo ir praėjo, bet tiesiog, kad būtų tęsinys, kad ji tęstųsi ilgą laiką ir apimtų daug sričių. Tai tokio pastovaus informavimo tai nėra ir nebuvo. Institucijos, kurios tą bando daryti ir mokyklose yra tos programos, bet jos neveiksmingos, tyrimai padaryti, kad tokia forma, kokia jos vykdomos, neveiksminga. Nes bandomos ir tėvams ten visokios programos, bet tai veiksminga tik tada, kada norima paremti kažkokį vyriausybinių sprendimą, kuris apriboja vartojimą. Įstatymas įpareigoja, kad Lietuvos radijas ir LRT televizija skelbtų tą informaciją tam tikrą laiką, bet tai tiek tikrai nebuvo ir nėra tos informacijos kiek numatyta įstatyme. Bet sakau, šiaip ar taip ji turi būt kaip kompleksinė priemonė, tas švietimas, nes viena ji tikrai nieko neduos.

7. Kokie politikos veiksmai, priemonės būtinos, norint sumažinti alkoholio vartojimą būtent vaikų ir paauglių tarpe?

Visų pirma, tai vienareikšmiškai reklamą drausti kiek įmanoma. Nes butent jie yra pažeidžiamiausia socialinė grupė, juos labiausiai veikia ta reklama. Labai svarbu, kad tavęs nepaskatintų nuo mažens pradėti, juk kuo tu vėliau pradėdi vartoti, tuo mažiau paskėmių. Ir tiesiog nesudaryt jiems pagundos aplinkoj, tai nei reklamos, nei skatint pardavimus.

8. Kaip manote, kokia ateities alkoholio vartojimo situacijos prognozė Lietuvoje ir kokie tolimesni veiksmai būtini siekiant sumažinti alkoholio vartojimą ir jo daromą žalą ateityje?

Nu man tai norisi, kad ta reklama būtų visai uždrausta. Ypač kad mes lauke jos neturėtume - tai tikrai būtų gerai. Nes kainos, tai svarbu, bet vistiek bus tų gėrimų, kurie bus įperkami. Vat dar yra problema su tais mišiniais, nes jauni žmonės nori save pastimuliuot, išmėgint, tai tų energetinių gėrimų su alkoholiu gėrimas, kad ir tos pačios „Coca Cola“ gėrimas su alkoholiu, tai gali ir mirtis ištikti per daug išgėrus, nes aktyvumą keičia slopinimas ir panašiai. O kaip išmokint, kad jaunas žmogus mąstyty, tai vėlgi viskas eina į šeimą. Buvimas kartu, problemų sprendimas ir panašiai. Nes kai vaikas vienas ir nežino, kur save padėti, tai ir prasideda tada to alkoholio poreikis. O ateities vizija tai net nežinau... Manau, kad tai kas vyksta - visa tai buvo, yra ir bus. O skaičiai priklausys nuo to, kaip tu statistiką pateiksi. Nes čia viskas yra susiję su žmogaus prigimtim, o kadangi tai užprogramuota jo elgesnoje tai bus.

Interviu su Vilniaus universiteto Toksikologijos centro vadovu R. Badaru

Interviu trukmė: 10 min.

Data: 2012 03 15

Vieta: Šiltnamių g. 29, Vilnius, VŠĮ Respublikinė Vilniaus universitetinė ligoninė.

1. Kaip manote, kokie veiksniai Lietuvoje labiausiai skatina visuomenę vartoti alkoholį?

Visų pirma – tradicijos. Nes gyvenam tokioje visuomenėje, kur alkoholis visvien yra ir žmonės gimsta, auga, ir jis yra netoli, ir jį priima. Natūralu ir jo vartojimas nėra stigmatizuojamas kaip narkotiko ar dar kažkas, tai ir jis daugumos suvokiamas kaip natūralus, kažkoks iniciacinis procesas iš suaugusiųjų pasaulio ir tai palaipsniui išsivysto visa ta rutina. Tiesiog jis yra pernelyg įprastas mūsų visuomenėje, kad būtų galima tikėtis, kad nebus vartojimo. O kitas dalykas, kad yra ganėtinai nesunkus jo prieinamumas ir pasiūla. Kaip dažnai yra nuomonė, kad socialiniai veiksniai, pavyzdžiui, dėl blogo gyvenimo, įtakoja vartojimą, bet aš nebučiau linkęs jų akcentuoti. Na gal ir yra kažkokios studijos, kurios rodo, kad krizės metu jų (vartojančių) daugėja. Bet mūsų nuomone - didėja, rodo, kad patyrimas toksai, aišku jis nėra paremtas kažkokiais matavimais, tiesiog stebėjimu klinikiu, kad nuo to paprastai kristi... mes kogero matom mažiau vartojimo. Ir socialiniai veiksniai sakyti, kad yra kažkoks sudėtingos padėties vartojimo priežastis aš nebučiau linkęs taip sakyti.

2. Argumentuokite, kokios alkoholio kontrolės priemonės Lietuvoje daro didžiausią teigiamą įtaką alkoholio vartojimo mažinimui ir kurios, Jūsų nuomone, nėra efektyvios?

Na manau, kad viena iš efektyviausių priemonių buvo tas akcizo didinimas ir kogero tas prieinamumo apribojimas laiko prasme. Nėra prieinamumo kiaurą parą ir tai mažina pasiūlą, mažėja paklausa. Manau, kad efektyviausios buvo šitos. O neefektyvios tai manau...nemažą dalį tos rinkos sudaro nelegalūs produktai ir jeigu kaip nelegalūs produktai, pvz rūkymo prasme, tai cigaretės visvien dar gamintos gamykloj, o čia daug yra gėrimų, kurių net gėrimais negali pavadinti, greičiau techninės medžiagos.. Ir žmonės juos vartoja, sukeldami problemų sau sveikatos prasme, o vėliau ir visuomenei. Visuomenė velka tą naštą jų gydymui. Na ta kova su šešėliu yra manau nepakankamai efektyvi.

3. Kaip, Jūsų nuomone, sekėsi įgyvendinti Valstybės alkoholio kontrolės programoje numatytas priemones?

Nesu labai susipažinęs su ta programa, kaip sakyti, nebuvo tarp jos sudarytojų ar įgyvendintojų, tačiau manau, kad prienamumas tikrai sumažintas kažkiek, bet ta prevencija tai menkai. Aišku turiu omeny 2008 metus, kada tas lūžis ir įvyko.

4. Su kokiais, pagrindiniais sunkumais buvo susidurta įgyvendinant Lietuvos sveikatos programoje numatyta tikslą – iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 proc.?

Mums, kaip praktikuojantiems gydytojams tai kažkokių naujų sunkumų neiškilo, kaip turėjom tuos pacientus tai ir turim. Statistika rodo, kad sumažėjo psichozių. Mes su psichozėmis dirbam, bet ne tiek daug kiek kolegos psichiatrai. Jie daugiau mato ir jie daugiau turi tos išsamensės statistikos. Mes psichozes matom, bet tai yra nepagrindinis psichozių srautas. Pagrindinį srautą mato jie. O kalbant apie intoksikaciją, tai vienkartinis vartojimas mums niekada praktiškai nebuvo didelė problema, mes turim reikalų jau su pažengusiais vartotojais, kuriems atsiranda vienokios ar kitokios sveikatos problemos. Ir jų visą laiką yra panašiai. Ryškaus kažkoko sumažėjimo savo darbe aš nepstebėjau, tik galiu paskyt, kad kontingentas lyg ir jaunėja su tais susirgimais, komplikacijom, atsiranda visiškai jaunų žmonių, kas yra šiaip keista. Anksčiau to galbūt nebuvo tiek daug žmonių su toli pažengusiom, negrįžtamom sveikatos problemom.

5. Kaip manote, kokie sprendimai/iniciatyvos galėjo turėti daugiausiai įtakos 2008 metais pagerėjusiai alkoholio vartojimo ir su juo susijusių rodiklių situacijai? Jūsų nuomone, tai labiau buvo sąlygota tuo laikotarpiu alkoholio kontrolės sugriežtinimo ar ekonominio nuosmukio laikotarpiu sumažėjusios gyventojų perkamosios galios?

Manau, kad būtent tie visi sugriežtinimai turėjo įtakos. Tiek reklamos apribojimas, tiek prekybos laiko sutrumpinimas, akcizo padidėjimas. O krizė tai manau tikrai neįtakėjo nei mažėjimo, nei didėjimo. Aš manau, kad tai yra pasėkmė šiokių tokių tų sugriežtinimų, tos pasiūlos mažinimo.

6. Kaip manote, ar Sveikatos programos įgyvendinimo laikotarpiu buvo skiriamas pakankamas dėmesys prevencinei švietimo veiklai didinančiai visuomenės informuotumą apie alkoholio daromą žalą?

Na nesu aš prevencijos specialistas, tačiau kiek žinau, kad mokyklose yra ten kažkas. Buvo kažkokios ir reklamos, tačiau tų priemonių vienareikšmiškai yra per maža, jos daugiau yra popierinės, daro jas žmonės, kurie neturi praktinės patirties. Pasakyt vaikam, kad negerk, nes tu mirsi, tai yra nebeefektyvu, turi būti argumentuoti dalykai. Suaugusiems irgi tas pats, reikia faktų, statistika nuolat pateikti, lysti į jų pasamonę ir netgi labai dažnai, gal tada jiems kažkas ir užsifikuotų. O dabar ir tuo laikotarpiu jų tikrai nebuvo tiek daug, nebuvo pakankamai. Aišku manau šiandieninei visuomenei geriausias ir efektyviausias tokios informacijos sklaidimo kanalas yra televizija, be abejo ir išorinė tokio pobūdžio reklama, t.y. įvairūs reklaminiai plakatai su informacine medžiaga gatvėse, matomiausiose vietose, didžiausio dydžio, kad akis badytų. Bet vistiek iš esmės aš į jas skeptiškai žiūriu, bent jau ne mūsų visuomenėj, kur tokios gilios vartojimo tradicijos.

7. Kokie politikos veiksmai, priemonės būtinos, norint sumažinti alkoholio vartojimą būtent vaikų ir paauglių tarpe?

Viskas kas mažina pasiūlą, mažina problemą. Išties reklama yra labai tobulai sukalta ir pasižiūrėjus atrodo, kad „fizzas“ yra žymiai geriau negu mineralinis vanduo, netik kad atgaivina, bet ir teikia linksnumo, kad jame yra alkoholio - praktiškai nepstebėsi. Į tą yra investuotos lėšos ir jos turi atsipirkt. Specifinės tai neišskričiau, tik pasiūlos mažinimas, o jis apima labai daug, tiek kainos mažinimą, tiek laiko ribojimą ir kitus.

8. Kaip manote, kokia ateities alkoholio vartojimo situacijos prognozė Lietuvoje ir kokie tolimesni veiksmai būtini siekiant sumažinti alkoholio vartojimą ir jo daromą žalą ateityje?

Ryškių pasikeitimų nemanau, kad sulauksim. Standartai yra tie patys, žmonių vartojimą lemia pasiūla ir socialinė aplinka, ir tas stereotipas vartojimo. Antras dalykas, kad vis dėl to yra žmonių vartojančių ir turinčių priklausomybę, tai reikia tuos dalykus skirti. Žmogus, kuris turi priklausomybę, šiuo atveju alkoholiui, jis nėra pajėgus pats tvarkyti savo likimą, o artimieji kartais irgi nėra pakankamai įgalioti ir turėti tiek įtakos, kad žmogų nukreipti gydymui. Ir valstybė šitoj vietoj imasi nepakankamai iniciatyvos, kad sakykim, tą žmogų nukreipti gydymui. Ir tų nukreipiančiųjų priemonių yra aiškiai nepakankamai, žmogus gadina gyvenimą sau ir artimiesiems.